

TÜRKİYE'DE SOSYALİST FEMİNİZM: SOSYALİST FEMİNİST KOLEKTİF ÖRNEĞİ

**2020
YÜKSEK LİSANS
KAMU YÖNETİMİ**

Elif AKGÜN

Dr. Öğr. Üyesi Sanem YAMAK

**TÜRKİYE’DE SOSYALİST FEMİNİZM: SOSYALİST FEMİNİST
KOLEKTİF ÖRNEĞİ**

Elif AKGÜN

Dr. Öğr. Üyesi Sanem YAMAK

T.C.

Karabük Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Kamu Yönetimi Anabilim Dalında

Yüksek Lisans Tezi

Olarak Hazırlanmıştır

KARABÜK

Temmuz 2020

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	3
DOĞRULUK BEYANI	4
ÖNSÖZ	5
ÖZ.....	6
ABSTRACT.....	7
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	8
ARCHIVE RECORD INFORMATION	9
KISALTMALAR	10
ARAŞTIRMANIN KONUSU	12
ARAŞTIRMANIN AMACI ve ÖNEMİ.....	12
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	12
ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM	13
KAPSAM ve SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER.....	13
1. BİRİNCİ BÖLÜM	14
FEMİNİZM ve SOSYALİST FEMİNİZM.....	14
1.1. Feminizm Tanımı	14
1.2. Feminist Hareketin Tarihsel Süreci	15
1.2.1. Birinci Dalga Feminizm	15
1.2.2. İkinci Dalga Feminizm	17
1.2.3. Üçüncü Dalga Feminizm.....	19
1.3. Feminizm Çeşitleri	20
1.3.1. Liberal Feminizm	21
1.3.2. Radikal Feminizm	24
1.3.3. Sosyalist Feminizm	27
2. İKİNCİ BÖLÜM.....	30
TÜRKİYE’DE FEMİNİZM ve SOSYALİST FEMİNİZMİN GELİŞİMİ	30
2.1. Türkiye’de Feminizm Hareketi	30
2.1.1. Osmanlı’da Kadın Hareketi.....	30

2.1.2. Cumhuriyet Döneminde Kadın	44
2.2. Türkiye’de Sosyalist Feminizmin Gelişimi	55
2.2.1. Sosyalist Feminizmin Ortaya Çıkış Koşulları.....	55
3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	61
SOSYALİST FEMİNİST KOLEKTİF	61
3.1. Sosyalist Feminist Kolektifin Tarihçesi.....	61
3.2. Sosyalist Feminist Kolektif Üyelerinin Çalışmaları.....	63
3.3. Sosyalist Feminist Kolektifin Diğer Kadın Örgütlerinden Farkı	81
SONUÇ	85
KAYNAKÇA.....	89
TABLolar LİSTESİ	100
ÖZGEÇMİŞ	101

Elif AKGÜN tarafından hazırlanan “TÜRKİYE’DE SOSYALİST FEMİNİZM: SOSYALİST FEMİNİST KOLEKTİF ÖRNEĞİ ” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Dr. Öğr. Üyesi Sanem YAMAK

.....

Tez Danışmanı, Uluslararası Politik Ekonomi Anabilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile Kamu Yönetimi anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Prof. Dr. İlyas SÖĞÜTLÜ (KBÜ)

.....

Üye : Doç. Dr. İsmail ŞAHİN (BANÜ)

.....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Sanem YAMAK (KBÜ)

.....

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Hasan SOLMAZ

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntıların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Elif AKGÜN

İmza :

ÖNSÖZ

Bu çalışma, Türkiye’de 1980’lerde ortaya çıkan sosyalist feminizmin, akademik alanda daha az inceleme konusu yapılan bir feminizm çeşidi olmasında yola çıkılarak ortaya koyulmuştur.

Tez çalışmam boyunca gerek konunun belirlenmesinde, gerekse yazım aşamasında bilgi ve deneyimlerini benimle paylaşan, yoğunluğunun içerisinde bana zaman ayıran tez danışmanım Sayın Dr. Öğretim Üyesi Sanem YAMAK’a teşekkürü bir borç bilirim.

Bütün eğitim hayatım boyunca beni maddi ve manevi yönden destekleyen aileme; babama, anneme ve kardeşime, tez sürecimde daima desteklerini hissettiğim canım arkadaşlarım; Melike, Seda ve Eda’ya çok teşekkür ederim.

ÖZ

“Türkiye’de Sosyalist Feminizm: Sosyalist Feminist Kolektif Örneği” başlıklı bu tezde Türkiye’de sosyalist feminizmin hangi koşullarda ortaya çıktığı, kadın hareketi adına sağladığı katkıları ve kurdukları topluluk üzerinden kadın sorunlarına bakış açıları incelenmek istenmiştir. Asıl konuya destek olması açısından ilk iki bölümde dünya ve Türkiye’de feminizmin ortaya çıkış koşulları ve gelişimi kaynak taraması üzerinden ele alınmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde; feminizm kavramı açıklanıp, feminizmin geçirdiği evreler ve feminizm çeşitleri (liberal, radikal, sosyalist) açıklanmıştır. İkinci bölümde; Türkiye’de feminizmin Osmanlı’dan başlayarak Cumhuriyet’e intikal eden süreci üzerinde durulmuştur. Devamında dünyada etkisini gösteren sosyalist feminizmin Türkiye’yi de etkileme süreci ve zamanla kadınlar arasındaki düşünce farklılıkları sebebiyle etkisini kaybetmeye başlaması anlatılmıştır. Son olarak da günümüze dek gelişen farklı feminist oluşumlardan bahsedilmiştir. Üçüncü bölümde; kendilerine ait bir topluluk olan Sosyalist Feminist Kolektif sitesi içerisindeki yayınlar incelenmiş ve topluluğun diğer kadın örgütlerinden farkları üzerinde durulmuştur.

Bu çalışma sonucunda kadınların günümüzde daha çok bilinçlendikleri ve hak arama mücadelesinde seslerinin eskiye nazaran daha çok çıktığı bir sürece girildiği görülmüştür. Artık daha özgür ve farklı görüşleri dile getiren kadınlar yer almaya başlamış ve her dönem kadın sorunu devam etse de farklı bir kadın grubu tarafından oluşturulan topluluklar kadınların haklarını savunmaya devam etmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Feminizm; Sosyalist Feminizm; Türkiye’de Feminizm; Sosyalist Feminist Kolektif.

ABSTRACT

In this thesis entitled as “Socialist Feminism in Turkey: Socialist Feminist Collective Sample”, it has been studied Socialist Feminism in Turkey appeared in which conditions its contributions in the name of women’s movement and their point of view about women’s problems by forming their organization. In order to support the main subject, in the first two parts, it has been handled with conditions of the appearance of feminism and progression both in Turkey and in the world with literature review.

In the first part of the study, feminism concept, its phases in its history and feminism varieties (liberal, radical, socialist) have been explained. In the second part of the study, it has been emphasized that the process which started from Ottoman Empire and be inherited to Turkish Republic. Afterwards, it has been told that the affection process of socialist feminism, which influenced the world, in Turkey. and in time, losing its effect due to opinion differences among women. Finally, it has been mentioned about different feminist formations which develops until today. In the third part; the publishings of Socialist Feminist Collective Site, which is a community owned by feminists, have been studied and the differences of their community from the other women’s organizations have been emphasized.

As a result of this study, it has been realized that the women have became more conscious nowadays and their fights for women rights are louder than ever. Women who expressed more free and different views have begun to take part, and although the issues of women continue every period, communities formed by a different women's group have continued to defend women's rights.

Key Words: Feminism; Socialist Feminism; Feminism in Turkey; Socialist Feminist Collective.

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Türkiye’de Sosyalist Feminizm: Sosyalist Feminist Kolektif Örneği
Tezin Yazarı	Elif AKGÜN
Tezin Danışmanı	Dr.Öğr.Üyesi Sanem YAMAK
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	23.06.2020
Tezin Alanı	Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	101
Anahtar Kelimeler	Feminizm; Sosyalist Feminizm; Türkiye’de Feminizm; Sosyalist Feminist Kolektif.

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	Socialist Feminism in Turkey: Socialist Feminist Collective Sample
Author of the Thesis	Elif AKGÜN
Advisor of the Thesis	Assist.Prof. Sanem YAMAK
Status of the Thesis	Master's Thesis
Date of the Thesis	23.06.2020
Field of the Thesis	Department of Public Administration
Place of the Thesis	KBU/LEE
Total Page Number	101
Keywords	Feminism; Socialist Feminism; Feminism in Turkey; Socialist Feminist Collective.

KISALTMALAR

ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
Amargi:	Amargi Kadın Kooperatifi
bkz.:	Bakınız
CEDAW:	Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi
Çev.:	Çeviren
DB:	Dünya Bankası
Der.:	Derleyen
DİSK:	Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DMK:	Devlet Memurları Kanunu
DP:	Demokrat Parti
Dr.:	Doktor
Ed.:	Editör
FEMNET:	Afrika'lı Kadınlar Kalkınma ve İletişim Ağı
Filmmor:	Filmmor Kadın Kooperatifi
HAK:	Hukuk-u Aile Kararnamesi
Haz.:	Hazırlayan
ILO:	Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organization)
IMF:	Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)
KESK:	Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu
KA-DER:	Kadın Adayları Destekleme Derneği
KA-MER:	Kadın Merkezi
KB:	Kadınlar Birliği
KHF:	Kadınlar Halk Fırkası
KSSGM:	Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü

LGBT:	Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans
s.:	Sayfa
SFK:	Sosyalist Feminist Kolektif
SSGSS:	Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu
STK:	Sivil Toplum Kuruluşları
TBMM:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.:	Türkiye Cumhuriyeti
TKB:	Türk Kadınlar Birliği
TÜBAKKOM:	Türkiye Barolar Birliği Kadın Hukuku Komisyonu
TÜMAS:	Tüm Üniversite, Akademi ve Yüksek Okullar Asistanları Birliği
vb.:	ve benzeri
vd.:	ve diğerleri
vs.:	vesaire
YAZKO:	Yazarlar ve Çevirmenler Kooperatifi

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Türkiye’de sosyalist feminizmin hangi koşullarda ortaya çıktığı, geliştiği, kadınlar adına yaptıkları çalışmalar ve kendilerine ait bir topluluk olan Sosyalist Feminist Kolektif üzerinden yayınların incelenip kadınların sorunları hakkında ortaya koydukları düşünceleri tezin konusunu oluşturmaktadır.

ARAŞTIRMANIN AMACI ve ÖNEMİ

Kadın sorunu tüm ülkelerde her dönem yer alan ve çözülmeyi bekleyen sorunlardan biri haline gelmiştir. Feminizm kavramı, kadınların ezildiği ve toplumda ikincil konumda bulundukları savından hareketle kadınları bulundukları konumdan kurtarmak ve erkeklerle eşit haklara sahip olabilmelerini sağlamak için 18. yüzyılda İngiltere’de ortaya çıkmıştır. Dünyada yavaş yavaş başlayan örgütlenmeler her ülke de farklı biçimlerde yaşanmıştır. Türkiye’de bu örgütlenmelerden nasibini almıştır. Türkiye’de feminist hareket, Osmanlı döneminde başlamış ve Cumhuriyet döneminde de artarak devam etmiştir. 1980’li yıllara gelindiğinde ülkede darbe gerçekleşmiş ve bu darbeden en çok etkilenen kadınlar olmuştur. Kadınların yaşadıkları sıkıntılar artarak devam etmiş ve daha önceki feminist akımların artık sorunlara çözüm bulamadığı fark edilerek yeni bir feminist örgütlenmeye ihtiyaç duyulmuştur. O zamana kadar tüm dünyada etkisini gösteren sosyalist feminizmin kadınların sorunlarına çare bulacağı fikrinden hareketle ve darbe sonrası yaşanan boşluktan da yararlanılarak sosyalist feminist örgütlenme gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın amacı da, sosyalist feministlerin kadın sorunu adına yaptıkları mücadeleleri ortaya koymaktır. Günümüzde gittikçe artan oranda feminizm konusu bilimsel çalışmalarda yerini almaktadır. Ancak sosyalist feminizm alanında yapılan akademik çalışmalar az sayıdadır. Bu noktada tez çalışmamızın önemi, akademik alanda sosyalist feminizm konusundaki mevcut boşluğu doldurmaya yardımcı olmaktadır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışma literatür taraması şeklinde gerçekleştirilip, son bölümde Sosyalist Feminist Kolektif sitesi içerisindeki tüm yayınlar (dergi, bültenler, kitap ve çeviri metni) incelenmiştir. Literatür taramasında temel kitaplar dışında çok sayıda makale ve tezlerden de yararlanılmıştır.

ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM

Araştırmanın problemi; kadınların yüzyıllardır süregelen ezilmişliklerinin, baskı altında tutulmalarının farkına varmaları, bununla ne zaman mücadele etmeye başladıkları ve Türkiye’de özellikle de sosyalist feministlerin kadın hakları konusundaki mücadelesinin nasıl ve ne şartlarda gerçekleştiğidir. Buradan hareketle çalışmada yer alan sorular şunlardır:

- Kadınlar hak arama mücadelesine ne zaman başlamıştır?
- Bu mücadelenin ülkeler açısından farkları neler olmuştur?
- Feminizmin zamanla farklı çeşitlerinin oluşmasının nedenleri nelerdir?
- Dünya üzerinde görülen feminist akımların Türkiye’deki yansımaları nasıldır?
- Osmanlı’da kadın hareketleri ne zaman başlamıştır?
- Cumhuriyet döneminde görülen feminizm kadınları nasıl etkilemiştir?
- Türkiye’deki sosyalist feministlerin kadınlar adına mücadeleleri neler olmuştur?
- Sosyalist feministlere ait bir topluluk olan Sosyalist Feminist Kolektif’in feminizm adına katkıları nelerdir?

KAPSAM ve SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Bu çalışma esas olarak Türkiye’de sosyalist feminizmi ele aldığı için diğer feminizm çeşitlerinin Türkiye’deki yansımaları üzerinde durulmamıştır. Sosyalist feminizm ise günümüze yakın (1980-1990 arası) bir tarihte ortaya çıktığı ve kısa bir süre faaliyette bulunduğu için bu konu hakkında literatür taraması açısından daha az kaynaktan yararlanılmış ve diğer bölümlere nazaran içerik kısa tutulmuştur. Aynı zamanda yayınları niteliğinde olan Sosyalist Feminist Kolektif’in de online olarak yayınlanıp içeriğinin belli bir süre zarfını kapsamaması nedeniyle inceleme alanımız daralmıştır.

1. BİRİNCİ BÖLÜM

FEMİNİZM ve SOSYALİST FEMİNİZM

1.1. Feminizm Tanımı

Kadın hareketi, ortaya çıkış bakımından bir eşitlik ve özgürlük hareketidir. Bu hareket; toplumun geleneksel yaşam biçimlerinden ayrıldığı, bireyselleşmeye ve özgürleşmeye başladığı, ekonomik-siyasal değişimlerin görüldüğü dönemler olan 18. yüzyıl sonları ile 19. yüzyıl süresince ideolojisini belirlemiş ve kendini feminizm kavramı ile anlatmıştır (Çakır, 2011, s. 55).

Feminizm, Latince’de kadın anlamına gelen “*femine*” sözcüğünden türemiştir (Taş, 2016, s. 165). Feminizm kelimesi 1837 yılında ilk defa Fransa’da kullanılmıştır. 1890’lı yıllara gelindiğinde ise o döneme kadar kullanılmış olan kadıncılık (*womanism*) terimi yerine kullanılarak İngilizce’ye geçmiştir. Feminizm terimi ise 1872 yılında ilk defa Fransız yazar Alexandre Dumas fils tarafından kadın hakları akımını tasvir etmek için kullanılmıştır (Yörük, 2009, s. 63). Dumas, 1870’li yıllarda üretilmiş olan ve o döneme kadar sadece erkeklerde rastlanan bir gelişim bozukluğunu tarif etmek için kullanılan bu terimi tıp biliminden almıştır (Özçelik, 2003, s. 5).

Feminizm, karşıt cinsler arasındaki her çeşit siyasal, toplumsal, ekonomik ve sosyo-kültürel eşitliği savunan, kadın-erkek eşitsizliğine karşı duran bir yaklaşımdır. Bunun yanında feminizm; politika, sosyoloji, etik ve felsefe gibi alanlardan meydana gelmiştir. Çoğunlukla feminizmin temel amacını; kadının temel hakları ve özgürlüğü oluştururken, ataerkil olguların ve yapıların ortadan kaldırılması konuları da temelinde yer alan diğer konulardır. Feminizmi oluşturan temel unsurlar; eğitim, iş, çocuk bakımı gibi konularda kadınlarında erkeklerle eşit konum ve hak sahibi olması, kadın sağlığı konusunda ilerlemeler, yasal kürtaj hakkının elde edilmesi, tacizin ve tecavüzün ortadan kaldırılması, kadına yönelik sosyal şiddetin önlenmesi ve lezbiyen haklarına varan pek çok farklı alandan oluşmaktadır (Taş, 2016, s. 165).

Feminizm kavramı zaman içerisinde kadın hareketlerinin ilerlemesi ve ilgi alanlarının değişmesine paralel olarak farklı anlamlar kazanmıştır. Robert Sözlüğü’nde bu sözcük “*kadınların toplum içindeki rolünü ve haklarını genişletmeyi öngören bir*

doktrin” olarak tanımlanmıştır. Watkins ise feminizmi “kadınların birer insan olarak tüm haklarını talep etmesi!” şeklinde ifade etmiştir (Yörük, 2009, s. 63).

Feminizm kelimesini 1882 yılında ilk kez Fransız eylemci Hubertine Auclert, kadınların yaşamlarını iyileştirmeyi hedefleyen mücadele olarak olumlu bir şekilde tanımlamıştır. Merriam-Webster sözlüğü’nde ise tanım oldukça nettir: “*Erkeklerle kadınların eşit haklara ve fırsatlara sahip olması gerektiği düşüncesi.*” (Gaag, 2018, s. 19).

Feminist aktivist, yazar ve akademisyen Bell Hooks, *Feminist Theory: From Margin to Center* (Feminist Teori: Çeperden Merkeze) isimli kitabında “Feminizm cinsiyetçiliği, cinsiyetçi sömürüyü ve baskıyı sona erdirmeye çalışan bir harekettir” tanımını önermiş ve hareketin erkek karşıtı olmadığını, meselenin cinsiyetçilik olduğunu net bir şekilde belirtmiştir (Hooks, 2016, s. 9).

MacKinnon’un tanımına göre feminizm, erkekler ve kadınlar arasındaki ilişkilerin sosyal biçimini ve onu değişikliğe uğratmanın yollarını araştırırken, yaşanmakta olan toplumsal cinsiyet deneyimlerinin ortasına kadınların yaşadıkları deneyimleri ve bu deneyimlerden elde ettikleri bakış açılarını yerleştirmiştir. Feminizm, kadınların fikirlerine öncelik tanırken günlük hayatlarına da önem vermiştir (Buz, 2009, s. 54).

Yukarıdaki farklı tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere feminizm konusunda net bir tanım yapmak oldukça zordur. Feminizmin tarihi bilinmeden feminizm tanımlarının zaman içerisinde niçin bu derece değişkenlik gösterdiği bilinemez. Ayrıca feminizm tarihi açığa çıkarılarak “kadınların tarihinin yazılmaya başlanması ya da tarihe kadın gözüyle bakılması” mümkün olabilmıştır (Yörük, 2009, s. 63).

1.2. Feminist Hareketin Tarihsel Süreci

1.2.1. Birinci Dalga Feminizm

Feminizmin hangi dönemde ortaya çıktığı konusunda net bir fikir birliği yoktur. Feminist hareketin başlangıç tarihi yapılan tanımlamalara bağlı olarak farklılaşmaktadır. Feminist hareket 19. yüzyıla ait bir kavram gibi gözükse de, kadın hakları konusundaki ilk başkaldırıları Batı Avrupa’da 15. yüzyılda Fransız feminist

yazar Christine de Pizan önderliğinde başlamıştır (Sümer, 2009, s. 79). De Pizan'ın 1405 yılında İtalya'da basılan *Le Livre de la Cité des Dames* (Kadınlar Şehri Kitabı) isimli eseri, kadınların siyasi etkilerini, eğitim haklarını savunmak ve geçmişte yaşamış ünlü kadınların yapmış oldukları davranışları not etmek yönünden modern feminizmin habercisi niteliğinde olmuştur (Heywood, 2016, s. 261). Başlangıcı olabildiğince eskilere dayansa da ilk modern feminizm metni 1792 yılında Mary Wollstanecraft'ın kaleme aldığı "*Vindication of the Rights of Women*" (*Kadın Haklarının Savunması*) isimli kitaptır. Zaten Wollstanecraft da feminizmin "kurucu anası" kabul edilmiştir (Doğan & Özlük, 2016, s. 56).

19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın ilk yarısında dünya üzerinde yaşayan pek çok kadın kolektif olarak bir araya gelmiş, dernekler kurmuş ve erkeklerle eşit haklar talebinde bulunmuştur. Birinci Dünya Savaşı bitiminde kadınların siyasal hak elde etmesiyle neticelendirilecek bu süreç Birinci Dalga Feminizm denir (Çakır, 2016, s. 418). Birinci feminist dalganın en önemli hedefleri; oy hakkının tanınmasını sağlamak, eğitim hakkının elde edilmesi ve sivil ve yasal haklara ulaşmak gibi konulardır. Her alanda eşitlik ve özgürlük gibi sorunlarda tartışılmakla beraber oy hakkının kazanılmasından sonraya bırakılmıştır. Birinci dalgada yer alan feministlerin önemli özelliklerinden biri de farklı siyasi hareketler içerisinde bulunmaları olmuştur. Çünkü bu grupta yer alan feministler ayrıca sömürge karşıtı, milliyetçi, sosyalist veya pasifistler gibi grupların içerisinde de yer almışlardır (Altınbaş, 2006, s. 22).

Bu dönemde Amerika ve Avrupa'da yaşanan toplumsal reformlar kadın hareketleri içerisinde oldukça önemlidir. Bu reformların başlamasına yol açanlar, yörenler ve neticelendirenler erkekler olduysa da kadınların etkileri de yadsınamaz (Türkoğlu, 2015, s. 7). 1830'lu yıllarla beraber ABD'de feminizm güçlenmeye başlamış ve kadınlar da Amerikan Bağımsızlık Bildirisinde yer alan haklar için mücadele etmeye başlamıştır. Yine aynı dönem içerisinde İngiltere'deki kadınlar da oy hakkına sahip olabilmek için mücadele etmişlerdir. İngiltere'de 1918 yılında oy hakkı 30 yaş üstü ve beş pound gelir getirecek işte çalışan kadınlara verilmişken, ABD'de bu hak 1920 yılında, Fransa'da ise 1944 yılında verilmiştir (Doğan & Özlük, 2016, s. 56). İngiltere'den önce kadınlara oy hakkı tanıyan ülkeler arasında 1893 yılında Yeni Zellanda, 1902 yılında Avustralya, 1906 yılında Finlandiya ve 1913 yılında Norveç bulunmaktadır. Siyasal alanda erkeklerle sağlanan eşitlikten sonra kadınlar için 1920

ve 1960 yılları arası ABD ve Batı Avrupa’da olabildiğince sakin geçmiştir (Tunalı, 1996, s. 44).

Özetle, gittikçe yayılan ve güçlenen bu dalgayla birlikte ülkeler de kadınlara belli oranda hakları tanımak zorunda kalmış, kadınların üniversite eğitim seviyelerinde artış yaşanmış, kamusal alan ve yapılan faaliyetlerde erkeklere yaklaşan oranlarda artış göstermeye başlamışlardır. Birinci dalga feminizmi kapsayan bu dönemde kadınların elde ettiği hakların ülkeler bazında değerlendirilmesi şu şekildedir: 1917 yılında Almanya’da, Sosyalist devrimin akabinde 1918 yılında Sovyetler Birliği’nde kadınlara hem seçme hem de seçilme hakkı tanınmıştır. Büyük Britanya ve Amerika savaş dönemi boyunca kadınların ülkeleri için yaptıkları yardımlara karşılık aynı hakkı kendilerine tanımıştır. İtalya ve Fransa gibi ülkeler ise kadınlara II. Dünya Savaşı’nın sonunda seçme-seçilme hakkı vermiştir (Aslan, 2016, s. 17-18).

1.2.2. İkinci Dalga Feminizm

20. yüzyıl süresince şekillenen ikinci dalga feminizmin ortaya çıkışında iki dünya savaşı ve Keynesçi devlet düşüncesi etkili olmuştur. Kadınların kamusal alanda sınırlı da olsa sahip oldukları haklarını savaş dönemi ve sonrasında kaybetmesi, toplumsal rollerinin eş, anne ve ev kadını olarak sınırlandırılması, kadınların konumlarının özel alanda tekrar tanımlanması gibi sebepler etkili olmuştur. Böylelikle 20. yüzyılda ortaya çıkan feminizm, 19. yüzyılda feminizmin elde ettiği liberal anlamın artışına rağmen, liberal feminizm ve siyaset anlayışına karşı ortaya çıkmıştır (Sümer, 2009, s. 89).

“*Bütün kadınlar kız kardeşdir*” ve “*Kişisel olan politiktir*” sloganları bu dönem feminist hareketin dönüştürücü ve örgütleyici öğeleri halini almıştır. “*Kişisel olan politiktir*” düşüncesine göre kadınların özgürleşmeye dair verdikleri mücadele, kadınların bedenleri üzerinde kurulan egemenlik şeklinin en yoğun olduğu alanlar olan yeniden üretim alanına yani özel alana, ev içine kaydırılmıştır. “*Kadınlar evrensel olarak kız kardeşdir*” düşüncesine göre ise erkekler sistemli bir şekilde kadınların bedenleri (annelik, ev işleri, üreme, evlilik vb.) üzerinde egemenlik kurmuşlardır (Güneş, 2017, s. 246). Evrensel kız kardeşlik hareketiyle pek çok kadın bir araya getirilmiş ve en önemlisi eşitsizlik karşısında ilgisiz davranan kadınlarda farkındalık yaratılmıştır.

Bu dönem içerisinde yer alan feministler bir taraftan birinci dalgada yer alan feministlerin öne sürdüğü eşitlik mücadelesini devam ettirirken, diğer yandan da kendi hayatlarındaki ayrımları yıkmak, özel dünya ile kamusal dünyanın birleştirilmesinin gerekliliğini fark etmişler ve eşitliğin yanında özgürlük mücadelesi de vermişlerdir. Ayrıca, ilerleyen süreçte feminizm içerisinde kuramsal ayrımlaşmalar artmaya başlamış ve bu nedenle de genel bir feminist kuramdan bahsetmek mümkün olmamıştır (Sezgin, 2014, s. 10).

Bu dalgada yer alan kadın hareketi birinci dalgadan ayrı olarak farklı kadın gruplarını tartışmaların odak noktası haline getirmiş ve kadın bakış açısının gelişmesini sağlamıştır. Kadının toplum içindeki, bilhassa çalışma yaşamındaki konumu sosyalist feminist ve liberal feminist görüşler doğrultusunda gündemde yerini almıştır. Liberal feministler orta sınıf meslek sahibi burjuva kadınlarının iş ve ev yaşamında karşı karşıya kaldıkları ayrımcılığı ve bu konunun çözümü ile ilgili hukuksal görüşleri tartışırken, radikal feministler cinselliğin diyalektiği kavramını, sosyalist feministler ise emekçi kadınların çalışma ve ücret şartlarını ataerkillik ve kapitalizm kavramları çevresinde sorgulamışlardır (Sümer, 2009, s. 93).

İkinci dalga feminizmin en ünlü isimlerinden biri Fransız feminist yazar Simone de Beauvoir'dur. Kadınlar üzerine yazdığı "*The Others (İkinci Cins)*" adlı eseriyle geniş kitlelere hitap etmiş ve onlar üstünde oldukça büyük bir etki yaratmıştır. Yine bu dalgada yer alan bir diğer önemli feminist yazar Betty Freidan'dır. 1963 yılında yazdığı "*The Feminine Mystique (Kadınlığın Gizemi)*" isimli kitabı ikinci dalga feminizmin içeriğini yansıtan önemli bir eserdir. Bu eserlerin, feminist hareketin tekrar canlanmasında önemli katkıları olmuştur (Aslan, 2016, s. 20).

Feminist hareket 1970'lerin sonlarına doğru siyasi mücadele alanını sokaktan başlayarak iktidar merkezlerine kadar genişletmiş; siyasi partiler ve devlet gibi yapılanma ve kurumsallaşma gerektiren alanlardaki iktidar ilişkilerini değişikliğe uğratma isteği yükseköğretim kurumlarını da kapsamıştır. Kısacası, 1960'lı yılların sonlarından başlayarak radikal siyasetin çeşitli şekillerini sokaklarda ortaya koyan feministler yaşamı değiştirmek için ihtiyaç duydukları bilgi alanını açıklamaya çalışmışlar ve bu maksatla da akademiye yerleşmeyi amaçlamışlardır. Feministler iktidar ve egemenlik ilişkilerini, cinsiyet rollerini, siyaseti, üretim sürecini, aile, cinsiyetçilik, kürtaj, evlilik gibi konuları ve bu zamana kadarki en radikal tartışmaları

gerçekleştirmişlerdir. Bu sorunlar kadınlardan oluşan farklı gruplar aracılığıyla hem kuramsal hem de pratik açıdan ayrıntılı olarak sorgulanmıştır (Uzel, 2006, s. 50-51).

1.2.3. Üçüncü Dalga Feminizm

Daha önceki feminizm türlerinin kadınlar adına kazandıkları hakları takdir etmekle beraber yeterli bulmayan ve daha çok farklı konuların ele alınması gerektiğini savunan üçüncü dalga feminizm, 1990'lı yılların sonunda ortaya çıkmıştır. Politik sürece ve kanunlara daha az, kişilere daha çok odaklanılan üçüncü dalga feminizmde, kadınların pek çok farklı etnik köken, din, renk, millet ve kültürel geçmişleri korunarak ideolojileri belirlenmiştir. Evrensel kadın kimliği düşüncesine ve beyaz üst ve orta sınıf kadınların tecrübelerini çokça belirten ifadelerle karşı gelmişlerdir (Özdemir & Aydemir, 2019, s. 1708).

Feministler bu yıllarda uluslararası ilişkilerde dahil olmak üzere her alana katılarak, *“kişisel olan politiktir ve aynı zamanda uluslararasıdır”* diyerek daha detaylı analizler üzerinden çalışmaları uygulamanın önemini belirtmişlerdir. Birinci feminist dalgada *“Kadınlar vardır”* ifadesi kabul görürken, ikinci feminist dalgada kadın kimliğinin inşa olduğu ileri sürülmüş ve üçüncü feminist dalgada bu ifade *“Kadınlar yoktur”* halini almıştır (Karaosmanoğlu, 2016, s. 32). İkinci feminist dalga, birinci dalganın devamı niteliğindeyken üçüncü feminist dalga kendinden önceki feministlerden önemli ölçüde ayrılmıştır. İlk iki dalgada yer alan feministlerin uğraştığı konulara yoğunlaşmayan üçüncü dalga feministler eşitlik yerine daha çok bireyin tercihleri üzerinde durmuşlardır (Türkoğlu, 2015, s. 12-13). Cinsellik, kadının güçlendirilmesi, kadına şiddet gibi mikro konularla ilgilenen üçüncü dalga feministler özellikle kadınları baskı altında tutan ve sınırlayan konulara yer vermişlerdir. Bunun yanında eğitimi ve bilinçlenmeyi arttıran eylemciliği de desteklemişlerdir (Taş, 2016, s. 171).

Bu akımın içerisinde postmodern, varoluşçu, postyapısalcı ve psikanalist feminizm çeşitleri yer almıştır. Üçüncü dalga feminizm, birbirinden farklı bu kuramların da belirttiği üzere değişerek kadının kurtuluşunun gerçekleşeceğini ve erkek merkeziliğin yerine kadın merkeziliğin kabullenilmesi gerektiğini belirtmiştir. Herkes tarafından kabul edilen tek bir doğrunun bulunmadığından yola çıkarak, kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olmasından önce toplumda birey olarak var

olmaları gereken birtakım durumların olduğunu öne sürmüştür (Çardak, 2012, s. 61-63). Kız gücü feminizmi gibi kızların daha çok kültürel alandaki durumları ile ilgilenmiştir. Üçüncü dalga feminizm de fanzinler ve internet gibi yeni basın-yayın organları kullanılmıştır. Bunun sebeplerinden birisi, güç feminizmi gibi daha politik olan akımların yerine daha marjinal feminist akımlarla ilgili olan edebiyat ve kitapların egemen kültür aracılığıyla basılmasının zorlaştırılmasıdır. Dergiler, müzik sektörü, televizyon gibi alanlar feminist hareketin devam ettirildiği alanlardır (Sümer, 2009, s. 138). Üçüncü feminist dalga içerisinde yer alan kadınlar bu dönemde daha örgütlü şekilde yer almış, uluslararası kongreler yoluyla taleplerini dile getirmiş, alternatif teşkilatlar kurmuş, STK'larda yer almış, küresel dünyanın getirilerinden daha çok yararlanmış ve dünya üzerinde kendi aralarında iletişim sağlayacakları bir ağ oluşturmuşlardır. NextGENDERation isimli akademik feminist ağ yoluyla özerk feminist alanlar yaratılmıştır. Buna verilebilecek bir diğer örnek FEMNET (Afrika'lı Kadınlar Kalkınma ve İletişim Ağı)'dir (Çavuşoğlu, 2015, s. 47).

Feministler bu dönemde yalnızca kadınların erkekler karşısındaki mevcut konumunu eleştirmemiş, bunun yanında güvenlik, az gelişmişlik, savaş, sosyal gruplara saygı, çevre sorunları, ekonomik kalkınma, adalette eşitlik, sosyal eşitlik gibi konular içinde farklı kadın bakış açıları geliştirmişlerdir. Bunun neticesi olarak da, feministler arasında pratiksel ve düşünsel anlamda bölünmeler yaşanmıştır. Üçüncü dalga feministler, temelde ataerkil sosyal yapıyı eleştirmiş, ancak mevcut sorunlara çözüm bulacak bir yaklaşım ortaya koyamamıştır. Bu sebeple de feminist gruplar fikirlerini, farklı kuramlardan yararlanarak açıklamaya ve farklı biçimlerde oluşturmaya başlamışlardır (Taş, 2016, s. 172).

1.3. Feminizm Çeşitleri

Feminizmde çok çeşitli teoriler ve yaklaşımlar bulunsa da, bu yaklaşımlar, kadınlar üzerinde kurulan baskıyı açıklamaya, nedenlerini ve çözümlerini göstermeye çalışmıştır. Aynı zamanda kadınların özgürlüğünü kazanması için politikalar ve stratejiler sunmuştur. Çeşitli ölçütlere bağlı olarak feminizm yaklaşımları farklılık gösterebilir. Feminizmler Marksist, radikal, liberal, sosyalist, anarşist, kültürel, psikanalitik, varoluşçu, postmodern feminizm gibi başlıklar altında incelenebilir. Bunlara siyah feminizm ve eko-feminizm de dahil edilebilir (Çakır, 2016, s. 437).

Ancak biz bu başlık içerisinde birinci dalga (liberal feminizm) ve ikinci dalga (radikal ve sosyalist) feminizm olarak adlandırılan feminizm çeşitlerini inceleyeceğiz.

1.3.1. Liberal Feminizm

Birinci dalga feminizm olarak da adlandırılan liberal feminizm, liberalizmin eşitlik, bireysellik, özgürlük kavramlarına sık sık vurgu yapmıştır. Bireye ve insana değer veren liberalizm akımı kadınların da erkekler gibi bir insan olduğundan hareket etmiştir. Nasıl liberalizm egemen gücün, bireyler üzerindeki etkisini azaltmak istiyorsa, liberal feminizm de kadınlar üzerinde erkekler tarafından kurulan hakimiyetin sona erdirilmesini hedeflemiş, kadınlar için bilinen liberal fikirlerin uygulanmasını sağlamıştır (Çavuşoğlu, 2015, s. 22).

Liberal feminizmin ilgilendiği alanlar kadın ve erkeğin bilimsel varlığının birbirine yakın olduğu varsayımı üzerinden oluşmuştur. Bu noktada liberal feministler yasalar önünde eşitlik, kadınlara oy hakkının tanınması, kadınlara iş hayatında ve eğitim alanında fırsat eşitliğinin verilmesi ve kadınların kendi özel alanlarında tutulmamasını istemiştir. Buradan hareketle liberal feminizmin görevi erkeklerin kadınlar üzerindeki egemenliklerine son vermek, hukukta ve toplumda yer alan cinsel yönden ayrımcılığı yok etmek, kadını yalnızca özel alanda bırakan anlayışı terk etmek ve erkekler karşısında kadınların himayelerini gerçekleştirmeye yönelik önlemlerin alınmasını sağlamak yoluyla kadınlar için bütün alanlarda gerçek eşitliği oluşturmaya çalışmaktır (Alptekin, 2006, s. 18).

Liberal feminizmin klasik savunucusu Mary Wollstonecraft olarak kabul edilmiştir. “*A Vindication of the Rights of Women (Kadın Haklarının Bir Savunusu)*” adlı kitabında “kadınların da erkekler kadar Tanrı’nın yarattığı varlıklar olduğu, daha ciddi bir biçimde eğitilmeleri ahlaksal ve zihinsel yeteneklerini geliştirmelerine izin verilmesi gerektiği” savını ileri sürmüştür. Bu kitapta ayrıca, temel olarak kadının burjuva erkeği ile siyaset, hukuk ve eğitim alanlarında eşitliği savunulmuş, “*kadınsılık*” kavramının eleştirisi yapılmıştır (İmançer, 2002, s. 153).

Liberal feminizmi etkileyen bir diğer düşünür John Stuart Mill’dir. Mill’e göre, kadın ile erkek arasında tabiatan gelen bir ayrılık yoktur. Mill, her bireyin en üst seviyede kendisini gösterebilmesi için eşit fırsatlar yaratılması gerektiğini düşünmüş, kadın ve erkeğin yasal anlamda eşitliği gerçekleşirse toplumsal anlamda da eşit

olacağını savunmuştur (Altun, 2008, s. 46). Aynı zamanda Mill, 1867 yılında seçim yasası için önerdiği değişiklikle İngiltere’de yaşayan kadınların oy hakkı mücadelesinde önemli bir simge haline gelmiştir. Bir diğer önemli düşünür ise “*Kadınların Oy Hakkına Kavuşturulması*” adlı eseriyle Harriet Taylor’dır. Hem Mill hem de Taylor, kadının toplum içindeki kötü konumunun kültürden, toplumdan kaynaklandığını ve her alanda kadınlara eşitlik verilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Kadınların maddi ve ekonomik kaynakları elde edebilmesini daha çok önemseyen Taylor, kadınların para gereksinimleri olmasa dahi dışarıda çalışmalarını isterken, alanın açılmasını yeterli bulan Mill, kadınların zaten anneliği tercih edeceklerini düşünmüştür (Çakır, 2016, s. 444).

Liberal feminizmden bahsedilirken anılması gereken bir diğer önemli kişi Frances Wright’dır. Wright, kadınların kabullendirilerek aldatılmalarını, eleştirel düşünce yoluyla kıracaklarını, “*On the Nature of Knowledge (Bilginin Doğası Üzerine)*” isimli konferansında dile getirmiştir. Kadınları erkeklere denk hale getirebilmek için Bentham’ın fikirlerini kadına uyarlayan Wright, kadının erkeğe tabi olmasının toplum için yararlı olduğu düşüncesini kabul etmemiştir (Çakır, 2016, s. 444). Sarah Grimke ise; kutsal kitapta kadınlara yapılan baskıyı yasallaştırmak amacıyla kullanılan temel bölümlerden gerçekleştirdiği metin analizlerine istinaden dini eleştirmiştir. Grimke’ye göre “*kadınlar yüzyılların kemikleşmiş görüşlerinin, geleneklerinin ağırlığı ile çarpışmak için kendi hakikatlerini dillendirmek ve meşrulaştırmak zorunda olduklarını*” belirtmiştir. Özel alanın kadınlara mahsus görülmesi ve kamusal sorunlarda aklın kullanılmasının uygun olmadığı fikrine karşı gelen Grimke, buna rağmen yönetimde kadınların yer alması düşüncesinden çekinmemektedir (İmançer, 2002, s. 153-154).

Genel olarak 19. yüzyılda kadınlara uygulanan eşitsizlikler üzerinde duran liberal feministler, kadınların gelişme gösterememesini ayrımcılığa ve toplumsal koşullandırmaya bağlamışlardır. 20. yüzyılda, Betty Friedan’ın öncüsü olduğu liberal feministler ise, kadının ikinci sınıf bir yurttaş olmadığını, kadınla erkek arasında herhangi bir ayrım bulunmadığını ve tarihsel süreçte üstün özellikleri olan erkeklerin elinde bulundurduğu tüm güce ve imtiyazlara kadınların da sahip olmaları gerektiğini belirtmişlerdir. Kadınların bilhassa siyasi organların, kurumların ve birimlerin hüküm verme konumlarında bulunmadığını öne sürerek, kadınlara olanaklar verilmesini ve

yüksek karar mercilerinde temsil edilip daha fazla yer almaları gerektiğini ifade etmişlerdir (Ataman, 2009, s. 15). Bunun yanında anne ve eş olarak sorumluluklarını kabul ettikleri kadınlar için “*farklı fakat eşit*” retoriğinin gelişmesini sağlamışlar, loğusalık ve hamilelik dönemlerinde birtakım pozitif hakların gerekli olduğunu vurgulamışlardır. Günümüzde ise liberal feministler “*gender justice (toplumsal cinsiyet adaleti)*” ismini verdikleri “*kadınlar da erkekler kadar cinsel eşitlik ve özgürlüğe sahip olmalıdır*” fikrini savunmuşlardır (Yörük, 2009, s. 66).

Liberal feminizmin her ne kadar kadınlar adına verilen mücadeleye katkıları oldukça fazlaysa da eleştiri getirilebilecek yönleri de mevcuttur. Liberalizmde yurttaş olmak özgür olmakla tanımlanmıştır. Özgür olan kişiler inisiyatif alma gücüne sahiptirler. Kadınlar çoğu toplumda özgür olarak kabul görmediği için bu liberal fikre göre yurttaş olarak da kabul görmemişlerdir. Liberalizmin bu türü feminizmle bağdaşmamaktadır (Türkoğlu, 2015, s. 16). Liberal feminizme getirilen bir başka eleştiri, liberal fikirlerin kamusal alan özel alan ayırımına gitmeden yorumlamalarda bulunması, liberal analizlerin özel alanla ilgili saptamalarda bulunmamasıdır. Bu fikre göre liberal feministlerin hiçbiri özel alan ve kamusal alan ayırımına gitmemiş, kadınların çocuk bakmak ve yetiştirmek rollerini içine alan ailenin devamlılığının sağlanması görevinin kadının olanaklara ve eşit haklara sahip olmasını göz önünde bulundurmamıştır (Alptekin, 2006, s. 20). Bir diğer eleştiri ise; kuramsal düzeyde ayrınlığı, siyasal düzeyde fırsat eşitliğini savunan liberal feministlerin çabaları, erkeklerin dünyasına katılabilmek ve bu dünyayla bütünleşebilmektir. Bunun için de kadınların ilk olarak erkeklerin seviyelerine varabilmeleri ve erkek standartlarına ulaşabilmeleri gerektiğine inanmışlardır. Bu noktada kadının küçük görüldüğü ve erkeğe değer verildiği görülmektedir (Altınbaş, 2006, s. 46).

Liberal feminist teorisinin güçlü yanları şunlardır (Suğur, 2006, s. 10).

- Tarihsel anlamda kadın hareketinin gelişmesinde önemli bir rol üstlenmiştir.
- Özel ve kamusal alan ayırımından yola çıkılarak kadınların erkeklere bağımlı hale gelme nedenlerinin açıklanması kadın sorununu anlamak açısından önemli katkılar sağlamıştır.
- Kadının hukuksal ve siyasal haklarının sağlanması ve tanınmasında önemli bir rol üstlenmiştir.

- Diğer feminist kuramların oluşmasına sebep olmuştur.

Liberal feminist teorinin zayıf yanları ise şunlardır (Suğur, 2006, s. 10).

- Kadınların hukuksal ve yasal yönlerden erkekler ile eşit hakları elde etmesi kadın-erkek eşitliğinin elde edildiği manasına gelmez.
- Liberal feminist teorinin önceliği kadınların hukuksal ve siyasi hakları elde etme mücadelesi olduğu için sosyal yaşamdaki kadınların maruz kaldıkları kültürel, ekonomik ve sosyal eşitsizliklere gereken önem verilmemiştir.
- Toplum içinde bölgeler arası eşitsizlik, eğitimde fırsat eşitsizliği ve gelir dağılımındaki eşitsizlik gibi başka eşitsizlik çeşitleri de mevcuttur. Buradaki tüm bireyler kamusal alandaki bu çeşit fırsat ve imkanlardan yoksun kalarak hayatlarını devam ettirmek mecburiyetinde kalabilmektedirler. Bu nedenle toplumda kadınların olduğu kadar bazı erkeklerde belirli hak ve imkanlardan mahrum olarak yaşayabilmektedirler.
- Liberal feminizm haklar açısından kadın erkek eşitliğini sağlamış yalnız erkek hakimiyeti olan toplulukların işleyişini kadın bakış açısı ile yeteri kadar eleştirememiştir.

Sonuç olarak, liberal feminizm patriarkal toplumsal yapıya göndermede bulunmadan, kadın ile erkek arasında oluşan rekabeti eşitlemeyi hedeflemiştir. Liberal feministlerin bu yönlerinden dolayı reformist oldukları konusunda iddiada bulunulmuştur. Onlar, sorunlara radikal değişiklikler getirmek veya kaynağını sorgulamak yerine, imza kampanyaları hazırlayarak ya da etkili kişilere ulaşarak yasal haklar kazanmayı ve erkeklerle eşit haklara sahip olmayı yeterli görmüşlerdir (Aslan, 2016, s. 25-26).

1.3.2. Radikal Feminizm

Radikal feminizm, 1960'lı yılların sonlarında medeni haklar savunucusu ve savaş karşıtı bir grup kadının siyasi eylemleriyle Boston ve New York'ta ortaya çıkmıştır. 1960'lı yıllar aynı zamanda Batı dünyasında tepkisel davranışların ilerlediği bir dönem olmuştur. Bu dönem içerisinde 1968 öğrenci olayları, çevreci ve anti-nükleer hareketler ile Vietnam Savaşı'nın sonucunda savaş karşıtı hareketler meydana

gelmiştir. Bu radikal eylemler kendisini kadın konusunda da göstermiştir (Aksu & Yılmaz, 2019, s. 409). Kadınlar yaşadıkları deneyimler neticesinde daha çok bilinçlenmiş, cinsel bir unsur ya da ev hanımı olarak görülmek yerine aynı erkekler gibi bütün karar organlarında yer almak istemişlerdir. Bu dönem içerisinde yer alan önemli bir diğer olay da, Amerika’da özgürlük talebinde bulunan siyahların liberal teorinin eşitlik düşüncesinden ayrılarak daha ayrılıkçı ve radikal düşüncelerin hak arayışlarına yönelmeleri olmuştur. Bazı kadınlar eşitlik adına nazıkçe istenen hakların kabul görmediğini anladıkları için erkeklere karşı olacak şekilde protestolar düzenlemişlerdir (Özdemir, 2017, s. 404).

Radikal feministlerin söylemlerine göre; bu akımın oluşma sebebi kadınların kurtuluşu ile alakalı var olan kuramların yetersiz olmasıdır. Bu itham Marksist ve liberal kuramlara yöneliktir. Liberal feministlerin kanunları düzeltmeyi istemeleri gibi, Marksist feministlerin de kanunları tümüyle kaldırmak istemeleri yeterli olmamakla beraber radikal feministler, kadınların kurtuluşu adına hem ataerkilliği hem de kapitalizmi kaldırmak gerektiğini savunmuşlardır (Şayak, 2011, s. 48). Ataerkillik, ataerkil kapitalizm ve ataerkil aile radikal feministler tarafından kadınların ezilme nedeni olarak gösterilmiştir. Ataerkillik esas olarak erkek soyuna dayanan ve aile içerisindeki çocukların babanın soyundan geldiğini savunan bir topluluktur. Radikal feministler, insanların aralarındaki en temel çatışmanın cinsiyet çatışması olduğunu belirtmişlerdir. Çünkü kadınlara uygulanan baskının kaynağı toplumsal olarak cinsiyetin kurumsallaşmasıdır. Bu durum da ataerkil toplumsal yapının bir sonucu olarak vurgulanmıştır (Atan, 2015, s. 8).

Kadının baskı altında tutulmasının sebeplerini ekonomide değil biyolojide arayan radikal feministler, kadın ile erkek arasındaki eşitsizliği yeniden üretimde yani ailede ve kadınların doğurganlıklarında sorgulamışlardır. Nasıl ki komünist devrimin hedefi sınıfsız bir toplumsal düzen yaratmaksa, feminist devrimin hedefi de cinsiyet eşitsizliklerinin yok edildiği bir toplum düzeni kurmaktır. Bu toplum içerisinde androjen kimlikler ortaya çıkacak, yani insanlar biyolojik açıdan kadın ve erkek olarak kalacak ancak toplumsal açıdan erkeksilik ve kadınsılık kalmayacaktır (Sümer, 2009, s. 105-106).

Radikal feminist teori en iyi ifadesini, Kate Millett ve Shulamith Firestone’un eserlerinde bulmuştur. Radikal feminizmin temel eserlerinden ilki 1971 yılında

Shulamith Firestone'un yazdığı "*Cinselliğin Diyalektiği: Feminist Devrimin Meselesi (The Dialectic of Sex: The Case for Feminist Revolution)*" isimli kitaptır. Firestone bu kitabında erkek ile kadın arasındaki temel farkın biyolojik yönü üzerinde durmuş ve insanlar arasında ortaya çıkan esas çatışma biçiminin cinsiyet çatışması olduğu savını öne sürmüştür. Kadınların rolleri annelik ve doğumla sınırlandırılmıştır. Firestone, kadınların bu biyolojik yapı kaynaklı rollerinden kurtulmaları için teknolojinin kullanılmasını önermiştir (Sezgin, 2014, s. 18-19). Kate Millett ise "*Cinsel Politika (Sexual Politics)*" adlı kitabında ataerkilliğe geniş yer ayırmıştır. Millett, ataerkilliğin "*sosyal bir değişmez*" olarak tüm ekonomik, sosyal ve siyasi yapılar ile birlikte günümüze kadar taşındığını belirtmiştir. Geçici ve tarihsel bütün toplumlardan, temel dinlere kadar toplumsal ve tarihsel tüm aktörlerde varoluşunu hissettirmiştir. Toplum ve ataerkil sistem "*şartlanma*" yoluyla erkek ve kadına ait farklı rolleri bireylere iletmiştir (Aslan, 2016, s. 17).

Radikal feministler, kadınların baskı altında tutulmasının nedenini, erkeklerin, kadınların yaratıcı ve cinsel yetenekleri üzerindeki denetimi olduğunu düşünmüşlerdir. Bu nedenle de radikal feminist kuramda, toplumda oluşan kadınlık algısının değişmesini sağlamak ve kadının baskı altında tutulmasını açıklamak için birbirinden farklı stratejiler ortaya konmuştur. Bu stratejiler içerisinde en bilineni bilinç yükseltme çalışmalarıdır. Radikal feminizmin gelişmesinde, kadınların yaşadıkları ezilme ve baskı tecrübelerini paylaştıkları hiyerarşinin bulunmadığı ve küçük gruplardan oluşan bu bilinç yükseltme gruplarının büyük katkısı olmuştur (Dikici, 2016, s. 529-530). Bilinç yükseltme eylemi, kadın bilgisini toplumun yararına uygun hale getirmiş, herkes için müşterek bir doğruluk yaratmış ve dünyada kadına hareket edebileceği bir alan açmıştır. Bilinç yükseltme toplantılarıyla günlük hayattaki uygulamalar üstünden patriarkal düzen çözümlenmeye çalışılmıştır. Bilinç yükseltme gruplarının arkasından oluşan önemli bir diğer yapı da kadın çalışmaları alanının üniversitelerde kurumsallaşması, öneri ve eleştirilerin bilimsel tarafının yerleşmesi, yani "*feminist bilgi kuramı*"nın ortaya çıkmasıdır (Çakır, 2016, s. 457).

Radikal feministler, güzel bir dünya oluşturmak için yalnızca kapitalist sistem ve ataerkil düzenden kurtulmayı yeterli bulmamıştır. Esas olarak erkek egemenliğinin uzantısı durumunda olan çevre kirliliği, ırkçılık ve savaşlar gibi sorunlar ortadan kaldırılmadığı müddetçe bu dünya düzelmeyecektir. Aslında radikal feminizm sistemli

bir kuram ortaya koyamamış, ama aile, cinsellik, evlilik, annelik, iş teknolojisi, müzik, edebiyat gibi pek çok alanda yerleşmiş anlayışlara karşı çeşitli alternatifler sunmuştur (Şayak, 2011, s. 50).

1.3.3. Sosyalist Feminizm

Sosyalizm en genel manada, özel mülkiyet yerine kamu mülkiyetini koyan ve özel menfaatler yerine genel menfaatlerin öncelikli olmasını savunan siyasal ve ekonomik bir doktrindir. Zaman içerisinde Marksizm ile de etkileşim içine giren sosyalist düşünürler, toplumcu fikirleriyle sosyal bilimlerde, bilhassa siyaset biliminde liberal teorilerin karşısında yer alarak onları sürekli eleştirmiş ve alternatifler getirmiştir. Sosyalist düşünce içinde yer alarak feminist ifadeye katkı sağlayan düşünürler sosyalist feminizmin ortaya çıkmasını sağlamışlardır (Sümer, 2009, s. 112).

Sosyalist feminizm, 1960'ların sonlarında ve 1970'lerin başlarında kadınların geri planda kalmasının yalnızca bir sistemle açıklanamayacak kadar kapsamlı olduğunu ileri sürmesi ile ortaya çıkmıştır. Eleştirisinin kaynağını radikal ve Marksist feminist yaklaşımlarda bulmuştur (Özdemir, 2017, s. 399). Sosyalist feministler, kadın sorununun sebebi olarak Marksistlerin sınıflı toplumu belirtmelerine karşı geldikleri gibi radikal feministlerin de ataerkil sistemi göstermelerine karşı gelmektedir. Sosyalist feminizmin diğer feminizm türlerinden farkı burada yatmaktadır. Sosyalist feminizm, Marksist ve radikal feminizmin kadın hakları ile ilgili belirttikleri birincil ana sebepleri alarak çoklu sebepler zincirine dayandırmıştır. Bu yönüyle de Marksist feminizm ve radikal feminizm düşüncelerini bir araya getirmeye çalıştığı söylenebilir (Şengül, 2015, s. 18).

Çağdaş sosyalist feminizm, sosyalizmin tüm baskı altında tutulan grupların sorunlarına çözüm bulmadığı gerekçesinden yola çıkarak yeni fikirler geliştirmiştir. İlk olarak, sosyalizmin “*cephe*” politikasından ayrılarak “*ortak platform*” siyaset anlayışını benimsemişlerdir. Buna bakılarak, merkezi siyasal oluşuma karşıt olan ve değişik kaynaklardan meydana gelen ırkçılık karşıtı hareketler, kadın hareketi, sendikal hareketler ve etnik gruplar gibi siyasi ve toplumsal hareketlerin beraber mücadele halinde olmaları gerekmektedir (Ataman, 2009, s. 18). Sosyalist feministler, kadın haklarını cinsiyet ve sınıf kavramlarına vurgu yaparak savunmaya çalışmışlardır. Toplumsal değişimi takip eden bu topluluk, halihazırda yapılan eşitlik tartışmalarından

mutlu olmadıklarını belirtmektedirler. Çünkü erkek ve kadın şeklinde ayrılan cinsiyetlerin üstünde durulmasının bir güç yanılmasına neden olacağı, öteki feministler tarafından fark edilmemiştir. Sosyalist feministlerin kullandığı en mühim slogan “önce insan sonra kadınız” şeklinde olmuştur. Bu nedenle de diledikleri sosyal değişimin herkese fayda sağlamasını istemişlerdir (Altınbaş, 2006, s. 37).

Sosyalist feminizm yaklaşımı iki grup altında incelenmektedir. İkili sistem kuramını (*dual-systems theory*) savunan feministler kapitalizm ve ataerkilliği kadının pozisyonunu anlamak için birbirinden ayrı olacak şekilde ele almışlar, birleşik sistemler kuramını savunan feministler de ortak kavram üzerinden bu iki yapıyı birleştirmeyi amaçlamışlardır. İkili sistem kuramını savunan feministlerden birisi olan Juliett Mitchell, kapitalizmin maddi tarafı ile ataerkil sistemin maddi olmayan tarafı birleştirildiğinde kadınların sosyal pozisyonlarının anlaşılabilirliğini ileri sürmüştür. Mitchell, toplumsal yapıya nüfuz eden ataerkilliğe ve kadınlara yapılan baskıya cinsel politika adını vermiştir. Ona göre ataerkil sistem, ideolojik ve psikolojik niteliktedir (Özçelik, 2003, s. 34). İkili sistem kuramını savunan bir diğer sosyalist feminist Heidi Hartmann ise, aile reisi konumundaki erkek, kadının ve çocuğun emeğini kontrol altında tutmayı öğrendiğinde ataerkil sistemin kapitalizmden önce oluştuğunu ve zaman içerisinde hiyerarşik bir yapı halini aldığını belirtmiştir. Hartmann’a göre erkek tarafından kadının emeğinin kontrol edilmesinin problem olarak görülmesi iki şekilde olmuştur. Birincisi, devletin ilerlemesi ile birbirinden ayrılan kamusal ve özel alan, ikincisi de, ekonomik sistemle gelişen makro büyüklükte üretimdir. Erkek tarafından kontrol edilen kadın emeği, emeğin ücretli olması ve devletin kurumlarının kurulmasından sonra dolaylı bir şekilde kontrol edilmiştir (Özdemir, 2017, s. 397).

Birleşik sistemler kuramını savunan feministler arasında Alison Mary Jaggar ve Iris Marion Young yer almaktadır. Iris Marion Young, yabancılaşma kavramı üstünden kapitalizm ve ataerkilliği ele almış ve bu yapıların temelinde cinsiyetle ilgili işbölümünün yer aldığını ileri sürmüştür. Bu görüşe göre, kadını daha az öneme sahip işgücü olarak değerlendiren kapitalizm de, ataerkillik gibi cinsiyet üzerinden belirlenmiştir (Özçelik, 2003, s. 34). Birleşik sistemler kuramını savunan bir diğer sosyalist feminist Alison M. Jaggar’dır. Jaggar, yabancılaşmanın farklı bir yorumuyla kadınların ikincil konumunu ortaya koymanın mümkün olduğunu savunmuştur. Bu bakış açısına göre, entelektüel, annelik ve cinsellik alanlarında oluşan yabancılaşma,

kadın sorununu oluşturmaktadır. Bu nedenle modern dünyadaki kadının yerini anlamak demek, aynı zamanda onun yabancılaşma aşamasını anlamak demektir. Kadın sorununa getirilecek çözüm de, bu yabancılaşmayı önce anlamakla, sonra da kendi içinde yer alan kurumsal kültürel yapıların dışında tutmakla mümkün olmuştur (Sümer, 2009, s. 114-115).

Bu sosyalist feministler dışında Almanya’da Rosa Luxembourg, Clara Zetkin ve August Bebel’in çalışmaları da ilk sosyalist feminist hareketin içerisinde yer almıştır. Bu çalışmalarda sınıf hareketi içerisinde kendine özgü bir kadın hareketinin gerekli olduğu söylenmiş ve Engels’in savlarından yola çıkılarak kadının, başta kadın emekçilerinin durumlarıyla ilgili değerlendirmeler yapılmıştır. Friedrich Engels’in 1884 yılında yazdığı “*Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*” isimli eseri bu sosyalist feministler tarafından ilham alınmıştır (Sümer, 2009, s. 115). Yine radikal feminist yaklaşımın önemli temsilcilerinden Kate Millett’in 1973 yılında yayınlanan Cinsel Politika isimli eseri, aynı zamanda sosyalist feminist yaklaşım şeklini de içermiştir. Yazar, politika kavramıyla güç ilişkilerini yani bir grubun bir başka grup tarafından idare edilmesini kastetmiştir. Patriarkal bir temele dayanan dinin, türler arasındaki farklılığı biyolojik farklılığa dayandırdığını belirtmiştir. Bu farklılık toplumsal şartların dayatması sonucu yaşam şekli halini almış cinsiyete dayalı yaşam şekillerini meydana getirmiştir (Şengül, 2015, s. 19).

Özetle, sosyalist feminizm kadının pozisyonunu tanımlamak için cinsiyet kavramının yanında kadınların ekonomik ve sınıfsal şartlarını da analizlerine dahil etmiştir. Bu sebeple kapitalist ataerkil sistem içerisinde kadınların sömürülmelerini ve baskı altında bulunmalarını toplumsal cinsiyet bakımından emeğin parçalanmasıyla açıklamıştır. Kapitalist dünya düzeninde kadına uygulanan baskı türlerinin dereceleri yalnızca kadının önceki dönemlerindeki sosyal konumları ile karşılaştırma yapılarak kontrol edilebilir (Özdemir, 2017, s. 399).

2. İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE FEMİNİZM ve SOSYALİST FEMİNİZMİN GELİŞİMİ

2.1. Türkiye’de Feminizm Hareketi

2.1.1. Osmanlı’da Kadın Hareketi

Osmanlı döneminde kadın hakları geniş çapta ele alınan bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak biz konuya sınırlama getirip kadınların haklarını kazanmaya başladığı ve dönemler itibari ile elde ettikleri hakları ve yaşadıkları değişimleri aktaracağız. Osmanlı dönemini genel hatları ile incelersek kadın haklarının ortaya çıktığı Tanzimat Dönemi ile başlayıp, Meşrutiyet Dönemi, I. Dünya Savaşı Dönemi ve Kurtuluş Savaşı Dönemi ile devam edeceğiz. İncelediğimiz dönemler içinde de kadının eğitim durumundaki değişimler, basın yayınlı ilişkisi, kadınlar yararına ve kadınlar tarafından kurulan cemiyetler, bu dönemde ortaya çıkan akımların kadınlar üzerine düşünceleri kısaca ele alınacaktır.

On dokuzuncu yüzyıl sonu ve yirminci yüzyıl başları Avrupa’da olduğu gibi Osmanlı’da da ulusal hareketlenmelerin güçlenmeye başladığı ve bunun da göstergelerinden biri olan kadın hareketlerinin ortaya çıktığı bir dönem olmuştur. Osmanlı Devleti’nde batılılaşma girişimlerinin başladığı Tanzimat dönemi ile birlikte kadınların pozisyonlarını iyileştirmeye yönelik ilk adımlarda atılmaya başlamıştır. Fermanda kadınlarla alakalı bir madde bulunmamasına rağmen ferman, kadın haklarının Osmanlı toplumunda oluşması için önayak olmuştur (Aydın, 2015, s. 86). Kadınlarla ilgili yapılan hukuksal düzenlemelerde bunu gösterir niteliktedir. 1858 Arazi Kanunnamesi ile veraset hakkı erkeğin yanında kadına da verilmiştir. Bu yıllarda cariyelik ve kölelik kaldırılırken kadınların eğitimi için ilk adımlarda atılmaya başlamıştır. Kadınları kamusal hayatta var edebilmek için yapılan çalışmalar kadınların eğitimi sorununu da beraberinde getirmiştir (Güven & Akagündüz, 2009, s. 144).

Tanzimat öncesinde eğitim Enderun ve Sıbyan mektepleriyle karşılanmaktaydı. Osmanlı toplumunda kız çocuklarının gidebildiği tek eğitim kurumu sıbyan mektepleri idi. Bu mektepler, halk tarafından “*Mahalle Mektebi*” olarak bilinmekte ve

neredeysse her mahallede bir tane bulunmaktaydı. Ayrı ayrı açılan sıbyan mektepleri dışında, erkek ve kız çocuklarının birlikte gidebildikleri sıbyan mektepleri de bulunmaktaydı. Bu dönemin toplumsal ve kültürel yapısı gereği erkek öğretmenlerin eğitim verdiği bu mekteplere, kızların belli bir yaştan itibaren gitmesi uygun görülmezdi. Ekonomik açıdan yüksek gelirli ailelere mensup kız çocukları, “*muallim-i mahsus*” olarak adlandırılan özel hocalardan ders alabilmekteydi (Özger, 2012, s. 421). Osmanlı klasik eğitim sisteminde kızların eğitimi ihmal edilmişken, Tanzimat dönemiyle birlikte eğitimde önemli gelişmeler yaşanmış ve yeni eğitim kurumları ortaya çıkmaya başlamıştır. 1842 yılında Ebelik Okulu, 1869 yılında İnas Sanayi Mektebi açılmış, kızların iptidai ve rüştiye (ilkokul ve ortaokul) eğitimi almaları sağlanmıştır (Hamzaoglu, 2018, s. 77). Fransa’nın Duruy Kanunu (1867)’ndan esinlenilerek çıkarılan 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi (Kurnaz, 2013, s. 20) ile kız çocukları için öğretmen okullarının açılması ve rüştiye okullarının sayısının artırılması kararlaştırılmıştır (Ündücü & Türk, 2012, s. 33). 1870’te Darülmuallimat (Kız Öğretmen Okulu) açılmış ve kızlardan oluşan bir eğitim ordusu oluşturulmuştur. 1876 yılında kabul edilen ve Osmanlı Devleti’nin ilk anayasası olan Kanun-i Esasiyle kız ve erkek çocuklar için ilköğretim zorunlu hale getirilmiştir. Bu sayede kadınların eğitim alanından yararlanmasının ve ileriki dönemlerde gerek eğitim gerekse hukuki, bürokratik ve siyasi gibi pek çok alanda yapılacak düzenlemelerin önü açılmıştır (Çapcıoğlu, 2016, s. 274). Bu kurumlardan yalnızca büyük kentlerde yaşayan ve üst sınıfa mensup ailelerin kız çocukları faydalanmıştır fakat onların da sayıları oldukça azdır (Bakacak, 2009, s. 629).

Osmanlıda kadınların kendilerini toplum içerisinde ifade etmeleri ilk defa basın yoluyla kadın dergileri vasıtasıyla gerçekleşmiştir. Kadın dergileri her statüden kadının yazma çekimserliğini, ürkekliğini ortadan kaldırmada ve taleplerini ulaştırmada önemli işlevler görmüştür. 1869 yılında çıkarılan Terakki-i Muhadderat dergisi bu dergilerden ilkidir (Çiçek, Aydın, & Yağci, 2015, s. 279). Yayımlanma tarihi bakımından ilk kadın dergisi olan Terakki-i Muhadderat (Kadınların İlerlemesi), 1869 yılında Terakki gazetesini tarafından haftalık 48 sayı olarak “*Muhadderat (Müslüman Kadınlar) için gazetedir*” alt başlığıyla çıkarılmıştır. İlk 5 sayısı günümüze ulaşan Şükufezar (Çiçek Bahçesi), yazı kadrosunun tamamı kadınlardan oluşan ve sahibi kadın olan ilk kadın dergisidir. Bu derginin amacı, kadınların toplumdaki varlığını kamuoyuna ilan

etmektedir (Çakır, 2011, s. 60-65). Derginin imtiyaz sahibi Arife Hanım derginin önsözünde şu cümlelere yer vermiştir:

Biz ki saçı uzun, aklı kısa diye erkeklerin alayına hedef olmuş bir taifeyiz. Bunun aksini isbat etmeye çalışacağız. Erkekliği kadınlığa, kadınlığı erkekliğe tercih etmeyerek çalışma ve gayret yolunda olacağız (Kurnaz, 1991, s. 41).

Kadın dergileri arasında en başta geleni dönemin tanınmış kadınlarının yazılarının da bulunduğu Hanımlara Mahsus Gazete idi. Bu dergide Fatma Aliye, Nigar Hanım, Emine Semiye, Fahrünnisa Hanım, Makbule Leman, Keçecizade İkbâl ve Hamiyet Zehra gibi kadınların yazıları yer almıştır. Hanımlara Mahsus Gazete dergisinde kadın okuyucuların yazdıkları mektuplar yayınlanmış, kadın ve erkek yazarlar da bu mektuplara cevap vermişlerdir. İnsaniyet, Hanımlar, İnci, Hanımlara Mahsus Malumat gibi dergiler bu dönemde yayımlanan diğer kadın dergileridir (Caporal, 1982, s. 66-67).

Tanzimat döneminde yayımlanan kadın dergileri kadınları güncel konularda aydınlatarak, bilinçlenmelerini sağlamıştır. Dergilerde kadınlara çalışma imkanlarının sağlanması, eğitim hakkının tanınması, kadın ile erkek arasında eşitliğin sağlanması ve çok eşliliğin önüne geçilmesi gibi birçok konuya yer verilmiştir. Bu yayınların etkisiyle beraber kadınlar eskiye nazaran ekonomik ve sosyal hayatta daha fazla yer almış, Tanzimat Dönemi'ne kadar belli bir mesleği bulunmayan, bohçacılık ve çamaşırcılık gibi işleri yapan kadınlara çalışma hakkı verilmiştir. Tanzimat döneminde eğitilmiş Türk kadınının resmi olarak edindiği ilk meslek öğretmenlik olmuştur (Avcı, 2016, s. 230). Bu dönemde öğretmen olarak çalışmaya başlayan kadınların memur olarak görev almaları Meşrutiyet döneminde gerçekleşmiştir. Kadınların memuriyet yaşantıları ise kısa sürmüştür. Başta Maliye Nezareti olmak üzere bazı kurumlara sınavla memur olarak alınan kadınlar I. Dünya Savaşı bitiminde yerlerini erkeklere bırakmak zorunda kalmışlardır (Aydın, 2015, s. 86).

Tanzimat ile birlikte ortaya çıkan değişim içerisinde, kadınların toplumdaki görevi ve yeri Osmanlı basınında ele alınmaya başlanmıştır. Tanzimat dönemi tiyatro ve romanlarında kadının toplumda yer alan konumu işlenmiş ve kadının modernleşme çizgisinin üzerine eserler yazılmıştır. Bu eserlerde ele alınan başlıca konular; kadının

eğitimi, görücü usulü evlilik, esaret gibi konulardır. Bunların dışında ahlaken kötü kadınlar ve bu kadınlar tarafından baştan çıkarılan erkeklere de sık sık eserlerde yer verilmiştir (Kartal, 2005, s. 51). Kadın sorunlarını konusunda bu döneme damgasını vuran ve en çok eser veren yazarlar Namık Kemal, Ahmet Midhat ve Şemsettin Sami'dir. Namık Kemal, 1862'de Tasvir-i Efkar gazetesinde yayınlanan "*Terbiye-i Nisvan Hakkında Bir Lâhiya*" adlı makalesinde kadınların eğitim konusuna değinirken, İbret gazetesinde yayınladığı "*Aile*" adlı makalesinde de erkeklerin eşlerini dövmelelerine ve görücü usulüyle evliliğe karşı çıkmıştır. İntibah ve Zavallı Çocuk gibi roman ve piyeslerinde kadın-erkek ilişkisi, aile yaşantısı gibi konular üzerinde duran Namık Kemal, başka bir piyesi olan Vatan Yahut Silistre'de ilk kez erkekle birlikte savaşa katılan kadın tiplemesine yer vermiştir (Kurnaz, 1991, s. 34-35). Ahmet Mithat, Teehhül adlı eserinde ailesi tarafından zorla evlendirilmek istenen genç bir kızın isyanını konu alan ve ilk defa hikayeleştiren yazardır. Felsefe-i Zenan adlı eserinde kadınların duygusal durumlarına değinmiştir. Şemsettin Sami ise Taaşuk-u Talat ve Fitnat isimli eserinde kadının sevmeye özgürlüğü düşüncesini ele almıştır (Caporal, 1982, s. 60-61). Osmanlı'da ki feminist yazarlar daha çok Avrupa'daki liberal düşüncelerin etkisinde kalmıştır. Bu da dönemin eserlerine yansımıştır. Pek çok Osmanlı yazarı da eserlerinde kadın haklarını eleştirmiş, kadınların sorunları üzerinde durmuştur.

Tanzimat yıllarında Batılılaşma ile birlikte gelen değişim, kadınlar üzerinde sınırlı da olsa kendini göstermiş ve kadınların toplumsal yaşama katılımı açısından önem arz etmiştir. Ancak Osmanlı'da kadın devrimi II. Meşrutiyet Dönemi ile birlikte başlamıştır. II. Meşrutiyet'in ilan edilmesine ön ayak olan ve devlet yönetiminde siyasi bir parti halini alan İttihat ve Terakki yönetimi tarafından kadın konusuna farklı bir önem verilmiş, kadınların sosyal hayata katılmaları konusunda girişimlerde bulunulmuştur. Bu dönemde Jön Türkler, kadın konusunu yurdun kültürel ve ekonomik bir sorunu olarak görmüş ve aydınların ele aldıkları temel mevzulardan biri haline getirmişlerdir. II. Meşrutiyet döneminde yaşayan bütün aydın ve yazarlar kadın konusunu ele almış, kadın sorunlarıyla ilgili fikirler üretmişlerdir (Özkiraz & Arslanel, 2011, s. 3). II. Meşrutiyet'in getirdiği özgürlükçü ortam içerisinde Osmanlı kadınları tarafından batıdaki feminist akımına benzeyen bir kadın hareketi başlatılmıştır. Pek çok dergi ve gazete bu ifade özgürlüğünün gelişmesinde önemli roller üstlenmiştir. Bu

dergilerde kadınlar yazılar yazmış ve çeşitli sorumluluklar almışlardır (Aydın, 2015, s. 87).

Serpil Çakır'a göre II. Meşrutiyet döneminde yayımlanan kadın dergilerinin sayısında patlama yaşanmıştır. Bu dergilerin isimleri şöyledir: Demet, Mehasin, Kadın, Musavver Kadın, Kadınlar Dünyası, Kadın (İstanbul), Erkekler Dünyası, Kadınlık, Güzel Prenses, Siyanet, Seyyale, Kadınlar Âlemi, Hanımlar Âlemi, Kadınlık Hayatı, Türk Kadını, Bilgi Yurdu Işığı, Genç Kadın, İnci, Kadın Duygusu, Diyanet, Hanım, Kadınlar Saltanatı, Ev Hocası, Firuze ve Süs'dür (Çakır, 2011, s. 74-80). Bu dönemde yayınlanan kadın dergileri arasında en dikkat çeken *“Kadınlar Dünyası”* dergisidir. Dönemin koşullarına göre radikal fikirlere sahip olan Kadınlar Dünyası dergisinde günümüzde bile oldukça cesur sayılan yazılar yayınlanmıştır. Kadınlar bu dergiyi kendi hak mücadeleleri için bir araç olarak ele almış, erkeklerin gözündeki ve toplumdaki kimliklerini sorgulamışlardır (Yürüt, 2017, s. 380). Sahibi Nuriye Ulviye Hanım olan derginin yönetim ve yazı kadrosuda kadınlardan oluşmaktadır. Dergide ilke olarak yalnızca kadınların yazılarının yayınlanması benimsenmiştir (Kurnaz, 2013, s. 203). Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti'nin yayın organı görevinde olan bu dergide cemiyetin üyeleri tarafından yeni fikirler içeren yazılar yazılmıştır. Dergide bâtıl fikirlere, eski gelenek ve göreneklere şiddetle karşı çıkılmış, evlenme, eğitim, öğretim, kıyafet, hürriyet, sanayi gibi kadınları ilgilendiren konularla ilgili yazılar yazılmıştır. Dergi, kadın haklarının kazanılması için yapılan çalışmalara öncü olmuş, (Kodaman, 2014, s. 172) kadınların eğitimi her açıdan bir sorun olarak görülmüştür. Kadınların yüksek öğrenim görebilmesi için önemli çalışmalar yapılmış ve bu sayede 12 Eylül 1914 yılında üniversite kapısı Osmanlı kadınına açılmıştır (Güven, 2001, s. 67).

Genel olarak kadınların eğitimi konusunda Tanzimat'la önemli gelişmeler yaşanırken, asıl uygulama alanını II. Meşrutiyet Döneminde bulmuştur. Bu dönemde eğitim birliğinin sağlanması, eğitimin yaygınlaştırılması, ilköğretimin parasız ve zorunlu olması gibi eğitimde amaçlanan değişimler Cumhuriyet Türkiye'sindeki idealizme eş değerdir. Eğitimin geleneksel ve dinsel tarafı ders içeriklerinde yapılan yeniliklerle değiştirilmeye başlanmıştır. 1913 yılında yürürlüğe giren Tedrisat-ı İbtidaiye Kanunu ile ilköğretim zorunlu hale getirilmiş, kız rüştiyeleri 6 yıllık eğitim verilen kız ilkokullarına dönüştürülerek, ilçelere dek yaygınlaştırılması hedeflenmiştir

(Çakır, 2011, s. 302). 1913-1914 yıllarında kızlar için İstanbul İnas Sultanisi ismiyle ilk lise İstanbul'da açılmış, 1915 yılında Darülfunun'da kadınlara haftada 4 gün olmak üzere, düzenli konferanslar verilmeye başlanmıştır. Aynı sene İnas Darülfünunu (Kadın Üniversitesi) adı altında yükseköğretim kurumu açılmıştır (Hamzaoglu, 2018, s. 77). Kız muallim mektebi ve kız liseleri mezunları bu Darülfününun ilk öğrencileridir. 1919 yılında buradan ilk mezun olan kadın Şükufe Nihal'dir (Gökçimen, 2008, s. 10). 1915 yılında ilk kez kızlar ve erkekler birlikte İstanbul Edebiyat Fakültesi'nde yüksek öğretim görmeye başlamıştır. Kızlar için 1917'de Güzel Sanatlar Okulu ve Konservatuar, ticari ve hemşirelik derslerin verildiği okullar ile terzilik eğitiminin verildiği okullar açılmıştır. Yine ilk kez bu dönemde kızlar yurt dışına eğitim almaları için gönderilmiştir (Özkiraz & Arslanel, 2011, s. 4). Nezihe Muhittin, Halide Edip, Sadiye, Hatice ve Nakiye Hanımlar bu dönemde eğitim alanında müfettişlik derecesine kadar yükselebilen kadınlardır (İlkhan, 2018, s. 60). Kadınlar için eğitim imkanlarının artırılması toplumsal hayattaki etkinliklerinde hızlandırılmasında etkili olmuştur. Kız öğrencilerin eğitim için yurt dışına gönderildiği bu dönemde eğitilmiş tüm kadınlar İttihat ve Terakki Cemiyetini desteklemişler ve milli ruha inanarak Milli Mücadele'de ve ulus devletin inşasında önemli rol oynamışlardır (Ündücü & Türk, 2012, s. 34).

Kadınlar, bu dönemde gazete ve dergilerin yanında dernekler kurarak seslerini duyurmaya çalışmıştır. Tanzimat sonrası kendini göstermeye başlayan değişim hareketinin özellikle meşrutiyetten sonra netlik kazanan özelliği kadınların toplum yaşantısında daha etkin rolde olmaları ve örgütlenmeye başlamalarıdır. Kadınlar, dernekler aracılığı ile kendi örgütlenmelerini kurmuşlardır ve bu dernekler sayesinde kadın hareketinin yaygınlaştırılmasına fayda sağlanmıştır. İkinci Meşrutiyet döneminde yardım ve kültürel amaçlı, vatan savunması ve ülke sorunları hakkında, kadınların eğitilmesi yoluyla meslek kazandırılmasına yönelik dernekler oluşturulmuştur (Yürüt, 2017, 383-384). Şefika Kurnaz bu dönemde kurulan kadın derneklerini şu şekilde sınıflandırmıştır; (Kurnaz, 2013, s. 265-325).

- Devleti ve Orduyu Desteklemek Amacıyla Kurulan Dernekler: Cemiyet-i İmdadiye (Nisvan-ı Osmaniye İmdad Cemiyeti), İttihat ve Terakki Kadınlar Şubesi, Hıdmet-i Nisvan Cemiyet-i Hayriyesi, Teali-i Vatan Osmanlı Hanımlar Cemiyeti, Mısırlı Hanımlar İane Cemiyeti, Hilal-i

Ahmer Hanımlar Şubesi, Donanma Cemiyeti Hanımlar Şubesi, Müdafaa-i Milliye Osmanlı Hanımlar Cemiyeti, Şam Nisvanı Muavenet-i Milliye Cemiyeti'dir.

- Hayır ve Yardım Dernekleri: Cemiyet-i Hayriye-i Nisvaniye, Esirgeme Derneği, Osmanlı Kadınları Şefkat Cemiyet-i Hayriyyesi, Osmanlı ve Türk Hanımları Esirgeme Derneği, Etfal Hastahanesi ve Şişli Osmanlı Kadınlar Cemiyet-i Hayriyyesi, Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Heyeti, Şehit Ailelerine Yardım Birliği, Bikes Ailelere Yardımcı Hanımlar Cemiyeti, Suriye Nisvanı Umur-ı Hayriyye Müessesesi, Topkapı Fukaraperver Cemiyet-i Hayriyesi'dir.
- Ekonomik Amaçlı Dernekler: Mamulat-ı Dahiliye İstihlak-i Milli Kadınlar Cemiyet-i Hayriyyesi, Türk Kadınları Bıçkı Yurdu, Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi, Kastamonu Osmanlı Hanımları İş Yurdu'dur.
- Eğitim, Kültür, Sanat ve Feminist Amaçlı Dernekler: Kırmızı-Beyaz Kulübü, Nisvan Heyet-i Edebiyesi, Genç Kız Cemiyeti, Teali-i Nisvan Cemiyeti, Tefeyyüz Cemiyeti, Mekteb-i Sultani-i İnas Cemiyeti, Osmanlı İttihad-ı Nisvan Cemiyeti, Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti, Bilgi Yurdu Dershanesi, İnas Darülfünunu Mezuneleri Cemiyeti, Musiki Muhibbi Hanımlar Cemiyeti, Türk Kadını Dershanesi'dir.

İçlerinden Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti (Osmanlı Kadınının Hakkını Savunma Derneği) en tanınmış kadın cemiyetidir. Bu cemiyetin üyesi ve aynı zamanda Kadınlar Dünyası dergisinde de yazar olan Bedra Osman Hanım, 1913 yılında Fransız şirketine ait bir telefon idaresine dört arkadaşı ile başvurmuş, şirketin Fransızca ve Rumca bilme şartı öne sürmesiyle işe alınmamışlardır. Bunun üzerine Kadınlar Dünyası dergisinde bu durum dile getirilmiş ve şirkete tepkiler artarak büyümüştür. Sonuçta şirket de yedi Türk kadını memur olarak işe almak zorunda kalmıştır. Memuriyete başlayan kadınların isimleri şunlardır: Bedra Osman, Hamiyet Derviş, Bedia Şekip (Muvahhit), Mediha Enver, Semiha Hikmet, Refika Mustafa ve Nezihe Mustafa'dır (Kurnaz, 2013, s. 223). Cemiyet ile ilgili ikinci bir olay da 1914 yılında Belkıs Şevket Hanım'ın ilk uçuşu gerçekleştiren kadın olmasıdır. Bu olay toplum içerisinde takdir ve hayret uyandırdığından, hükümet tarafından Belkıs Hanım'ın fotoğrafı uçuş hatırası olarak askeri müzeye konulmuştur (Kodaman, 2014, s. 169-170).

Osmanlı'da Tanzimat öncesine kadar eve kapanan ve çarşaf giymek zorunda bırakılan kadınlar bu dönemle birlikte toplumsal yaşamda daha çok kendilerini göstermeye başlamışlardır. Kadınların Meşrutiyet dönemindeki en basit isteği özgür bir biçimde sokağa çıkabilmek ve eşleriyle birlikte arabaya binebilmektir. I. Dünya Savaşı sona eresiye kadar vapur, tramvay gibi bütün taşıtlarda kadınların oturduğu alanlar erkeklerin oturduğu alanlardan perde ile birbirlerinden ayrılmış ve kadınlar, Boğaziçi ve Adalara seyahat eden vapurlarda dahi güverteye bile çıkamamışlardır. Kadınlara ilk defa güvertede seyahat etme izni verildiğinde ise kadın yazarlar tarafından bu durum coşku ile karşılanmıştır (Bulut, 2013, s. 321). Aynı zamanda, kocalarının yanında dışarı çıkan, birlikte eğlence yerlerine ve tiyatro gibi gösterilere giden kadınlar toplumda içerisinde az da olsa görülmeye başlamıştır. Özellikle, Tokatlıyan Otelinin kahvesinde Başbakan Fuat Paşa'nın karısı ile beraber masada oturması olay olmuş ve üzerinde birçok yorum yapılmasına neden olmuştur (Caporal, 1982, s. 148).

Türk Kadınının ilk defa bu dönemde tiyatro sahnesine çıktığı görülmüştür. 1920 yılında, bu döneme kadar Rum ve Ermeni kadınlarının rol aldığı tiyatroya Afife Hanım "*Jale*" takma ismiyle çıkmıştır. Bedia (Muvahhid), Münire (Neyire Neyir) ve Şaziye (Moral) daha sonraları müslüman Türk kadınlarının tiyatro sahnesine çıkmaları yasaklanmasına rağmen sahneye çıkarak rol alan diğer Türk kadınlarıdır (Demir, 1999, s. 112). "*Yeni Turan*" adlı piyesin Türk Ocakları'nda oynandığı sırada çıkan büyük tartışmalar sonucu Cumhuriyet'in ilan edilmesine kadar Müslüman hiçbir kadının tiyatrodaki rol oynamasına izin verilmemiştir (İlkhan, 2018, s. 65).

II. Meşrutiyet döneminin yarattığı serbestlik ortamında kadınları etkileyen fikir akımları da ortaya çıkmıştır. Bunlar Batıcı, İslamcı ve Türkçü akımlardır. Bu üç fikir akımında kadını farklı şekillerde yorumlamıştır.

Bu dönemde kadın sorunu "*âlemi nisvan*" adı altında tartışılmaya başlamıştır. Konuyla ilgili tartışmaları başlatan grup ise Batıcılar olmuştur (İlkhan, 2018, s. 69). Celal Nuri, Kılıçzade Hakkı, Abdullah Cevdet gibi isimler önemli temsilcileridir. Batıcılar, kadınla ilgili görüşlerinde ılımlı ve radikal olmak üzere iki gruba ayrılmışlardır. Celal Nuri'nin öncüsü olduğu ılımlı Batıcılara göre, Batıdan yalnızca bilim ve tekniğin alınması yeterli olup bütünüyle taklit edilmesi anlamsızdır. Öncülüğünü Abdullah Cevdet'in üstlendiği aşırı Batıcılar ise tümüyle Batının

değerlerinin alınmasından yanadırlar. Onlara göre bu yol devletin devamlılığı ve kalkınmanın sağlanması için gerekmektedir (Acar, 2019, s. 419). İslamcılar, kadın sorununu İslami ölçülerden uzaklaşmadan ele almışlardır. Onlara göre, yaşanan İslam'la gerçek İslam'ı birbirinden ayırmak gerekmektedir. Batıdan yalnızca bilim ve tekniğin alınıp kültürel ve manevi yönlerin ayrılmasını savunan İslamcılar, kadının batı akımlarına karşı korunmasını istemişlerdir (Kurnaz, 1991, s. 62). Bu görüşün öncü isimleri Mehmet Akif, Sait Halim Paşa, Ahmet Hamdi Akseki, Mustafa Sabri ve Musa Kazım'dır. Feminist düşünceleri eleştiren bu düşünürlere göre kadın şariat hükümlerine uymalı ve yaşam alanı "aile" ile sınırlandırılmalıdır. Türkçüler ise, kadınların her yönden hayata katılmalarının gerekli olduğunu çünkü bunun toplumsal değişim için şart olduğunu ve ekonomik açıdan ilerleme amacıyla kadınların toplum yaşamında yer alması gerektiğini savunmuşlardır (Özkiraz & Arslanel, 2011, s. 8-9). Bunun da gerçekleşmesi için kadınları dernekler ve basın yoluyla desteklemişlerdir. Başta, Türk Yurdu dergisi olmak üzere bu konuyla ilgili çeşitli dergilerde yazılar yayınlamışlardır. Ayrıca, dernekler yoluyla da kadınları yaşamın içine dahil etmeye çalışmışlardır (Kurnaz, 2013, s. 74). Türkçülerin önde gelen temsilcileri Ziya Gökalp, Halim Sabit (Şıbay), Hamdullah Suphi (Tanrıöver), Celal Sahir (Erozan), Ahmet Hikmet (Müftüoğlu), Mehmet Emin (Yurdakul) ve Halide Edip (Adıvar)'dır. İçlerinden Ziya Gökalp'in düşünceleri 1917 tarihli Aile Kararnamesinin çıkışında etkili olacaktır (Caporal, 1982, s. 91-100).

Bu akımların hepsi kadınlara modern ve geleneksel arasında köprü olma görevini üstlemişler ve bu anlamda kadınları kendi önerdikleri toplum projesinin nesnesi halinde tanımlamışlardır. Kendi düşünce akımları içerisinde kadın sorunlarını farklı bakış açıları ile değerlendirmişlerdir. Bu nedenle Cumhuriyet'in ilanına kadar kadınlarla ilgili sorunlar, tasarlanan toplumsal büyük projelerin sembolü haline getirilmiş, nesneleştirilerek daha büyük hedefler içerisinde eritilmiştir (Bakacak, 2009, s. 630-631).

Batıcılar, İslamcılar ve Türkçü akımların Aile Kararnamesi'nin çıkmasındaki rolleri de büyüktür. Üç fikir akımında kararnamenin çıkması konusunda görüş birliği içinde olmuşlardır.

25 Ekim 1917 yılında yürürlüğe giren Hukuk-u Aile Kararnamesi, Tanzimat'tan kısa bir süre sonra başlayan kanunlaştırma hareketlerinin sonuncusu

olmuştur. Medeni hukuk, Mecelle Ahkâm-ı Adliyye (1868-1876) ile düzenlenmiş ancak aile hukukunu içeren bir çalışma yapılmamıştır. Aile hukuku hakkındaki tek kaynak fetva mecmuaları ve fıkıh kitaplarıydı (Akdaş & Kahraman, 2015, s. 40). Bu kararname hem Osmanlı hem de İslam hukuk tarihinde aile hukuku alanındaki ilk kanunlaştırma hareketi olmasının yanında ayrıca ilk resmi düzenlemedir. Bu tarafıyla HAK, İslam hukuku bakımından da önemli bir kodifikasyon çalışmasıdır (Yurtseven, 2003, s. 208). Kararname, Osmanlı hukukunda yarattığı etkiden daha büyüğünü İslam hukukunda yaratmıştır. Osmanlı devletinde yaklaşık bir buçuk yıl yürürlükte kalmış olmasına rağmen Suriye, Lübnan, Ürdün gibi ülkelerde 1950’li yıllara kadar uzanan ve hala bir kısmında devam eden önemli bir etkiye sahiptir (Küçüktiryaki, 2014, s. 182-183).

Aile Kararnamesinin hazırlanmasında Ahmet Cevdet, Ziya Gökalp, İbrahim Hakkı, Ahmet Şuayb ve Mansurizade gibi kişilerin yardımı olmuştur. Ayrıca, bütün Osmanlı vatandaşlarını ilgilendiren kararnamenin hazırlık aşamasında Musevi ve Hristiyan din adamları da yerlerini almışlardır. Böylelikle üç farklı dini inanç bu kanun içerisinde birleştirilmeye çalışılmıştır (Kurnaz, 2013, s. 145-146). Kararname ile şeriat mahkemeleri, gayrimüslimlerin boşanma, evlenme, nafaka, cihaz (çeyiz) ve drahoma (kız tarafının erkek tarafına verdiği başlık parası) gibi davalarında yetkili kılınırken, cemaatlerin ruhani liderlerinin sahip olduğu yetkiler iptal edilmiştir. Kararnamede yalnızca evlenme ve boşanmaya ilişkin hükümler yer almışken, vesayet, nesep, mal rejimi ve nafaka ile ilgili konular düzenlenmemiştir (Küçüktiryaki, 2014, s. 182). Aile kararnamesi ile gelen yenilikler şunlardır: (Osmanağaoğlu, 2015, s. 32).

- Evlilik yaşı kadınlarda 17, erkeklerde 18 olarak belirlenmiştir.
- Akıl hastalarının zorunlu olmadıkça evlenmesi yasaklanmıştır.
- Evliliğin resmi memur huzurunda gerçekleştirilmesi mecburi hale getirilmiştir.
- Kadınlara kocasından boşanma talep etme ve ikinci eş almalarına itiraz etme hakkı verilmiştir.

Böylece kadının aile içerisindeki hakları kararname yoluyla güvence altına alınmıştır. Kadın hakları konusunda yapılan mücadelenin hukuki açıdan en büyük başarısı sayılan Aile Kararnamesi, Cumhuriyet döneminde hazırlanan aile hukuku taslaklarına (1923 ve 1924) örnek olmuş, aynı zamanda İsviçre Medeni Kanununun

kabul edilmesinde de önemli rol oynamıştır. Kararname dini temellere dayanmasının yanında, kısmen laikleştirme ve devletleştirmeye ilgili hükümleri de içermiştir (Kurnaz, 2015, s. 122-123). Ancak bu kararname dönemin ne aydınlarını, ne Müslümanlarını ne de gayrimüslimlerini memnun etmiştir. Kararnamenin kaldırılmasının nedenleri arasında gayrimüslimlerle ilgili alınan kararlar nedeniyle gayrimüslimlere ait cemaatlerin ve Avrupalı devletlerin Osmanlı'ya baskı yapması ile Müslüman fikir adamlarının eleştirileri de gösterilmektedir (Durmuş & Yargı, 2019, s. 316). Bir de bu ortama I. Dünya Savaşı ile gelen kötü koşullar eklenince kararname bir buçuk yıl gibi kısa bir süre yürürlükte kalabilmiş ve 19 Haziran 1919 yılında yürürlükten kaldırılmıştır (Baygın, 2016, s. 456).

I. Dünya Savaşı, Osmanlı kadınının toplumsal yapısını etkileyen süreci başlatmıştır. Birinci Dünya Savaşı sırasında, erkek nüfusun cepheye gönderilmesi sebebiyle erkeklerden açılan çalışma alanlarını kadınlar üstlenmiştir. Öte yandan kadınlar gönüllü olarak savaş yıllarında askere alınmış, Birinci Ordu aracılığıyla meydana getirilen kadın işçi taburları ile geri hizmette oluşan işgücü açığı yok edilmek istenmiştir. 1913-15 yıllarında ilk defa yapılan Osmanlı Sanayi Sayımlarında, işçi olarak çalışanların üçte birini kadınların oluşturduğu belirlenmiştir (İşler & Şentürk, 2016, s. 614).

Bu yıllarda çalışan kadınların daha çok gıda ve dokuma sanayisinde çalıştıkları görülmektedir. 1913-1915 Sanayi Sayımı sonuçlarına göre; 1913'de gıda sanayisinin kadın çalışan oranı %58'ken, 1915'te bu oran %32'dir. 1913'te konserve imalatında çalışan kadın sayısına bakıldığında yedi fabrikada çalışan kadın sayısı 194'tür. 1915 yılında ise kadın çalışan oranları, tütün imalatında %50, dokuma sanayide %50,5 ve ipek sanayisinde %95'tir (Tekin, 2010, s. 88). I. Dünya Savaşı bitiminde kadınlar yerlerini savaştan dönen erkeklere bırakmıştır. Basın, kadınların görevlerinde kalmalarını isteyen bir çağrıda bulunmuş ancak buna pek kulak verilmemiş ve işten çıkarılmalar çoğalmıştır. Ancak az sayıda da olsa 1920 yılında İstanbul'da Osmanlı Bankasında bir sekreter, Ziraat Bankasında 7, Tramvay ve Elektrik şirketinde 2, Telefon şirketinde 8 kadın işlerinde çalışmaya devam etmiştir (Caporal, 1982, s. 140).

I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı yenilmiş, Mondros Ateşkes Antlaşmasıyla toprakları İtilaf Devletleri tarafından paylaşılmış ve yer yer de işgal edilmiştir. Bu işgallerde tüm halk nezdinde protesto edilmiştir. Kurtuluş Savaşı, her sınıftan kadını I.

Dünya Savaşı'na göre daha çok etkilemiştir. Anadolu Kadınlarının ise Milli Mücadeleye desteği farklı şekillerde olmuştur. Kadınlarımızın bazıları mitingler yoluyla seslerini duyurmaya çalışırken, bazıları ise cemiyetler kurarak örgütlenme yoluna gitmiştir. Kimi kadınlarımız gazete ve dergilerde çeşitli yazılar yazarak halkın gözünde Milli Mücadele ruhunu uyandırmaya çalışırken, kimileride savaş esnasında askerlere yardım ederek ya da bilfiil savaşta bulunarak vatani korumaya çalışmışlardır.

İzmir ve İstanbul'un işgalinde kadınlar, işgalci güçlere karşı halkı harekete geçirmek için mitingler hazırlamışlardır. Bu mitinglerin ilki olan Fatih mitingi, 19 Mayıs 1919'da yaklaşık 50.000'ne yakın kişinin katılımı ile gerçekleşmiştir. Mitingde konuşmalar yapan Halide Edip ile Meliha Hanım, İzmir'in işgali dolayısıyla ülkenin içinde bulunduğu kötü durumdan kurtulmak için mücadele edilmesinin gerekliliğinden bahsetmiş ve halkı mücadeleye çağırmışlardır (Sarıçoban, 2017, s. 1333). Miting sonunda, Halide Edip ile beraber iki öğrenci padişahla konuşmak için görevlendirilmiştir. Fakat, padişah görüşmeyi kabul etmediği için taleplerini padişahın yardımcılara iletmişlerdir. Ayrıca, Amerikan Başkanı Wilson'a protesto telgrafları çekilmiştir (Şahin & Şahin, 2013, s. 63).

Ertesi gün, Üsküdar Doğancılar'da düzenlenen mitingde Asri Kadınlar Cemiyeti üyesi Sabahat Hanım ve Naciye Hanım ile Üsküdar Sanayi Mektebi öğretmenlerinden Zeliha Hanım konuşmalar yapmıştır. Bu miting sonucunda, bütün dünyaya basın yolu ile Türklerin oturduğu yerlerin bölüştürülemeyeceğinin duyurulması kararı alınmıştır (Kurnaz, 1996, s. 259).

22 Mayıs'ta Kadıköy'de yapılan mitingde konuşan Münevver Saime Hanım, miting esnasında bir ayaklanma çağrısında bulunmuş ve bu çağrıya polis güçleri tarafından sert tepki gösterilmiştir. Polis tarafından tutuklanmak istenen Münevver Saime Hanım, Anadolu'ya geçip burada ulusçu birliklere katılmış ve daha sonrasında istihbarat hizmetlerinde görevlendirilmiştir. Sol kalçasından yaralanan Münevver Saime Hanım'a, İstiklal Madalyası verilerek onurlandırılmıştır (Caporal, 1982, s. 168).

23 Mayıs 1919'da Sultanahmet Mitingi düzenlenmiştir. İzmir'in işgalini protesto etmek için yapılan mitingler arasında kuşkusuz en ünlüsüdür. Bu mitingde Halide Edip, Şair Mehmet Emin, Selim Sırrı, Fahrettin Bey ve Dr. Sabit Bey'de konuşmalar yapmıştır. İstiklâl Harbi Gazetesi'ne göre yaklaşık 100.000'ne yakın

kişinin katıldığı bu miting, İtilâf Devletleri'ni oldukça rahatsız etmiş ve sonucunda tüm mitingler yasaklanmıştır (Uyaniker, 2007, s. 35-37). Tüm mitinglerin yasaklanmış olmasına rağmen dua günü adı altında 30 Mayıs 1919 yılında II. Sultanahmet mitingi düzenlenmiştir. Mitingde, siyah bir örtü ile sarılmış kürsüye çıkılarak konuşmalar yapılmış, öğrencilerin ellerinde tuttuğu levhalarda “*İzmir Türk’ündür ve Türk kalacaktır*”, “*Hak isteriz*”, “*iki milyon Türk, iki yüz bin Rum’a feda edilemez*”, *Hak ve Adalet*”, “*Osmanlı toprağı Yunanistan olamaz*” cümleleri yazılmış ve bayraklar dalgalanmıştır. Burada, İsmail Hakkı Baltacıoğlu ve Şükûfe Nihal Hanım konuşmalar yapmışlardır (Sarıçoban, 2017, s. 1334).

İstanbul’un işgali büyük mitingler dışında Anadolu’da da protesto edilmiştir. 16 Mayıs 1919 yılında Kastamonu, Denizli, Bayramiç, Seydişehir, Tavas, 17 Mayıs 1919 yılında Trabzon, Giresun, Edremit, Zonguldak, 18 Mayıs 1919 yılında Bursa, İzmit, Erzurum, Alaşehir, Kızılcahamam, 19 Mayıs 1919 yılında ise Siirt ve Edirne mitingleri akla gelen ilk mitinglerdir (Ateş, 2009, s. 34).

Kurtuluş Savaşı döneminde kadınlar yazılar yazarak da bağımsızlık ruhunu ve mücadelesini desteklemişlerdir. Kadın yazarlar arasında en dikkat çekenlerden biri olan Halide Edip, Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde, diğer önemli bir isim olan Müfide Ferit ise İrade-i Milliye gazetesinde yazılar yazmışlardır (Hamzaoglu, 2017, s. 82). Halide Edip, eserlerinde Milli Mücadele’yi tanıtmış ve bu yolla halkı cesaretlendirmiştir. Bu eserleri; Dağa Çıkan Kurt (1922), Ateşten Gömlek (1922), İzmir’den Bursa’ya (1922), Türk’ün Ateşle İmtihanı (1962)’dir. Müfide Ferit ise, İrade-i Milliye Gazetesi’nde yazdığı “*Gaziantep*” başlıklı yazısında Antepliler’in ülkeyi savunmalarını gururla anlatmış, “*Kara Haber*” isimli yazısında İzmir’in işgalinden ve yaralıların çaresizlik içinde bekleyişlerinden bahsetmiş, “*Hayret*” başlıklı diğer bir yazısında ise İnönü Zaferi dolayısıyla ulusun inancının arttığını dile getirmiştir (Şahin & Şahin, 2013, s. 63-64).

Kurtuluş Savaşı’nda kadınlar dernekler kurarakta mücadeleye destek vermişlerdir. Bu derneklerden birkaçı Asri Kadın Cemiyeti, Hilal-i Ahmer Cemiyeti Kadın Kolları, Müdafaa-i Hukuk Kadınlar Şubesi, Muallimler Cemiyeti, Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti ve Anadolu’daki şubeleri’dir (Aydın, 2015, s. 91). Hilal-i Ahmer Cemiyeti Kadın Kolları ile Asri Kadınlar Cemiyeti, savaş sırasında askerlere giyecek bulmanın yanında ordunun sağlık hizmetlerini karşılamak için de

çalışmışlardır. Muallimler Cemiyeti ve Türk Ocakları'nda çalışan kadınlar da Milli Mücadele'ye büyük yardımlarda bulunmuşlardır (Kurnaz, 1996, s. 263). Fakat, cemiyetler arasında en önemlisi 5 Kasım 1919 yılında Sivas'ta kurulan Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'dir. Cemiyet tarafından İstanbul Hükümeti'nin yanında İtilaf Devletleri temsilcilerine de protesto telgrafları çekilmiş ve Türk kadınlarının mücadeleye katılmaları sağlanmıştır. Bir çok yerde şubeleri açılan cemiyetin faaliyetleri Mustafa Kemal ve Milli Mücadele ekibi tarafından takdir edilmesinin yanında teşvik de edilmiştir (Gökçimen, 2008, s. 18).

Kadınlar Milli Mücadele döneminde cephede de yer alıp vatan hizmetine koşmuşlardır. Savaşlarda kahramanlık ve liderlik gösteren kadınlarımız şunlardır: Nene Hatun, Fatma Seher Hanım, Kara Fatma, Tayyar Rahmiye, Gördesli Makbule, Kılavuz Hatice, Asker Saime, Ayşe Çavuş (Ayşe Binbaşı), Nezahat Onbaşı, Halide Onbaşı (Başçavuş) Edip Adıvar, Süreyya Sülün Hanım'dır (Şahin & Şahin, 2013, s. 65-69). Bu adı geçen kadınlarımız dışında 12 kadın daha savaşta gösterdikleri başarılarından dolayı madalya ile ödüllendirilmiştir. Bunlar: Besime Kızı Şükriye, Hacı Osman Kızı Fatma, Kuzgun köyünden Ali Kızı Alime, Musa Kızı Ayşe, Kaar Bektaş Kızı Fatma, Mehmet Ali Kızı Hafize, Mehmet Kızı Ümmühan, Hacı Mustafa Kızı Fatma, Veli Onbaşı Kızı Ayşe, Molla İbrahim Kızı, Molla Hasan Kızı Fatma, Fatma, Ali Kızı Ayşe'dir (Sarıçoban, 2017, s. 1342). Kurtuluş Savaşının kazanılmasında ismi bilinsin ya da bilinmesin kadınlarımızın etkisi büyük olmuştur.

Genel olarak Osmanlı'da feminist hareketlenmeler, Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde görülmeye başlamıştır. Bu dönemlerde kadınlara sağlanan haklardan yalnızca üst ve orta sınıftan kadınlar yararlanabilmiştir. Tanzimat döneminde erkekler eliyle kadınlara sağlanan reformlar, Meşrutiyet döneminde kadınlarında söz sahibi olmasıyla sonuçlanan bir sürece dönüşmüştür. Yapılan bu reformlar, kadınların özel alandan (ev içerisinde eş ve anne olarak bulunmalarından) kamusal alana geçişlerini kolaylaştırmış, toplumsal yaşamda daha çok bilinçlenmelerine ve haklarının farkına varmalarına yol açmıştır. Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde elde edilen kazanımlar Cumhuriyet dönemi ile daha da görünür olmaya başlayacaktır.

2.1.2. Cumhuriyet Döneminde Kadın

Cumhuriyet dönemi ile kadına verilen değeri artırmıştır. Bu dönemi anlayabilmek için Osmanlı döneminde kadınların sorunlarını ve yapılan yenilikleri iyi kavramalıyız. Çünkü Osmanlı Devleti ile Türkiye Cumhuriyeti arasında birçok konuda süreklilik ve bağlantı olduğu gibi kadınlar konusunda da vardır. Atatürk, Cumhuriyet'in kurulmasında Türk kadınının yardımlarını unutmamış bu sebeple kadınların erkeklere tanınan tüm haklara sahip olması gerektiğini her konuşmasında dile getirmiştir. Medeni kanunla başlayan yenilikler, seçme-seçilme hakkıyla devam etmiş, kadınlar bir çok alanda meslek sahibi olmaya başlamıştır.

Bu çalışmada Atatürk'ün kadınlar yararına başlattığı reformlar, başta Medeni kanun, Tevhidi Tedrisat Kanunu, Latin alfabesinin kabulü, 1930-1933 ve 1934 seçimleri ile kadınlara seçme ve seçilme haklarının verilmesi incelenmiştir. Bunların yanında önemli bir kadın hareketi olan Türk Kadınlar Birliği ele alınmış, kadınların toplumsal yaşamlarının yanında sosyal hayatlarına değinilip çalışma hayatlarını düzenleyen kanunlar açıklanmıştır. 1950-60 Demokrat parti döneminde kadınların statüsü ve son olarak 1980'ler de yeni ortaya çıkan sosyalist hareketten bahsedilmiştir.

Türkiye'de kadın hakları üzerine önemli gelişmeler Cumhuriyet ile beraber başlamıştır. 29 Ekim 1923 tarihli Cumhuriyet'in ilanı Türkiye'de yeni reform ve devrimlere sahne olmuştur. Cumhuriyeti açıklayan Kemalist kadro önceki bürokrat-entelektüel kesimin politikalarını izleyerek adeta kadını medeniyet değişimi tasarımının sembolü olarak görmüş ve adeta kadını devrimin bir sembolü haline getirmeye çalışmıştır (Sezgin, 2014, s. 35). Kurtuluş Savaşı yıllarında, Atatürk, Türk kadınının yardımlarını hiç unutmamış ve her fırsatta vefa duygusunu dile getirmiştir. Cumhuriyet dönemi süresince kadın haklarına önem verilmesi veya öncelik tanınmasında bu duygunun etkisi büyüktür (Gül'den Aktaran Sağ, 2001, s. 19). Cumhuriyet'in başlarında yaratılan kadın hareketinin hedefi Anadolu Kadınına yüceltmektir. Atatürk, Anadolu Kadınına şu şekilde tasvir etmiştir:

Çift süren, tarlayı eken, ormandan odunu, keresteyi getiren, ürünlerini pazara götürerek paraya çeviren, aile ocaklarının dumanını tütüren, bütün bunlarla beraber, sırtı ile kağınsı ile, kucağındaki yavrusu ile, yağmur demeyip, kış demeyip, sıcak demeyip, cephenin mühimmatını

taşıyan hep onlar, hep o ulvi, o fedakar, o ilmi Anadolu Kadını olmuştur (Bakacak, 2009, s. 635-636).

Buna karşın, Kemalistler tarafından oluşturulan modern kadın imajı, iyi eğitim almış ve meslek sahibi kadındır. Bu proje Anadolu kadını yerine üst ve orta sınıftan gelen kentli kadınlar için oluşturulmuştur. Onlar bu projede Cumhuriyet'in sembol kadınları olarak görülmüştür (Durakbaşı, 2002, s. 122). Cumhuriyet'i kuran Kemalist kadro Osmanlı'nın kısmi modernleşmesi yerine topyekün modernleşmeyi amaçlamış ve bu doğrultuda yüzünü tümüyle Batıya çevirmiştir. Osmanlı Devleti'nin devamı olmadığını göstermek isteyen Kemalistlerin ilk hareketi İslam ile bağları koparmak olmuştur. Bu doğrultuda; 1925 yılında türbe ve tarikatlar yasaklanmış, Osmanlı feshi yerine Avrupa'dan şapka getirilmiş, 1926 yılında Şeriat Kanunu yerine İsviçre Medeni kanunu kabul edilmiş, Batı takvimi benimsenmiş, 1928 yılında Arap alfabesi yerine Latin alfabesi kullanılmaya başlanmıştır. Gündelik hayatı düzenleyen Kemalist reformlar dışında kadının kamusal alandaki görünürlüğünü garanti altına alan reformlarda yapılmıştır. Bunlar; karma eğitimin zorunlu hale getirilmesi, kadınların vatandaşlık haklarının genişletilmesi, türbanın kaldırılması, aile yapısını düzenleyen İslami kuralların kaldırılması gibi reformlardır (Schroeder, 2007, s. 82).

Atatürk başlattığı reformlara önderlik ederken, toplumsal yaşantısı ve kadınlarla ilgili reformları uygulanırken, evli kaldıkları dönem içinde Latife Hanım'ı yanında bulundurmıştır. Latife Hanım, modern toplumun ve çağdaş Türk kadının sembolü haline getirilmiştir. Daha sonra Atatürk'ün kültür alanında yaptığı reformların sembolü Afet İnan olmuştur (Kırkpınar, 1998, s. 97). Atatürk, Afet İnan gibi manevi evlat olarak yetiştirdiği Nebile İrdelp, Zehra Aylin, Rukiye Erkin, Sabiha Gökçen ve Ülkü Adatepe gibi kızları Anadolu'nun çeşitli yerlerinden seçmiş ve onların toplumda rol model olmalarını sağlamıştır. Yine Atatürk'ün özel hayatında evlenme, boşanma gibi durumları örnek davranış kalıpları ile topluma rol model oluşturmuştur. Kadın ve erkeklerin eşit olduğunu belirten, cinsiyet ayrımının olmaması gerektiğini ortaya koyan kültürel kalıpların benimsenmesinde öncü olmuştur (Gül, Alican, & Gümüsoğlu, 2014, s. 100-101).

Kadınların toplumsal pozisyonlarında yaşanan ilk değişim eğitim alanında olmuştur. 3 Mart 1924'te Tevhid-i Tedrisat (Öğrenim Birliği) Kanunu çıkarılmıştır. Böylelikle, eğitim-öğretim laikleştirilmiş ve bütün okullar Milli Eğitim Bakanlığı'na

bağlanmıştır. Eğitimde kız ve erkek çocuklara eşit haklar verilmiş ve sonrasında karma eğitime geçilmiştir. Okullardaki kız-erkek ayrımının sonlandırılmasının yanında dinsel öğretim de yasaklanmıştır. 20 Nisan 1924 yılında yürürlüğe giren Anayasa'nın 87. maddesiyle ilköğretim herkese mecburi hale getirilerek kızların okutulması Anayasa ile güvence altına alınmıştır (Erdem, 2015, s. 1273). Bunu, 1928'de Harf Devriminin gerçekleşmesi ve ilköğretimdeki verimliliğin artırılması izlemiştir. Ancak yeni harflerin kabul edilmesi zorlu bir süreci de beraberinde getirmiştir. Toplumun çoğu okuma yazma bilmediği gibi bilenler de Arap harfleri ile okuyup yazabiliyorlardı (Yılmaz, 2010, s. 205). Bütün ulusa yeni harflerin öğretilmesi görevi 1928'de kurulan "Millet Mektepleri (Ulus Okulları)"ne verilmiştir. 16-45 yaş aralığındaki tüm vatandaşların, modern ve yeni Türkçeyi okuyup yazabildiğini gösteren bir belge almaları zorunluluğu getirilmiştir (Caporal, 1982, s. 324).

Cumhuriyet döneminde yapılan eğitim alanındaki diğer gelişmeler ise şunlardır: 1928 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından kadınların eğitime yönelik Kız Enstitüleri ve sonrasında Akşam Kız Sanat Okulları açılmıştır (Ürdüncü & Türk, 2012). Kızlar için açılan ve lise seviyesinde eğitim veren bu okullarda ev işlerinin daha kolay ve rasyonel şekilde yapılması yönünde eğitim verilmiştir. Kısacası bu okullar iyi bir anne ve eş olmayı öğrendikleri yerler olmuştur. Aynı zamanda bu okullarda okuyan kız öğrencilerin bir bölümü öğretmen kurslarında ve Köy Enstitülerinde öğretmenlik yapmışlardır (Gül vd., 2014, s. 102). 19 Şubat 1932'de Halk Evleri açılmış, 31 Temmuz 1933'te Darülfünun, TBMM kararıyla İstanbul Üniversitesine dönüştürülmüştür. 31 Ocak 1928 yılında Atatürk'ün önderliğinde kurulan Türk Maarif Cemiyeti bugünkü adıyla Türk Eğitim Derneği, 1931 yılında Ankara İlkokulu'nu açmıştır. Bu okul, 1938-39 yıllarında Maarif Koleji adıyla ilk ingilizce eğitimin verildiği özel okulun temelini oluşturmuştur (Yıldıran, 2012, s. 6-7).

Atatürk, kadın eğitime çok önem vermiştir. Ona göre kadınlar da erkekler gibi bütün eğitim seviyelerinden geçmelidir. Çünkü, eğitimin ilk verildiği yer anakucağıdır. Atatürk kadınların en büyük görevinin annelik olduğunu dile getirmesine rağmen bütün iş sahalarında erkeklerle birlikte kadınların da yer almasını istemiştir (Şıvgın, 1998, s. 253). Atatürk'ün temel eğitim politikaları üç başlık altında toplanmıştır: (Bozdemir, 1998, s. 446).

1. Ulusal Eğitim,

2. Laik Eğitim,

3. Pozitivist (bilimsel) Eğitim'dir.

Kadının eğitimi konusu, Cumhuriyet döneminde üzerinde önemle durulan konulardan biri olmuştur. Eğitimde sağlanan eşitlik pek çok alanda da eşitliğin önünü açmış ve böylece kadınlarda toplumun her alanında söz sahibi olmaya başlamıştır.

Kadınların statüsünde devrim niteliği yaratan ikinci gelişme 17 Şubat 1926 tarihinde kabul edilen “*Medeni Kanun*”dur. Batılı ülkelerdeki medeni kanunlar gözden geçirildikten sonra İsviçre Medeni Kanun’u esas alınarak hazırlanmıştır. 1912 yılında yürürlüğe koyulan İsviçre Medeni Kanunu’nun benimsenmesinin nedenleri; dilinin sade olması, hakime kanunu yorumlama yetkisi vermesi ve kadın-erkek eşitliğini benimsemesidir. Türk Medeni Kanunu Tasarısı’nı hazırlamak üzere; öğretim üyeleri, hukukçu milletvekilleri, yargıç ve avukatların bir araya gelerek oluşturduğu 26 kişilik komisyon kurulmuştur (Zafer, 2013, s. 128). Bu komisyonun kurulma amacı İsviçre Medeni Kanunu’nu Türkçe’ye tercüme etmek ve bazı hükümlerini değiştirerek Türkiye’nin hukuksal ve toplumsal yapısına uyarlamaktır. Yapılan çalışmalar neticesinde kanun metni hazırlanmıştır. Hazırlanan metin Adliye Encümeni ve meclise gönderilmiş ve Adliye Encümeni tarafından onaylanmıştır (Koçak, 2019, s. 89). Dini temellere dayalı Mecelle’nin yerine gelen Türk Medeni Kanunu vasıtasıyla Türk kadınları kişiliğini bulup güçlenerek erkeklerin yanında toplumsal faaliyetlere katılmaya başlamıştır (Avcı, 2003, s. 1294-1295).

Medeni Kanun ile Türk kadınına tanınan hakları şöyle sıralayabiliriz: (Saygın, 1998, s. 547).

- Çok eşlilik yasaklanmıştır.
- Resmi nikah zorunlu hale getirilmiştir.
- Evlilik yaşı kadın için 17, erkek için 18’e yükseltilmiştir.
- Temsilci yoluyla evlilik yasaklanmıştır.
- Boşanma hakkı erkeğin yanında kadına da verilmiştir.
- Boşanma durumunda kadınların ve çocukların hakları güvence altına alınmıştır.
- Miras hukukundan yararlanmada cinsiyet farkı kaldırılarak kız ve erkek çocukların eşit pay almaları sağlanmıştır.

Medeni Kanun, Atatürk'ün Türk kadınları için çıkardığı ilk yasadır. Aynı yıl, Trabzon Valiliği “*çarşaf*” ve “*peçe*”yi suçluların kimliklerini tespit etmede polisin çalışmalarını kısıtladığı gerekçesi ile yasaklamıştır. Yasağın bu ilde hiçbir tepki ile karşılanmadığı görülmüş ve yasak, ülkenin tamamında uygulanmaya başlamıştır (Doğramacı, 1985, s. 115).

Medeni Kanunla gelen sosyal hakların yanında Türk kadınına seçme ve seçilme yoluyla siyasal haklar da verilmiştir. Kadınlara ilk defa siyasi hakların tanınması konusu, 1923 yılında mecliste Milletvekili Seçim Kanunu'nun görüşülmesi esnasında gündeme getirilmiştir. Bir yıl sonra, 1924 Anayasası hazırlanırken bu konu üzerinde yine tartışılmış ancak kadınlar lehine bir sonuç alınamamıştır (Yürüt, 2017, s. 393). 1930'lu yıllarla birlikte Atatürk'ün öncülüğünde Türk kadınının siyasal haklar konusundaki mücadelesi yerini kazanımlara bırakacaktır. 1930 yılında çıkarılan Belediye Yasa'sı ile yerel seçimlerde kadınlar, seçme ve seçilme hakkı elde etmişlerdir. 26 Ekim 1933'te Köy Kanunu'nda yapılan değişiklikle kadınlara köylerde ihtiyar meclisi ve muhtarlık seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı verilmiştir (Zafer, 2013, s. 130). Türkiye'nin ilk kadın muhtarı, Aydın'a bağlı Karpuzlu bölgesinin merkezi Demircidere köyünden seçilen Gül Hanımdır. Gül Hanım'ın muhtar olarak seçilmesinde, hem kasaba halkının saygı ve sevgisini kazanması hem de erkekler bile tam olarak okuma yazma bilmiyorken kendisinin okuryazar olması etkili olmuştur (Güneş, 2010, s. 177).

5 Aralık 1934 yılında Anayasanın 10. ve 11. maddeleri değiştirilerek kadınlara milletvekili seçimlerinde de seçme-seçilme hakkı verilmiştir. Bu kanun ile her Türk kadınına 22 yaşında seçme, 30 yaşında da seçilme hakkı tanınmıştır. Kadınların ilk oylarını kullanması 1935 yılında gerçekleşmiş (Konan, 2011, s. 168-169) ve meclise 17 kadın milletvekili girmiştir. 1936'da yapılan ara seçim sonucunda Çankırı'dan milletvekili seçilen Hatice Özgener ile bu sayı 18'e yükselmiştir (Özer, 2013, s. 158). Böylece Türkiye, kadın milletvekili oranıyla kadınların siyasal haklara sahip olduğu diğer ülkeler içerisinde üst sıralarda yer almıştır.

Tablo 1. TBMM 5. Dönem Kadın Milletvekilleri (1935-1939)

<u>ADI SOYADI</u>	<u>İLİ</u>
Mebrure Gönenç	Afyonkarahisar
Hatı (Satı) Çırpan	Ankara
Türkan Örs Baştuğ	Antalya
Sabiha Gökçül Erbay	Balıkesir
Şekibe İnsel	Bursa
Hatice Özgener	Çankırı
Huriye Öniz Baha	Diyarbakır
Fatma Memik	Edirne
Nakiye Elgün	Erzurum
Fakihe Öymen	İstanbul
Benal Arıman	İzmir
Ferruh Güpgüp	Kayseri
Bahire Bediz Morova Aydılek	Konya
Mihri Bektaş	Malatya
Meliha Ulaş	Samsun
Esmâ Nayman	Seyhan
Sabiha Görkey	Sivas
Seniha Hızal	Trabzon

Kaynak: (Gökçimen, 2008, s. 23).

Yukarıdaki tablodan da görüldüğü üzere 18 milletvekili ve yüzde 4,5 luk bir oranla kadınlarımız temsil hakkını kazanmış ve mecliste yerlerini almıştır. Bu, o günün şartlarında kadınların elde ettiği en büyük başarıdır.

Türkiye’de kadınlara milletvekili seçilme hakkının verilmesi dünya çapında yankı bulmuş ve birçok ülkede bundan örnek alma yoluna gitmiştir. Avrupa ülkelerinde bile kadınlar seçme ve seçilme hakkını Türk kadınından daha sonra elde etmiştir. Kadınlar, seçme-seçilme haklarını batı ülkeleri olan Fransa’da 1946 yılında, İsviçre’de 1971 yılında elde etmişken Türkiye’de bu hakkı 1934’ten itibaren kullanmaya başlamışlardır (Avcı, 2003, s. 1295). Yine dünyada pek çok ülkede hazırlanan sözleşme ve bildiriler de Atatürk’ün Türk kadınına verdiği yasal haklardan daha geç hazırlanmıştır. Örneğin; 1945 yılında Kadın haklarını içeren Birleşmiş Milletler Antlaşması, 1948 yılında İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 1950 yılında Torino İnsan Hakları Sözleşmesi yapılabilmektedir (Hiç, 1999, s. 761-762). Böylece Türk kadını, Atatürk sayesinde bir çok Batı ülkesinden önce siyasal haklarını elde etmiş ve kullanmaya başlamıştır.

Kadınların sosyal konumlarının iyileştirilmesinin yanında, çalışma hayatlarını ilgilendiren düzenlemeler de yapılmıştır. Osmanlı'da kadınların çalışma koşullarını düzenleyen ve denetleyen herhangi bir yasal sistem bulunmazken, Cumhuriyet dönemiyle birlikte kadınların çalışma koşullarını düzenleyen kanunlar çıkarılmıştır. 17 Şubat 1926 yılında çıkarılan Medeni Kanun ile 18 Mart 1926 tarihli ve 788 sayılı Memurin Kanunu bunlar arasındadır. Memurin Kanunuyla kadınlarda memur olma hakkı elde etmişlerdir (Yellice, 2018, s. 33). 1930 yılında ilk defa kadınlara doğum izni verilmiş ve 1936 yılında yürürlüğe giren İş Kanunuyla da kadınların çalışma hayatları düzenlenmiştir. 1937 yılında kabul edilen 1935 tarihli ve 45 sayılı ILO sözleşmesi doğrultusunda kadınların yeraltında ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılmaları yasaklanmıştır (Aslan, 2016, s. 40). 1945 yılında TBMM'de Birleşmiş Milletler Antlaşması kabul edilmiştir. Yine aynı yıl, İş Kazaları ile Meslek Hastalıkları Sigortası ve Analık Sigortası 4772 sayılı kanunla kurulmuş ve bu kanun doğrultusunda işçi kadınlara doğumdan önce ve sonra gereken tüm sağlık harcamaları için yardım ödenmeye başlanmıştır. 1949 yılında İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ülkemiz tarafından kabul edilmiştir. 2 Haziran 1949 tarihinde kabul edilen 5417 sayılı İhtiyarlık Sigortası Kanunuyla 50 ve 60 yaşını dolduran ve her iki yaş grubuna ait gerekli şartları taşıyan kadın ile erkeklere eşit şartlara göre aylık bağlanmıştır (Erbay, 2019, s. 17). Kısa bir süre sonra yapılan bu değişikliklerin sonuçları görülmeye başlamıştır. Örneğin; Süreyya Ağaoğlu İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesine başlayan ilk kız öğrenci olup buradan mezun olduktan sonra 1928'de "*Türkiye'nin ilk kadın avukatı*" unvanıyla işe başlamıştır. Bunun gibi diğer mesleklerde de ilklerin yaşanması konusunda 1929 yılından başlayarak Türk basını adeta öncülük yapmıştır (Yellice, 2018, s. 333-334). Basının da etkisiyle birlikte birçok meslekte artık kadınlar da yer almaya başlamıştır.

Tüm bu süreç içerisinde, kadınların haklarını kazanmaları ve seslerinin duyurulmasında önemli görevler üstlenen kadın hareketlerinden en önemlisi Türk Kadınlar Birliği'dir. Kurtuluş Savaşı'na katılan örgütlü kadınlar siyasi hak taleplerini yavaş yavaş gündeme getirmeye başlamışlardır. Cumhuriyet'in kurulmasında sonra farklı bir teşkilatlanma yoluna giderek Nezihe Muhittin önderliğinde "*Kadınlar Halk Fırkası*" adıyla ilk siyasi partiyi kurmak istemişler ancak kadınların seçme ve seçilme hakkı bulunmadığı gerekçesi ile bu girişimleri engellenmiş yerine dernek kurma izni verilmiştir (Tekeli, 2017, s. 338). Kurulan bu derneğin adı Türk Kadınlar Birliği

olmuştur. 7 Şubat 1924'te kurulan Türk Kadınlar Birliği'nin kurucuları şunlardır: Nezihe Muhittin, Nimet Reşide, Mediha Mazhar, Latife Bekir, Halit Şükrü, Faize Atıf, Şadiye Afif, İffet İhsan ve Güzide Osman'dır. Aslında birlik Kadınlar Halk Fırkası'nın isim değiştirmiş halidir. Bu kuruluş Nezihe Muhittin'e göre yine bir partidir (Bozkır, 2000, s. 100). KHF'nin kuruluş amacı 27 maddelik parti tüzüğünde belirtilmiş ve içlerindeki en önemli madde olan 2. maddede de kadınlara siyasal hakların istenmesi açıkça ortaya koyulmuştur (Hamzaoglu, 2018, s. 85). Bu politik amaç dolayısıyla açılmasına izin verilmeyen parti yerine kurulan birliğin ilk işi KHF'nin tüzüğünü bütünüyle değiştirmek olmuştur. Nezihe Muhiddin, KHF'nde yer alan kurucular ve TKB üyeleri kadınlara siyasal haklar kazandırılması konusundaki hedeflerinden vazgeçmemiş ancak TKB'nin açılabilmesi için strateji değiştirmişlerdir. 1923-1927 yılları içerisinde Nezihe Muhiddin'in, hedefleri başında siyasal haklar ile ekonomik ve toplumsal hakların kazanılması yer almaktadır (Zihnioğlu, 2003, s. 150-151).

KB tarafından 1925-1927 yılları arasında Türk Kadın Yolu dergisi yayımlanmıştır. Birlik aynı zamanda Anadolu'dan okumak için İstanbul'a gelen kızlara yardım etmiş, kimsesiz ve fakir öğrencilerin yemek ihtiyaçlarını karşılamış, kadınların yabancı dil öğrenebilmesi için kurslar açmıştır (Toprak, 1994, s. 8-9). 1927 yılında ise TKB, daha politik ve mücadeleci bir çizgide ilerlemiştir. Kadınlar Birliği, 1926 yılında kabul edilen Medeni Kanunla birlikte kendilerini çok daha güçlü hissetmiş ve 1927 yılında İstanbul'da düzenledikleri kongrede kadınlara oy hakkı ile belediye seçimlerine katılma hakkını istemişlerdir. Bu sebeple 1927 yılında düzenledikleri kongrede tüzüğe oy hakkıyla ilgili maddeler eklenmiş fakat bu tüzük değişikliği vali tarafından reddedilmiştir. Hükümet ise değişikliği sakıncalı bulmamış ve tüzüğün onaylanmasını istemiştir (Ateş, 2009, s. 44).

Aynı sene içerisinde yapılması planlanan seçimler birliğin taleplerini yoğunlaştırmalarına neden olmuştur. Ancak seçimlerin Ekim ayında yapılacağından dolayı önemli kararlar alacak kadar zaman kalmamış ve Türk Kadınlar Birliği'nin seçimlere katılamayacağı ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine birlik, İstanbul Valiliği Hukuk İşleri Müdürü Kenan Bey'i aday olarak göstermek istemiş ancak birlik içindeki fikir ayrılıkları nedeniyle Kenan Bey aday olmayı kabul etmemiştir (Caporal, 1982, s. 691-693). Nezihe Muhittin bu fikir ayrılıklarına rağmen siyasi hak talebinden vazgeçmemiş bu yüzden de siyasi haklar konusu cemiyet içinde tartışılmaktan çıkıp

kamuoyuna mal olan bir konu haline gelmiştir. Kamuoyunda kadınların destekçisi konumunda olan gazeteler bile henüz kadınlara seçme-seçilme hakkının verilmesini istememişlerdir. Bir de bunlara hükümet eklenmiş ve kadınlara sağladığı desteği geri çekmiştir (Bozkır, 2000, s. 104). Hükümet tarafından birliğe bazı kısıtlamalar getirilmiş ve hükümetin birliğe tavır almasından dolayı Nezihe Muhiddin sorumlu tutulmuştur. Birlik içerisinde Nezihe Muhiddin'in muhalifler tarafından suçlu gösterilmesi başlamış bulunan iç ayrışmaları daha çok şiddetlendirmiştir. Olağanüstü toplanan kongre sonucunda Nezihe Muhiddin ve ekibi birlikten uzaklaştırılarak Sadiye Hanım getirilmiştir. Ancak Sadiye Hanım da uzun süre kalmamış yerini daha ılımlı görüşlere sahip Latife Bekir Hanıma bırakmıştır (Balcı & Tuzak, 2017, s. 48). Nezihe Muhiddin'den sonra başkanlığa getirilen Latife Bekir Hanım döneminde birlik, eski yapısından uzak bir görünüm sergilemiştir. Latife Bekir, kadınların siyasal hak mücadelesinden vazgeçmemiş ancak hükümetle ters düşmemek adına daha ılımlı bir politika izlemiştir.

1935 yılı kadın tarihi açısından Türkiye'de önemli bir yıldır. Uluslararası Kadınlar Birliği on ikinci kongresini İstanbul'da yapmış ve ev sahipliğini Türk Kadınlar Birliği üstlenmiştir. XII. Uluslararası Kadınlar Birliği kongresinin İstanbul'da yapılmasının nedeni; kadınların 1930 yılında belediye seçimlerinde, 1934 yılında ise milletvekili seçimlerinde seçme-seçilme haklarını elde etmeleri ve bununda da Avrupa'da siyasal haklar için mücadele veren kadınların ilgisini çekmesidir. Uluslararası Kadınlar Birliği kongresi, Türkiye'de feminizmin en etkili olduğu bir dönemde yapılmakla birlikte aynı zamanda da sonu olmuştur (Ateş, 2009, s. 45-48). Türk Kadınlar Birliği, 1935'te düzenlenen "*Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresi*"nin hemen ardından Türk kadınının 1930 ve 1934 seçimlerinde elde ettiği başarıları gerekçe gösterip kadınların ihtiyaçları olan tüm haklara ulaştıklarını öne sürerek kendi kendini feshetmiştir. Birliğin kapanması, Türk kadınları için feminizm yolunda atılmış bütün ilerlemelerinin durması demektir. Bu dönemden sonra 1980 yılına kadar feminizm adına duraklamaya geçilmiş, yıllar içerisinde kadınlar eski konumlarına dönmeye başlamıştır.

Kadınların 1950-60 sosyal ve demografik durumuna bakıldığında; 1950 yılında okuma-yazma oranı %19,45 iken 1960 yılında %24,84 olmuştur. Ayrıca çalışan kadın oranı oldukça azdır. Siyasette yer alan kadınların oranı %5 civarırken milletvekili

kadın oranında bu durum %1'in bile altına düşmüştür (Aydın & Yıldız, 2017, s. 55). 14 Mayıs 1950 tarihinde Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi ile çok partili sisteme geçilmiştir. Çok partili dönemde, Türkiye'nin modern bağımsız bir devlet olarak kurulabilmesi için parlamento düzeyinde kadınların katılımı çok önemsenmiştir. 1935 seçimlerinde örtülü bir kota uygulanarak %5'lik bir oran kadınlara ayrılmış ve seçimlerden önce parti yönetimi tarafından aday gösterilecek kadınlar belirlenmiştir. Bunun sonucunda 18 milletvekili meclise girebilmiştir. Bu yıldan itibaren 1950 yılına gelene kadar üç seçim daha yapılmıştır. Yapılan her seçim sonucunda kadın sayı giderek azalmış, 1950 yılında çok partili demokrasiye geçilmesi sonucu yapılan genel seçimlerde 487 milletvekilinden yalnızca 3 kadın milletvekili meclise girebilmiştir (Saygın, 1998, s. 551-552).

Tablo 2. Kadın Milletvekillerinin Sayısı ve Yüzdesi

Seçim Yılı	Kadın Milletvekili Sayısı	Yüzdesi
1935	18	4.5
1939	15	3.5
1943	16	3.5
1946	9	2.-
1950	3	0.6
1954	4	0.7
1957	8	1.3
1961	3	0.7
1965	8	1.8
1969	5	1.1

Kaynak: (Caporal, 1982, s. 729).

Atatürk zamanında kadınların kazandığı siyasi başarı ilerletilememiş, Atatürk'ün ölümüyle tam tersi bir görüntü halini almıştır. Yıllar içindeki azalma Demokrat Parti dönemiyle daha da artmıştır.

Demokrat Parti'nin iktidarda kaldığı 1950-1960 dönemleri boyunca yaptığı değişiklikler Atatürk devrimlerinin terkedilmesi yönünde olmuştur. Fesin yeniden ortaya çıkması, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın M. Kemal'in kurduğu şekildeki amacını yitirip İslam'ın çıkarlarına uygun hale getirilmesi, din derslerinin zorunlu okutulması

ve Kemalist ideolojinin simgesi durumunda olan kadın ve erkek köy öğretmenlerine karşı düşmanlığın artması bu dönemde gelişen durumlardan birkaçıdır (Caporal, 1982, s. 220-251). Zaman içerisinde ordu, basın ve öğrenciler yönetime tepki göstermeye başlamıştır. 27 Mayıs 1960 tarihinde DP hükümeti askeri bir darbe ile devrilmiştir. Darbeden hemen sonra başa geçen Milli Birlik Komitesi, daha özgürlükçü ve eşitlikçi bir anayasa hazırlanması için çalışmalar başlatmış ve bu doğrultuda 1961 Anayasası hazırlanmıştır.

1961 Anayasası insan hakları bakımından diğer anayasalara oranla oldukça kapsamlı düzenlenmiştir. Anayasada yer alan temel hak ve özgürlüklerin düzenlenmesinde 10 Aralık 1948’de kabul edilen “*İnsan Hakları Evrensel Bildirisi*” ile 4 Kasım 1950’de kabul edilen “*Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi*”nden yararlanılmış ve 1924 Anayasasına göre çok daha ayrıntılı hazırlanmıştır (Kuyaksil, 2009, s. 344). 1961 Anayasasının başlangıç kısmında, insan hak ve özgürlüklerinin gerçekleştirilmesi ve güvence altına alınması temel gaye olarak kabul edilmiştir. 2. maddede, insan haklarına dayalı bir devlet öngörülmüştür. Böylelikle Anayasa tarafında kadın ile erkeğin siyasal eşitliğini benimsemiş olan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’ne açık bir şekilde gönderme yapılmıştır (Caporal, 1982, s. 708). Anayasanın 12. maddesinde herkesin cinsiyet ayrımı yapılmaksızın kanun önünde eşit olduğundan bahsedilmiştir. Yine Anayasanın 55., 68., 71. ve 72. maddelerinde de kadın ve erkek ayrımı gözetilmeksizin vatandaşların seçme-seçilme hakları dile getirilmiştir (Daver, 1968, s. 127-128).

1970’li yıllara gelindiğinde ise tüm dünyada sosyalist hareket yükselişe geçerken, Türkiye de bu yıllar feminizm adına duraklama yılları olmuştur. Dünya üzerinde sosyalist düşünce yavaş yavaş etkisini kaybetmeye başladığı sıralarda Türkiye’deki feministler kendilerini sosyalizmle ilişkilendirmiş ve 1980 yılında sosyalist feminizm adı altında yeni bir örgütlenme yaratmışlardır. 1980-1990 arası etkisini gördüğümüz sosyalist feminizm ülkemizde feminizmin yeniden canlandığı, mücadelenin daha sesli ve görünür gerçekleştiği yıllar olmuştur. 1990’lı yıllar kadın sorununun İslami bakış açısıyla çözümlenmeye başladığı yıllar olurken bir yandan da kurumsallaşma başlamıştır. Türkiye, 1985 yılında imzaladığı “*CEDAW (Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi)*”ı 1986 tarihinde yürürlüğe sokmuştur. 1990 yılında ise “*KSSGM (Kadının Statüsü ve Sorunları Genel*

Müdürlüğü)” kadına yönelik politika ve hizmetler geliştirmek, kadın-erkek eşitsizliği barındıran hükümleri ortadan kaldırmak için kurulmuştur (Saygın, 1998, s. 557). 2000’li yıllarda ise kadın örgütleri Türkiye’nin her yerine iyice yayılmış, bu yayılmada beraberinde çeşitlenmeyi getirmiştir. Ancak hareket bu yıllarda yavaşlama sürecine girmiş, bilinç yükseltme çalışmaları durma noktasına gelmiştir. Farkındalığı artırma yöntemlerinden biri olan bilinç yükseltme çalışmalarında meydana gelen azalma, ideolojik çeşitlenmenin artması, feminist yöntemin unutulmaya başlaması gibi etkenler, feminist harekete artık daha az kişinin katılmasına neden olmuştur (Budak, 2018, s. 46).

Genel olarak Cumhuriyet dönemi kadın hareketine bakılacak olursa; Tanzimat’tan itibaren kadınların kamusal alanda varlık göstermesi önce erkekler sonrada kadınlar yoluyla Batılılaşmanın bir göstergesi olarak nitelendirilmiştir. Cumhuriyetle birlikte kadınlar yasal haklara kavuşmuş ve hemen her alanda erkeklerle eşit konuma getirilmiştir. Ancak günümüzde kadınlar bu haklarını eğitimsizlik, gelenek ve görenekler, aile baskısı, din gibi etmenler nedeniyle yeteri kadar kullanamamaktadır. İlk olarak kadınların toplum içerisinde görünürlüğünün artırılması ve haklarını kullanma konusunda bilinçlendirilmeleri gerekmektedir. Böylelikle kadınlar günümüzde hak ettikleri konumda yerlerini alabileceklerdir.

2.2. Türkiye’de Sosyalist Feminizmin Gelişimi

Çalışmanın bu bölümde ise sosyalist feminizmin Türkiye’de ortaya çıkış koşulları, 1990’lı yıllarda Türkiye’de feminist oluşumlar ve günümüz kısaca ele alınacaktır.

2.2.1. Sosyalist Feminizmin Ortaya Çıkış Koşulları

Türkiye’de sosyalist feminizmin ortaya çıkış koşullarına bakıldığında 12 Eylül Darbesi sonrası yaşananlara kısaca değinmek gerekmektedir.

Ülkemizde, 12 Eylül 1980 günü Kenan Evren başkanlığında Türk Silahlı Kuvvetleri yönetime el koymuştur. Bu dönemde hükümet feshedilmiş, sıkıyönetim ilan edilmiş, yurt dışına çıkışlar yasaklanmış, sokağa çıkma yasağı uygulanmış, 1961 Anayasası kaldırılmış yerine 1982 Anayasası kabul edilmiş ve üç yıl süren askeri yönetim dönemi boyunca bir çok idam gerçekleştirilmiştir. 1980 askeri rejimi

tarafından siyasi hayatta yaratılan baskı döneminin yanında bir boşluk da oluşturulmuştur. Sağ ve sol grupların etkisinin azaltılıp yıldırılmasıyla ortaya çıkan bu boşluk, yeni oluşumların meydana çıkmasına da zemin hazırlamıştır. Feminist hareket, sağ ve sol gruplardan bağımsız olarak ortaya çıkmış ve farklı feminist kesimlerce yeniden tanımlanmıştır (Şayak, 2011, s. 30).

Feminist hareketin ortaya çıkışı, 1981 yılının sonu 1982 yılının başında görüşleri birbirine benzeyen bir takım kadının (Şirin Tekeli, Yaprak Zihnioğlu, Gülnur Savran, Zeynep Avcı, Stella Ovaída, Gülseli İnal, Feraye Tunç) bir araya gelerek “YAZKO (Yazarlar ve Çevirmenler Kooperatifi)” bünyesinde yazı yazmaları olarak kabul edilebilir (Osmanağaoğlu, 2009, s. 22). Kadın sorunlarıyla ilgilenen bu yazarların bir araya gelmeleri de Yazko’nun Şirin Tekeli’ye teklif getirmesiyle başlamıştır. Tekeli, TÜMAS (Tüm Üniversite, Akademi ve Yüksek Okullar Asistanları Birliği)’tan tanıdığı arkadaşlarını da yanına alarak kadın yazarlar grubunu oluşturmuştur (www.art-izan.org/). İlk olarak YAZKO aracılığıyla İstanbul Gazeteciler Cemiyeti’nde, Fransız feminist ve denemeci Giselle Halimi’nin de yer aldığı Kadın Sorunları Sempozyumu düzenlenmiştir. Feministler, dört gün süren sempozyumda Giselle Halimiyle beraber ilk defa “feminizm” kavramını kamuoyunda dile getirmiş ve kadın sorunu üzerine tartışmışlardır (Tekin, 2007, s. 57).

Sempozyumdan sonra bilinç yükseltme gruplarıyla, küçük tartışma gruplarının sayıları oldukça artmış ve içlerinden bazı gruplarda basın-yayın yolu ile düşüncelerini yayma ihtiyacı hissetmişlerdir. Bu yayın düşüncesi 1983 yılında YAZKO Edebiyat dergisinin Somut başlıklı sayfasıyla hayata geçirilmiş ancak uzun ömürlü olmamıştır. Aynı sene yayıncılık, hizmet ve danışmanlık şirketi olan Kadın Çevresi kurulmuştur (Schroeder, 2007, s. 89). 1985 yılında Kadın Çevresine bağlı kurulan kitap kulübünde ise feminist klasikler Türkçe’ye çevrilerek yayınlanmıştır. 8 Mart 1987 tarihinde “Feminist” dergisi çıkmaya başlamıştır. Bu dergi toplumsal muhalefete yeni bir nefes getirmekle kalmamış aynı zamanda önceleri kötü anlama gelecek şekilde kullanılan feminist sözcüğüne yeni bir anlam kazandırmıştır (Tunalı, 1996, s. 57). Derginin başyazısında hedefleri şu şekilde belirtilmiştir: “Bir süredir kadının sömürülüşünün nedenleri üzerine düşünüyoruz, ancak bu dergi bize, kadınları kişisel olarak etkileyen konular hakkında konuşma cesareti verdi. Bildiğiniz gibi, biz feministler, kişisel olanın politik olduğunu düşünüyoruz.” Böylelikle ikinci dalga feminist hareketlerin ünlü

sloganı olan “*kişisel olan politiktir*” sözü Türkiye’deki feminist hareketin de içinde yerini almış ve önemli bir slogan olarak tanınmaya başlamıştır (Schroeder, 2007, s. 89).

Feminist dergisindeki kadınların önerisi üzerine 17 Mayıs 1987 tarihinde “*Dayağa Karşı Dayanışma*” adlı kampanya başlamış ve 12 Eylül’den sonra yaklaşık 2500 kadının katılımı ile gerçekleşen ilk kitlesel yürüyüş yapılmıştır. Kampanya, Çorum’da bir hakimin dayak sebebiyle boşanmak isteyen bir kadının davasını “*kadının karnından sıpayı, sırtından sopayı eksik etmeyeceksin*” diyerek reddetmesi üzerine alınan bu kararı protesto etmek için başlamıştır. Aynı zamanda bu kampanya ile ev içi şiddet ilk kez dile getirilmiştir (Moralioğlu, 2012, s. 293; ayrıntılı bilgi için bkz. www.sosyalistfeministkolektif.org/). Kampanyanın sonunda birkaç senelik bilinç ve söylem oluşumu kamuoyu içerisinde ön plana çıkan kadınların yüzü, rengi ve sesi olarak kendini göstermiştir. Kadınlar için danışma merkezleri ile sığınaklar açılmış, Mor Çatı hareketinin ilk kadın danışma merkezinin oluşum süreci de başlamıştır. Kampanyanın ürünü olarak, Kariye Şenliği’nden elde edilen gelirle (Işık, 2016, s. 46) “*Bağır! Herkes Duysun!*” isimli kitap çıkarılmıştır. Bu kitabı hazırlayan 8 kadından 5’i süreç içerisinde benzer politikalar yapmalarının sonucu olarak dergi çıkarma kararı almışlardır (Osmanağaoğlu, 2009, s. 23). 1 Mayıs 1988’de Sosyalist Feminist Kaktüs dergisi yayımlanmıştır. Kaktüs dergisini çıkartan kadınlar arasında daha çok akademisyenler bulunduğu için dergide özel alanla ilgili yazılar ahlakçı ve pedagojik bir davranışla ele alınmıştır. Dergi içerisinde önceki yapılan kampanyalar vasıtasıyla gündeme getirilen şiddet, tecavüz, cinsel taciz gibi konularda yazılar yazılmış ve bu yazılarda tüm kampanyalar sürecine destek olmuştur (Tekin, 2007, s. 58).

1989 yılında feminist bir grup tarafından Kadın Dayanışma Derneği kurulmuştur. Ankara’da feminist kadınlar tarafından oluşturulan ve bilinç yükseltme çalışmaları yapan “*Perşembe grubu*”nun önerisiyle 11-12 Şubat 1989 tarihinde Ankara ve İstanbul’da feministlerin bir araya geldiği “*1. Feminist Haftasonu*” toplantısı gerçekleştirilmiştir. Toplantıda cinsel taciz, sarkıntılık gibi konular üzerine kampanyalar yapılması kararlaştırılmış ve 1989 yılının Kasım ayında “*Cinsel Tacize Hayır*” kampanyası başlatılmıştır. Kampanya dahilinde kadınlara erkekler tarafından gelebilecek saldırılardan korunmaları için Kadıköy-Karaköy vapurunda mor iğneler satılmıştır (Moralioğlu, 2012, s. 294). Bu iğneler “*Mor İğne*” kampanyasının ürünleri

olmuştur. Kadınlardan oluşan kampanya grubunda gözle, elle, sözle yapılan sarkıntılıklara karşı kalıcı ve etkili önlemler alınması amaçlanmıştır. Sarkıntılığa karşı çıkan tüm kadınlar Mor İğne Kampanyası etrafında birleştirilmiştir (Kaktüs, 1989, s. 351).

1990'lı yıllara gelindiğinde ise 438'E Hayır, İstanbul'da Siyahlı Protesto, 159'A Hayır gibi kampanyalar ile protestolar devam etmiş ve daha örgütlü bir döneme girilmiştir. Bunun yanında kurumsallaşmada başlamıştır. 1990 yılında Devlet Bakanlığına bağlı KSSGM (Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü) kurulmuştur. Bu kuruluş ile devlet tarafından kadın sorununun varlığı doğrulanmış ve devletin bu konuda politikalar üretmeye istekli olduğu görülmüştür. Diğer taraftan bu gelişme devletle kadın hareketlerinin işbirliği içinde olmasını isteyen bir kesimle, bağımsız kadın hareketini savunanlar arasında fikir ayrılıkları yaratmış ve bu fikir ayrılıkları Türkiye'de kadın sorununun etki alanlarını genişletmiştir (Kardam & Ecevit, 2016, s. 91).

Yine bu dönemde iki önemli kuruluş olan Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı ile Kadın Araştırmaları Merkezi kurulmuştur. Aynı dönem içerisinde "*Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı*" gibi kadınlar için sığınma evleri de açılmıştır. Türkiye'de günümüzde bir çok üniversite bünyesinde, kadınlar üzerine akademik çalışmalar yapılabilmesi için Kadın Araştırmaları Merkezlerini kurmuşlardır (Sezgin, 2014, s. 30). Ayrıca, akademisyenlerin lisansüstü dersler verebildiği Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı üniversitelerde açılmıştır. 1996 yılında feminist kadınlar, aralarındaki iletişim ve işbirliğini güçlendirmek için "*Uçan Süpürge Vakfı*"nı kurmuşlardır. 1997 yılına gelindiğinde ise, kadın ve erkeklerin eşit bir şekilde siyasi alanda temsil edilebilmesi için KA-DER (Kadın Adayları Destekleme Derneği) kurulmuş, kadınların siyasette yer alabilmeleri için çalışmalar yapmışlardır (Budak, 2018, s. 46). Ka-Der'in, öncelikli hedefi kadınları siyasal alanda görünür kılmak olmakla beraber, kadın şiddetine karşı kampanyalarda düzenlemiştir. Aynı sene Diyarbakır'da şiddete maruz bırakılan Kürt kadınlar aracılığıyla KA-MER (Kadın Merkezi) kurulmuştur. Vakıf, kadına şiddet ve töre cinayetlerini önlemek amacıyla faaliyetlerde bulunmuştur (Geçer & Kıymaz, 2019, s. 193). Bunun yanı sıra Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfıyla görüşmeler düzenlemiş ve 1997 yılında şiddet gören kadınlara destek sağlamak amacıyla "*Acil Yardım Hattı*"nı başlatmıştır. Başvuruda bulunan kadınlara, iş

danışmanlığı, psikolojik ve hukuki destek vermiştir. Ayrıca bu hatta başvuru yapan kadınlar için, çocuklarını bırakabildikleri çocuk evi projesi hayata geçirilmiştir (Sezgin, 2014, s. 42-43).

1990'lı yıllarda önemli bir diğer kurumsallaşma örneği olan Türkiye Barolar Birliği Kadın Hukuku Komisyonu (TÜBAKKOM) kurulmuştur. TÜBAKKOM, yaklaşık 30 ilde bulunan Kadın Hukuku Komisyonları aracılığıyla kadınlara danışmanlık desteği vermiş ve 4320 sayılı Aileyi Koruma Kanunu'nun uygulanışını kolaylaştırmıştır. Yine 1990'larda bu kurumlaşma ile Ankara'da Danışma Merkezi ile İstanbul'da Kadın Hakları Uygulama Merkezi oluşmuştur (Işık, 2016, s. 51). 1990'ların sonu itibarıyla Türkiye'de bulunan kimi kadın örgütleri ABD ve İngiltere'dekine benzeyen lobicilik faaliyetleri yürütmeye başlayarak, haklar konusundaki eşitlik taleplerini geleneksel siyasal yapılar yoluyla dile getirmişlerdir. Lobicilik yapan örgütlerin başında 1935'de kendi fesheden ve 1949'da yeniden faaliyet gösteren Türk Kadınlar Birliği gelmektedir (Budak, 2018, s. 46).

2000'li yıllara gelindiğinde ise feminizmin çeşitlendiği, sayılarının oldukça arttığı bir dönemde ortak eylem platformları oluşturulmaya devam edilmiştir. Bu platformlar yoluyla 2001 yılında Medeni Kanun'da, 2004 yılında Ceza Kanunu'nda ve Anayasada yer alan diğer önemli değişiklikler yapılmıştır. Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, aile mahkemeleri yasalarında yapılan düzenlemeler gibi yasal pek çok reformun gerçekleştirilmesinde öncü olmuşlardır (tr.boell.org). 10 Haziran 2003 tarihinde ülkemizde çalışma hayatının düzenlenmesi için Yeni İş Kanunu çıkarılmış ve bu doğrultuda kadın-erkek eşitliği sağlanmıştır. Bu eşitliği sağlamanın yollarından biri işverenle işçi arasında hiçbir cinsiyet ayrımının yapılmamasıdır. İş sözleşmesinin yapılması esnasında ya da sözleşme bittikten sonra cinsiyet, doğum, gebelik, medeni hal gibi nedenlerin gösterilemeyeceği belirtilmiştir (Yavuz, 2015, s. 47). Bunların yanında işçi ve memur kadınlar için doğum izni sürelerini düzenleyen kanunlar kabul edilmiştir. Bu düzenlemeyle kadınlar 16 hafta (8'i doğumdan önce, 8'i doğumdan sonra) süreyle doğum izinlerini kullanabileceklerdir. Yine doğumun gerçekleşmesine 3 hafta süresi kalan kadınlar doktor raporuyla çalışabilmekte ve kalan izinlerini doğum sonrası için kullanabilmektedirler (Gökçimen, 2008, s. 36).

2000’li yıllarda kadınların gelişmesine destek veren diğer kurumlar şunlardır: (www.kadinhareketidernegi.org/).

- 2000 yılında yaklaşık 20 ilde istismara uğramış kadınlara hukuki, ekonomik ve psikolojik alanlarda destek sunmak üzere “183 Alo Kadın ve Çocuk Hattı” faaliyete başlamıştır.
- 2001 yılında Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü bünyesinde “Aile Danışma Merkezi” kurulmuştur.
- 2004 yılında “Kadın Statüsü Danışma Kurulu” oluşturulmuştur.
- 2005 yılında “Töre ve Namus Cinayetleri ile Kadınlara ve Çocuklara Yönelik Şiddetin Sebeplerinin Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu” kurulmuştur.
- 2007 yılında “Kadınlara Yönelik Şiddet İzleme Komitesi” oluşturulmuştur.

Yine bu dönemde feminist yayıncılık ve örgütlenme açısından da adımlar atılmıştır. 2001 yılında kurulan Amargi Kadın Kooperatifi (Amargi), 2003 yılında faaliyete geçen Filmmor Kadın Kooperatifi (Filmmor), 2008’de kurulan Sosyalist Feminist Kolektif (SFK) ve 2009 yılında yapılan Kadın Cinayetlerine İsyandayız kampanyası gibi yeni adımlar feminist mücadeleye güç kazandırmıştır. Feminist yayınlara bakıldığında ise; basılı olarak 2006 yılında Amargi Feminist Teori ve Politika Dergisi ile 2009 yılında Feminist Politika Dergisi yayınlanmış, bunların dışında elektronik olarak da Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar Dergisi ile Fe Dergisi vb. gibi akademik dergiler yayınlanarak kadınların gündemleri takip edilmiştir (tr.boell.org).

2010’lu yıllarda ise, kadın örgütleri ile politikacılar kadın cinayetleri ve kadına şiddet konularında yeniden bir araya gelmiş ve feminist hareket önemini arttırmıştır. Bu dönemde ortak politikalar çevresinde örgütlenen kadınlar yalnızca orta-üst sınıf ve iyi eğitim almış kentli kadınlardan oluşmamış, ikincil konumda olan, toplumsal yaşamda görmezden gelinen tüm kimlikler gittikçe yan yana gelmiştir. Günümüzü de kapsayan bu döneme, Müslüman ve Kürt Feministler ile (bir önceki dönemde yer alan ifadeleri) daha geç ortaya çıkan queer-LGBTİ söylemleri ve eko-vegan söylemleri de dahil olmuştur (Budak, 2018, s. 46-47).

3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOSYALİST FEMİNİST KOLEKTİF

3.1. Sosyalist Feminist Kolektifin Tarihçesi

Sosyalist Feminist Kolektif; Sosyalist feminist kolektif adıyla faaliyet gösteren bir grup feminist tarafından 2 Kasım 2008 tarihinde faaliyet hayatına başlamıştır. Topluluğun ortaya çıkmasına zemin hazırlayan belli süreçler oluşmuştur. Dayağa Karşı Dayanışma Kampanyasının 20. yılı dolayısıyla düzenlenen şenlik, 22 Temmuz 2007 genel seçimlerinde milletvekili adayı olan vesikalı kadınlara destek kampanyası, Novamed Grevi'ne katılan kadın işçilerle dayanışma kampanyası, Mor İğne Kampanyası ve SSGSS yasasının kabul edilmesinden önce oluşturulan politik direniş hattı ve eylemler sonucunda ortaya konan politikalarda, erkek egemenliğinin politik bir sorun olarak görüldüğü ve bu sorun karşısında kadınları politik özne olarak kurmayı isteyen bir bakış açısı oluşmuştur. Ancak bu kampanyalar sürecinde feministlerin ortaya çıkan dinamizmi, enerjiyi taşıyacak ve sürmesini sağlayacak örgütleri yoktur. Bu durum sosyalist bakış açısına sahip ve aynı zamanda bu kampanyalarda yer alan kadınları örgütlenme açısından hamlelerde bulunmaya itmiştir. 2008 Haziranı'nda bir araya gelen kadınlar sosyalist feminist oluşumu aralarında tartışmışlar ve Ağustos ayında düzenlenen tanışma kampında politik çerçeve belirlemişlerdir. İlk olarak bunu dile getiren çıkış metni hazırlanmış, mekan tutulmuş ve ileride çıkaracakları dergi için ön hazırlık yapılmaya başlanmıştır. Kolektif içerisinde avukat, öğretmen, hemşire, ev kadını, sendikacı gibi her meslekten ve yaştan kadınlar yer almıştır. Çoğunluğu İstanbullu olsa da, Ankara, Adana, İzmir, Eskişehir ve Samsun gibi illerden kadınlar da topluluk içerisinde bulunmuştur. Sosyalist Feminist Kolektif kurulurken amacını hiçbir yerden fon almamak ve hiçbir yere proje vermemek şeklinde belirlemişlerdir.

Sosyalist Feminist Kolektif üyeleri 2008-2015 yılları arasında toplam 8 kamp düzenlemiş ve bu kamplarda çeşitli konular ele alınmıştır. İlki; 30-31 Ağustos 2008'de 42 kişinin katılımı ile gerçekleştirilen Sile Kampı'dır. Bu kampta topluluğun örgütlenme süreci detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Sosyalist Feminist Kolektif'in 2. kampı 14-15-16 Ağustos 2009 tarihlerinde 74 kadının katılımı ile Gönen'de DİSK'in Kemal Türkler Tesisleri'nde yapılmıştır. Kamp, politik gündem ve örgütlenme

tartışmaları üzerinden şekillenmiştir. Sosyalist Feminist Kolektif'in 3. kampı 29-30-31 Ağustos 2010 tarihleri arasında 65 kadının katılımı ile Akçakoca Huzur Tatil Köyü'nde yapılmıştır. Kampta örgütlenme çalışmaları üzerinden açıklamalarda bulunulmuştur. Sosyalist Feminist Kolektif'in 4. kampı 19-20-21 Ağustos 2011 yılında 6'sı çocuk 95 kadının katılımıyla Ilgaz'da gerçekleştirilmiştir. Bu kampta farklı illerden (Ankara, İstanbul, Eskişehir, Adana, Muğla, İzmir) kadınların da katılımı olmuş, açık alan tartışmaları ve atölye çalışmaları yoluyla verimli tartışmalar yapılmış, yeni komisyonlar (Kadın Cinayetlerine Karşı Komisyon, Barış Komisyonu, Feminist Şenlik Komisyonu vb.) oluşturulmuş ve "*Kadının Beyanı Esastır*" ilkesinin hangi anlama geldiği ile taciz durumunda ne tür yöntemler uygulanacağına dair metin hazırlanmıştır. Sosyalist Feminist Kolektif'in 5. kampı 30-31 Ağustos ile 1-2 Eylül 2012 tarihlerinde 4'ü çocuk 89 kadın tarafından Gönen'de gerçekleştirilmiştir. Yine bu kampada farklı illerden kadınların katılımı gerçekleşmiş, örgütlenme üzerine konuşulmuş, Mor Nokta ile Mutfak Cadıları yayınlarında değişiklik yapılmış, Kadın Emeği Konferansı kitabının çıkarılması için harekete geçilmiş, Feminist Politika dergisinin 16. ve 17. sayıları için konu başlığı belirlenmiş, queer teori üzerine konuşmalar yapılmış, Aile Kampanyası ile ilgili talepler ve sloganlar belirlenmiş ve kürtaj ile kadın cinayetleri meselelerinde neler yapılması gerektiği üzerine konuşulmuştur. Sosyalist Feminist Kolektif'in 6. kampı 29-30-31 Ağustos ile 1 Eylül 2013 tarihlerinde İzmir Seferihisar'da yapılmıştır. Kampta kolektif içinde tazelenme sürecine ihtiyaç duyulduğu için "tazelenme komisyonu" kurulmuş ve bu komisyonda kamp süreci boyunca tartışılan konulardan bir program çıkarıp topluluk üyeleri ile paylaşmıştır. Sosyalist Feminist Kolektif'in 7. kampı 28-29-30-31 Ağustos 2013 tarihleri arasında Dikili-Bademli'de gerçekleştirilmiştir. Kampta tazelenme metni üzerinden tartışmalar yapılmış ve bir sonraki kampa kadar Sosyalist Feminist Kolektif'in devam ettirebileceği "kent mekan" üzerinden bir kampanya oluşturma ihtimali konuşulmuştur. Sosyalist Feminist Kolektif'in 8. ve son kampı ise 28-29-30 Ağustos 2015 tarihleri arasında 69 kadının katılımı ile Şile Grand Otel'de yapılmıştır. Kampta kolektifin kuruluşundan bu yana neleri gerçekleştirdikleri, hedefleri ve tespitleri konuşulmuş ve çeşitli kararlar alınmıştır. Bu kararlardan bazıları; Sosyalist Feminist Kolektif ismiyle yapılan tüm çalışmaların dondurulması ve bu süre zarfında derginin devam ettirilmesi gibi kararlardır. 2015 yılının Ağustos ayında yapılan son kampı izleyen bir kaç ay topluluğun devam edip etmeyeceği konusu tartışılmış ve bu

tartışmalar neticesinde Sosyalist Feminist Kolektif'in sonlandırılmasına karar verilmiştir.

3.2. Sosyalist Feminist Kolektif Üyelerinin Çalışmaları

Sosyalist Feminist Kolektif üyeleri 7 yıllık bir zaman dilimi içerisinde çeşitli çalışmalar ortaya koymuşlardır. Bunlar arasında Feminist Politika adında bir dergi, Mutfak Cadıları ve Mor Nokta isimlerinde elektronik bültenler, Kadın Emeği Konferansı adında bir kitap ve Düşmanı Sevmek isimli çeviri metni bulunmaktadır.

Feminist Politika Dergisi; Sosyalist Feminist Kolektif tarafından üç ayda bir yayınlanan ve 28 sayıdan oluşan dergi, 2015 yılı itibariyle üyeleri tarafından sonlandırılmıştır. Derginin ilk 20 sayısının sahibi Filiz Yücel, yazı işleri müdürü ise Berrin Hatacıköğlü'dür. 21. sayısından itibaren yeni sahibi ve aynı zamanda yazı işleri müdürü Tülin Semayiş olmuştur. Dergi erkeklerden, sol örgütlerden, sermayeden ve devletten bağımsız olarak sadece feminist kadınlar tarafından çıkarılmış ve kadın yazarların yazılarına yer verilmiştir. "Katkıda bulunanlar" kısmına her sayısında farklı isimlerinde eklenmesiyle kadrosu değişkenlik göstermektedir. Derginin fiyatı 2009 Şubat ayında 5 TL olarak belirlenmişken, son beş sayısında bu fiyat 7 TL olmuştur. Her sayıda birbirinden ilgi çekici kapak fotoğraflarına yer verilmiş ve dergiler görsel açıdan zenginleştirilmiştir. Çalışma içerisinde derginin bazı sayıları inceleme konusu yapılmıştır.

1 Şubat 2009 tarihinde yayınlanan derginin ilk sayısının dosya konusu "*neoliberalizm, AKP ve kadın emeği*"dir. Dosya konusunda yazan yazarlar; Filiz Karakuş, Nurcan Özkaplan, Necla Akgökçe, Hülya Osmanağaoğlu ve Yelda Yücel'dir. Yine dosya kısmında yer alan Ece Kocabıçak ve Selin Çağatay ise İskoçyalı Ailsa McKay ile söyleşi yapmışlardır. Bu isimler dışında dergide pek çok yazarın makaleleri de yer almıştır.

Derginin başlangıç kısmında, 29 Mart 2009 tarihinde yapılan yerel seçimlerde İstanbul Beyoğlu'ndan belediye başkanlığına bağımsız aday olarak feminist Saime Ülfet Taylı Taş'ın gösterilmesi ve bu adaylığın Türkiye feministleri açısından bir ilk olduğu üzerinde durulmuştur. Ülfet Taylı'nın adaylığı ile seçimlerde erkek üstünlüğüne son verilmesi ve feminist kadınların taleplerinin daha görünür olması amaçlanmıştır.

Derginin giriş kısmında; Feminist Politika dergisinin ortaya çıkış amacından bahsedilmiştir. Yani derginin sadece sosyalist feminizme ait gibi gözükmemesi aynı zamanda feminist hareketin bir parçası olması ümit edilmiş ve diğer yayınlara yardımcı bir kaynak olarak gösterilmiştir. Dergide genel olarak üzerinde durulan konular; kentsel dönüşüm, yerel seçimler, sığınma evleri, erkek şiddeti, kadına yönelik şiddet, haksız tahrik, projecilik, örtünme, kriz, kadın işçiler, annelik, homofobi, kadın emeği, kaygı, mor iğne, güncel sanat gibi konulardır.

Ayrıca sayıda haklarımız, bellek, kitap, kadınlık halleri, hikaye gibi bölümler bulunmaktadır. Haklarımız kısmında, 4320 tarihli “*Ailenin Korunmasına Dair Kanun*”dan bahsedilmiş, bellek kısmında Bengisu Yağmur Peker’in yazdığı “*Nezihe Muhiddin*” ve Ceren Ayçenk’in yazdığı “*Şüküfezar*” başlıklı makaleler yer almıştır. Kitap bölümünde Şöhret Baltaş, patriyarkalı oluşturan temel nedenin ne olduğu sorusuna cevap bulmak adına Gülnur Acar Savran ve Nesrin Tura Demiryontan’ın “*Kadının Görünmeyen Emeği*” isimli kitabını incelemiştir. Deniz Gökçe ise “*Analar, Yoldaşlar, Tanrıçalar*” kitabının yazarı Handan Çağlayan ile kitabında ana konusu olan kürt kadın kimliğinin oluşum süreci üzerine söyleşi yapmıştır. Kadınlık hallerinde “*Peki Münevver, niye benim sevgilim yok?*” adlı mektup yayınlanırken, hikaye kısmında Derya Divrikli’nin “*Dönüşüm*” isimli yazısına yer verilmiştir. Hikaye, çocukluk aşkı olarak başlayan bir ilişkinin üniversite yıllarında değişmesi ve artık kadının kendini tanımaya başlaması ile son bulmuştur.

1 Mayıs 2009 tarihinde derginin ikinci sayısı çıkmıştır. Derginin dosya başlığı “*Talep etmekten talip olmaya: Yerel seçim deneyimi*”dir. Dosya konusunda yazan yazarlar; S.Ülfet Taylı Taş, Gülnur Acar Savran, Banu Parker, Hasbiye Günaçtı, Selin Dağıstanlı, Nurcan Özkaplan, Aysel Kılıç ve Filiz Karakuş’dur.

Bu başlık altında, İstanbul’un Beyoğlu ilçesinden bağımsız feminist bir adayın katıldığı yerel seçimlerin değerlendirilmesinin dosya konusu olarak belirlendiğinden bahsedilmiştir. Yine dergide krize, kadın işçilere, çevrenin ve doğal kaynakların tahribatı sorununa yer verildiği belirtilmiştir.

Dergi içerisinde seks işçiliği, kriz, kadın katli, haksız tahrik, kadınlara yönelik erkek şiddeti, translara yönelik şiddet, Sığınaklar Kurultayı, kadın direnişleri, feminizm düşmanlığı, yerel seçim, Ermeni kadın olmak, cinsel şiddete karşı

kampanya, Ankara, İstanbul, Diyarbakır, Samsun, Adana ve Eskişehir illeri üzerinden yapılan 8 Mart değerlendirilmesi, cinsel istismar ve kadın cinayetleri gibi konular işlenmiştir. Bu sayı içerisinde emek, beden, tartışma, kadınlık halleri, bellek, kitap, söyleşi ve öykü bölümleri de yer almıştır.

Ağustos 2009'da çıkan üçüncü sayının dosya başlığı “*ücretli/ücretsiz emek kışkacında kadınlar*”dır. Dosya konusunda yazan yazarlar; Başak Ergüder, Ayşe Toksöz, Özgün Akduran, Tuba Baki, Ece Kocabıçak, Gülnur Acar Savran, Ülkü Sarıca, Eylem Ateş, Aslı Keskin, Berrin Hatacıköglü'dür. Yine dosya kısmında yer alan Ayşe Toksöz, Zeynep Koçak, İsmigül Şimşek “*Ev işi mi dediniz*” başlıklı röportajlarında birbirinden farklı pozisyonları olan 6 kadına ev işleri ile ilgili sorular yöneltilmiştir.

Derginin giriş kısmında; kadınların ücretsiz emeğiyle işgücü piyasasında yer alan pozisyonları arasındaki mevcut ilişkiler ele alınmış ve “aile ve iş yaşamını uyumlulaştırma” tartışmaları feminist bakış açısı ile değerlendirilmeye çalışılmıştır. Dergide kadın grevleri, cinsel taciz, işten çıkarılma durumunda haklarımız, militarizm, 12 Eylül, cumartesi anneleri, Rosalind Franklin'in DNA'yı keşfetme hikayesi, SSGSS yasası ve istihdam paketi, esnek çalışmanın cinsiyeti, çağrıya bağlı çalışma, ev işlerine giden kadınlar, kadın olmak, iş ve aile yaşamının uzlaştırılması, cinsellik, homofobi, Zhenotdel (İşçi Köylü Kadın Kolu)'in faaliyetleri gibi konular ele alınmıştır.

Bu sayıda emek, beden, haklarımız, kadınlık halleri, bellek, kitap, öykü gibi bölümler yer almıştır. Emek kısmındaki yazılar dosyanın devamı niteliğinde yazılmıştır. Hülya Osmanağaoğlu'nun “*Peki, işçi kadınlar politikanın neresinde?*” başlıklı yazısında kadınların yarım zamanlı, serbest bölge veya ev eksenli çalışma modellerine mecbur bırakılması, feminist hareket açısından tartışılmıştır. Devamında Necla Akgökçe, Novamed grevini ve Desa direnişini değerlendirmiş ve aralarındaki farkları ortaya koymuştur. Emek kısmında ele alınan son konuda ise Hatice Erbay, Ankara'da kağıt toplayıcılığı yapan kadınlarla görüşmeler yapmıştır. Beden bölümünde Alev Özkazanç'ın Ankara Üniversitesi Kadın Çalışmaları tarafından yürütülen araştırmadan yola çıkılarak yazdığı yazısında üniversite içindeki cinsel taciz olayları ele alınmış ve tacizin önlenmesi amacıyla çalışmalar yürütülmüştür. Bunun sonucunda da 9 Ocak 2007 tarihinde Türkiye'de üretilen ilk metin olarak “*Sabancı Üniversitesi Cinsel Tacize Karşı Önlem ve İlkeler Belgesi*” örnek gösterilmiştir. Demet

Özmen, “*Güzel ama Şişman*” isimli yazısında kendi yaşadığı deneyimlerden bahsetmiştir. Günümüz klasik güzellik algısını eleştiren yazar, “*Big Model*” diğer adıyla “*Sempatik Şişman*” yarışmasına katılmış ve insanların farklılıklarıyla da güzel olduklarını söylemiştir. Haklarımız kısmında Belkıs Ahi tarafından işten çıkarılma durumunda haklarımızın neler olduğu açıklanmıştır.

2010 yılında yayınlanan derginin beşinci sayısının dosya başlığı “*kadın cinayetleri politiktir*”. Dosya konusunda yazan yazarlar; O. Meriç Eyüpoğlu, Fatoş Helvacıoğlu, Nükhet Sirman, Gülsün, Özlem, Özgür, Funda Ekin, Cemre Baytok’dur.

Derginin giriş kısmında; feminist hareketin değişmez gündemi olan kadına yönelik şiddetin bu sayıda da yer aldığından ve yaklaşık iki yıldır feminist kolektif tarafından izlenen davalara, kayıplara, kazandıklarına, öldürülen kadın hikayelerine yer verildiğinden bahsedilmiştir. Dergide sağlık ve sosyal güvenlik hakkı, Tekel işçileri, annelik ve politika, Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu’ndan izlenimler, Sığınaklar Kurultayı, erkek şiddeti, namus-töre ayrımı, kürt sorunu ve feminizm gibi konular ele alınmıştır.

Sayı emek, kadınlık halleri, bellek, yuvarlak masa, kitap, öykü, okur mektupları gibi bölümlerden oluşmaktadır. Emek kısmında Banu Parker’in “*Erkeklerden Alacaklıyız*” yazısında kadınlarında her alanda erkeklerle eşit olanaklara sahip olmaları gerektiği dile getirilmiş, Müge Yetener’in “*Koşulsuz Sağlık ve Sosyal Güvenlik Hakkı Herkes İçin...*” yazısında yeni SSGSS yasasının var olan eşitsizlikleri artırdığından bahsedilmiştir. Emek kısmında Selin Dağıstanlı ve Özlem Mollamehmetoğlu’nun, Genel İş Sendikası İstanbul Konut İşçileri Sendikası’nda örgütlenme çalışmasına katılan ev işçilerinden Zehra ile sohbetleri yer almıştır. Bellek bölümünde, SCUM (Erkek Doğrama Cemiyeti Manifestosu)’dan bazı bölümlere yer verilmiştir.

Derginin altıncı sayısının dosya başlığı “*Erkeklerden alacaklıyız*” iken, dosya konusu kadınlara yönelik sosyal politikalardır. Dosya konusunda yazan yazarlar; Gülnur Acar Savran, Azer Kılıç, Tuğba Özay Baki, Asena Günal, Özlem Kaya, Birgül, Özlem, Sultan Atılgan, Hasbiye Günaçtı, Alev Özkazanç’dır. Dergide kadın işçiler, Anayasa tartışmaları, sendikalarda cinsiyetçilik, sosyal politikalarda kadının yeri, sağlık, eğitim, çocuk bakımı ve annelik gibi konuların yanında cezaevinden mektuplar ve Aysel Tuğluk ile söyleşi de yayınlanmaktadır.

Sayıda emek, beden, kadınlık halleri, bellek, yuvarlak masa, kitap, öykü gibi bölümler yer almıştır. Emek bölümünde Burcu Şentürk ve Oya Tatlınar ‘ın yazdığı “Tekel’de kadın işçi olmak” yazısında Ankara’da tekel işçilerinin 78 gün boyunca süren eylemlerine yer verilmiş ve Tekel’de kadın işçi olmanın erkek işçilere göre zorluğundan bahsedilmiştir. Nevra Akdemir ise Ağır ve Tehlikeli İş Kolu Yönetmeliği’nde yapılan değişiklik sonunda kadınların çalışma koşullarında yaşanan değişimi ele almıştır. Emek kısmında yer alan son konuda Ayşe Panuş “Yüzde 44 ile nasıl görünmez olunur?” başlıklı yazısında Eğitim Sen’de gerçek bir kadın politikasının gerçekleşmesi için kadın çıkarlarının gözetilmesi gerektiğinden bahsetmiştir. Beden kısmında Ceren Dedeoğlu kendisinden yola çıkarak çocukluktan itibaren erkek ve kadının farklı şekillerde büyütülmesine değinmiştir. Kadının bedeni üzerinden verdiği örneği Melrose Place dizisiyle anlatmaya çalışmıştır.

Derginin dokuzuncu sayısının dosya konusu “politik bir hareket olarak feminizm” dir. Dosya konusunda yazan yazarlar Gülnur Acar Savran, Ayşe Düzkan, Stella Ovadia, Filiz Karakuş, Aksu Bora, Özlem Kaya, Ülfet Taylı, Meriç Eyüboğlu, Ece Kocabıçak, Hülya Osmanağaoğlu ve Candan Yıldız’dır.

Derginin giriş kısmında; feminizmin politik açıdan taşıdığı anlamların ve kadınların kolektif özne olma serüvenlerinin geniş çapta ele alınan konular olduğundan bahsedilmiştir. Kadın hareketi ve hukuk mücadelesi, karma örgütlerin kadınlara ait alan üzerinden feminizme yaklaşımı, Novamed grevi, Torba Yasa Tasarısı, kadın dayanışması, “Erkeklerden Alacaklıyız” kampanyası, taciz, feminist bakış açısından milliyetçilik, KESK’i olağanüstü kongreye getiren süreç, bilinç yükseltme, örgütlenme, dayanışma merkezleri, patriyarkayla mücadele, başörtüsü meselesi, kadın cinayetleri gibi konular dergi içerisinde yer alan konulardır.

Sayı emek, beden, bellek, kadınlık halleri, öykü gibi bölümlere ayrılmıştır. Emek bölümünde Feryal Saygılıgil, “Novamed grevini hatırlatmak” yazısında Novamed grevinden yola çıkarak grevlerde gösterilen kadın dayanışması sonrası yaşananları ele almış, Torba Yasa Tasarısının gerçekte kadınlara neler getirdiği konusu incelenmiştir. Beden kısmında “Erkeklerden Alacaklıyız” kampanyası, duhul merkezli cinsellik, Cinsel Şiddete Karşı Kadın Platformu’nun eylemleri ve cinsel taciz gibi konular ele alınmıştır. Ayrıca beden bölümünde Funda Ekin tarafından “Dayanışmaya...” başlıklı söyleşi gerçekleştirilmiştir. Bellek kısmında “Kadınlar

Halk Fırkası” incelenmiştir. Kadınlık hallerinde duygusal anlamda sömürüye maruz kalan evli bir kadının hikayesi ve bir kadın tarafından başka bir kadına yazılan mektuba yer verilmiştir. Öykü kısmında Meryem Fehime Oruç’un “*Kürtaj*” başlıklı yazısında hiç kürtaj olmamış bir kadının hikayesi anlatılmıştır.

On birinci sayının dosya konusu; “*Cinsel özgürlük, haz(cılık) ve pornografi*”dir. Dosya konusunda yazan yazarlar; Gülnur Acar Savran, Hilal Eyüpoğlu, Sezen Yalçın, Özlem B., Dilek Şentürk, Dilruba Şerbetçi, Perizat Azâdegil, Helin Aydeniz, Şahika Yüksel, Selda Ustabaş, Diyar Sezen, Deniz Ulusoy, Burcu Ersoy ve Tuğba Özcan’dır.

Giriş kısmında; derginin dosya konusunun belirlenmesinde kendi deneyimlerinden yola çıkarak, heteroseksüelliğin nasıl kendilerini biçimlendirdiğinden; içselleştirilmiş ve görünmeyen cinsel baskıyı ortaya çıkarmayı deneyerek daha özgürleştirici bir politikanın ve cinselliğin imkanlarını aradıklarından bahsedilmiştir. Dergi içerisindeki; Menopoz süreci, çok eşlilik, eşcinsel kadının cinselliği, pornografi, gebelikte yasaklanan cinsellik, orgazm ve cinsel hazdan ne anlaşıldığı, özgürlük ve ahlakçılık arasına sıkışan cinsel politikaların nasıl yapılacağı gibi konular yer almıştır.

Sayı emek, beden, bellek, kadınlık halleri, kitap, öykü gibi bölümlere ayrılmıştır. Emek bölümünde Hasbiye Günaçtı “*Menopoz bedenin “artık yumurtlamak istemiyorum” demesidir...*” yazısında menopozun hastalık olarak gösterilip, üzerinden kazanç sağlanan bir mesele haline getirilmesinden bahsetmiştir. Özgür Can’ın “*Kutsal yuva bize tuzak mı?*” yazısında çok eşliliğin kadınlara benimsetilmeye çalışıldığı üzerinde durulmuş ve örnekle açıklanmıştır. Burcu Şentürk’ün “*Hepimiz “kaltağız” ya da hiçbirimiz “kaltak” değiliz*” yazısında kadınların giyimlerinden dolayı her türlü şiddete maruz kalsalarda bunu hak etmişler gibi gösterilmesinden bahsedilip, Kanada’daki “*Slutwalk Yürüyüşü*” ele alınmıştır.

On ikinci sayının dosya konusu; “*Erkek Şiddeti*”dir. Dosya konusunda yazan yazarlar; Yasemin Özgün, Deniz Ulusoy, Fatoş Hacıvelioğlu, Funda Ekin, Çiğdem Hacısöftaoğlu, Ayşe Toksöz, Sakine Günel, Filiz Karakuş, Özge Yenier Duman, Cemre Baytok, Hilal Eyüpoğlu, Şahika Yüksel ve Lale Tırtıl’dır.

Derginin giriş kısmında; sayının 12-13 Kasım 2011 yılında İstanbul’da yapılan Kadın Emeği Konferansı dönemine denk geldiğinden, derginin içerisinde konferans programı ile konuşmacıların daha önce yayınlanan makalelerine yer verildiği ve aynı zamanda dosya konusunun nasıl belirlendiği dile getirilmiştir. Dergide; yeni muhafazakarlık ve kadın cinayetleri, şiddetin cinsiyeti, ekonomik şiddet, erkek şiddetiyle mücadelede yeni bir yasa, kadın cinayetleri ve medya, haksız tahrik, cinsel şiddetin belleğe etkileri, İskender romanında ele alınan aile içi şiddet, psikolojik şiddet, Siirt’te yaşanan bir tecavüz olayı, neden Kadın Emeği Konferansı’nın düzenlendiği, kapitalizm, patriyarka ve cinsiyete göre iş ayrımı, ev içi emek tartışmaları, küreselleşme ve cinsiyete dayalı iş bölümü, cinsiyetçiliğe ve ırkçılığa karşı kürt kadın dergisi ROZA, Barış İçin Kadın Girişimi’nin oluşumu, Mamaklı kadınlar, tek kişilik direniş, Sosyalist Feminist Kolektif’in 4. kamp sonuçları gibi konular ele alınmıştır. Sayı; emek, yuvarlak masa, beden, öykü, bellek, kadınlık halleri ve kitap gibi bölümlerden oluşmuştur.

On altıncı sayının dosya konusu; “*Pek tabii aşka veda...*”dır. Dosya konusunda yazan yazarlar; Candan, Gülhan, Güneş, Nükhet Sirman, Ece Kocacı, Leyla Kum, Gülhan Davarcı, Tuğba Özcan, Özgül Saki, Hande Öğüt, Ayşe Çavdar, Nacide Berber, Özlem Kaya, Özlem Barın, Evrim Engin, Hilal Eyüpoğlu, Ebru Sorgun, Hatice Yeşildal, Pınar Önen, Özden Dilber, Gül Demir’dir.

Giriş kısmında; elektronik ortamda yayınlanan mutfak cadıları isimli bültenin artık derginin içerisinde de yer alacağından, derginin dosya konusunun nasıl belirlendiğinden ve içerisinde yer alan konulardan bahsedilmiştir. Dergide; tecavüz sonucu oluşan gebelikte doğurmama hakkı, 15. Sığınaklar Kurultayı’nda kadın-erkek eşitliği talebi, kadınların nasıl bir Sığınak istedikleri, Fas’ta kadına yönelik şiddetle mücadele etmek adına düzenlenen konferans, kürtaj, erkek şiddeti, tecavüz, eğitimde 4+4+4 yasaının kadın emeği açısından ifadesi, cinsiyete dayalı iş bölümü, aşk, Camille Claudel’in aşk ve heykel sanatı arasında geçen hayatı, lezbiyen aşk, cinsel özgürlük, çok eşlilik, militarizm-cinsiyetçilik ilişkisi, Sosyalist Feminist Kolektif’in 5. Kampı, Shulamith Firestone’un hayatı gibi konular ve Cynthia Enloe ile kadınlar, savaş ve patriyarka üzerine yapılan söyleşi yer almıştır. Sayı; mutfak cadıları, yuvarlak masa, bellek, öykü, feminist çeviri köşesi, cezaevinden mektuplar gibi bölümlere ayrılmıştır.

Yirmi yedinci sayısının dosya başlığı; “*Kadınların yol hikayeleri*” dir. Dosya konusunda yazan yazarlar; Elif Can, Deniz, Berrin, Hilal Esmer, Emel Çoşkun, Perihan Meşeli, Ülkü Sarıca, Gülay Toksöz, Umut, Eylem Ateş, Esra Ertan, Enise Şeyda Kapusuz, Ayşe Hilal Tuztaş Horzumlu, İclal Ayşe Küçükırcı, Candan Yıldız, Öznur Subaşı, Gülhan Davarcı, Suzan Saner, Yeşim Dinçer, Aksu Bora’dır. Yine içerisinde Cemre Baytok ve Suzan Saner’in Yas Asemoon ile yaptığı ve çevirisi Feride Eralp’e ait olan “*LGBT mülteciler diğerleri gibi değil*” başlıklı söyleşi, Umut tarafından Çiğdem Akman ile yapılan “*Aaa kadın taksici!*” başlıklı söyleşi, Nacide Berber tarafından Hanım Tosun ile yapılan “*Ben de o balık gibi Diyarbakır’dan İstanbul’a düştüm*” isimli söyleşi ve Öznur Subaşı’nın Hazal Atay ile yaptığı “*Uluslararası sulara kürtaç*” adlı söyleşi yer almıştır.

Giriş kısmında; dergi hazırlık aşaması sürerken Suruç’ta canlı bomba saldırısının yaşandığı, dosya konusunun ortaya çıkış sürecinin nasıl gerçekleştiği, derginin seçim sonrasına denk gelmesi dolayısıyla içerisinde farklı kadınların seçim deneyimlerine yer verildiği anlatılmıştır. Dergide; kürt kadın hareketinin feminizmle buluşması, imam nikahı kararları, erkek şiddetine karşı direnmek, ücretli işçi kadınların direnişi, ev kadınlarına emeklilik hakkı, yurt dışında okumak, yurt dışında çalışmak, LGBT mültecilerin zorlukları, göçmen kadınlar, taksici kadınlar, kabin memurluğu mesleğinde cinsiyetçilik, bisikletle yolculuk, kadın seyyahlar, kadın ve göç, kadınların meclis yolculuğu, uluslararası sulara medikal kürtaç, çocuk ve kocayla çıkılan tatil, Amargi Feminist Dergisi’nin dijital ortama geçmesi, 2007 genel seçimlerinde vesikalı kadınlarla feministlerin buluşması, Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı’nın 25. yılı, annelik yolu gibi konular ele alınmıştır.

Sayıda; mutfak cadıları, beden, bellek, kadınlık halleri, kitap, feminist çeviri köşesi olan tecrübeden tercümeler gibi bölümler yer almıştır. Beden kısmında; lezbiyen bir kadının kendini keşfetme hikayesi anlatılmıştır. Bellek kısmında; 2007 genel seçimlerinde aday olan vesikalı kadınlara bazı feminist grupların destek verme süreci yer almıştır. Kadınlık hallerinde anneliğe giden süreç ve sonrası yaşananlar örnek hikaye üzerinden aktarılmıştır. Kitap bölümünde Hande Ögüt, “*Mavi Kumru Moteli’nin kadınları*” başlıklı yazısında Sema Kaygusuz’un son romanı Barbarın Kahkahası’nı incelemiş, romanda kadın karakterlerin ve aralarındaki ilişkilerin önemsenmediğini dile getirmiştir. Ayşe Panuş ise, “*Ne salt arşiv ne de bir dizi metin:*

Feminizm Kitabı” isimli yazısında; Hülya Osmanağaoğlu’nun hazırladığı, Feminizm Kitabı Osmanlı’dan 21. Yüzyıla Seçme Metinler kitabını incelemiştir.

Yirmi sekizinci sayısının dosya başlığı; “*Çilem, Nevin, Yasemin, Hasret, Öykü... Kadınlar hayatlarına sahip çıkıyor*”dur. Dosya konusunda yazan yazarlar; Hasbiye Günaçtı, Fatoş Hacıvelikızı, Songül Yıldız, Perihan Meşeli, Diren Cevahir Şen, Açelya Uçan, Deniz Şapka, Filiz Karakuş, Nehir Kovar, Tuğçe Canbolat, Şöhret Baltaş, Nermin Yıldırım, Cemre Baytok, Ayşegül Taşıtman, Gizem Aslan’dır.

Derginin giriş kısmında; erkek şiddeti karşısında meşru müdafa haklarını kullanan Çilem, Nevin ve Yasemin ile boşanmış bir kadın olan Hasret ve trans kadın olmayı seçen Deniz gibi kadınların hikayelerinden yola çıkılarak dosya konusunun belirlendiğinden bahsedilmiştir. Yine içerisinde Sosyalist Feminist Kolektif’i dondurma ve faaliyetlerini durdurma kararının alındığı, bir araya gelinip yapılacak olan tartışmalar neticesinde yedi yılını dolduran feminist politika dergisinin devam edip etmeyeceğinin belirleneceği ifade edilmiştir. Dergide; Ankara Gar Katliamı, kadın istihdamı, kadın direnişi, göçmen kadın olmak, kadına şiddet, devletin anneliği inşası, translar iki kere doğar, şiddete direnmek, kamu kurumları ve kadına yönelik şiddetle mücadele yöntemleri, feminist sanatçılar, lezbiyen biseksüel feministlerin örgütlenme hikayesi, Arkadaşıma Dokunma kampanyası, cinsiyetçilikle mücadelede erktolia sitesinin kuruluşu, feminist politika dergisinin nasıl ortaya çıktığı gibi konular ele alınmıştır.

Sayı; mutfak cadıları, Mor Çatı’dan, bellek, kadınlık halleri gibi bölümlere ayrılmıştır. Mutfak Cadıları bölümünde; Deniz Ulusoy’un, “*Devletin anneliği inşası: Britanya ve Fransa örnekleri*” başlıklı yazısında; “Politik Annelik ve Anneliğin Gündelik Deneyimi: Fransız ve Britanyalı Çalışan Annelerin Çocuk Bakımı Stratejilerinin Karşılaştırılması” makalesi ele alınmış, Britanya ve Fransa’nın annelik ve çocuk bakımı konusunda birbirinden farklı uygulama ve yaklaşımlara sahip olduğu, Türkiye’de ise bu iki ülkeden farklı şekilde sosyal refah rejiminin gerçekleştiği ifade edilerek bu çalışmaya benzer çalışmalara Türkiye’de de ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Melda Yaman ise “*Ataerkinin "kutsadığı", sermayenin "fetişleştirdiği" kadınların becerikli parmakları Türkiye’yi büyütebilir mi?*” başlıklı yazısında; kadın istihdamının ekonomileri etkilediğini, artık büyük ekonomilere sahip gelişmiş ülkelerde kadın çalışan sayılarının çoğalmaya başladığını ancak bunun bir tür sermaye

yatırımı olarak düşünüldüğünden kaynaklandığını açıklamıştır. Bellek kısmında; Türkiye'nin ırkçılığa karşı ilk bağımsız kadın hareketi olan Arkadaşıma Dokunma kampanyası ele alınmış, kadınlık hallerinde; lezbiyen bir feministin düşüncelerine yer verilmiştir.

Mutfak Cadıları; Sosyalist Feminist Kolektif tarafından çıkarılan bir bültendir. İlk sayısını 2010 yılında çıkarmaya başlayan Mutfak Cadıları, toplam 26 sayıdan oluşmuş ve 2014 yılında sonlandırılmıştır. Bu başlık altında bazı sayılar kısaca inceleme konusu yapılmıştır.

Bültenin Mart 2010'da yayınlanan ilk sayısında; kadınların üç çocuk yapmak şeklindeki söylemlere karşı geldikleri belirtilmiş, regl dönemlerinde izinli sayılmaları ve ağır ve tehlikeli işlerde çalışabilmelerinin önünün açılması ile ilgili tartışmalar yapılmış, çalışma koşullarındaki eşitsizlikler örnek bir fabrika üzerinden anlatılmış, kadın emeğine değer verilmemesinden yakınılmış ve sektördeki değişimlerin kadın çalışanlar üzerindeki farklılıklarından bahsedilmiştir.

Bültenin Nisan 2010'da yayınlanan ikinci sayısında; Osmanlı kadınlarının içinde bulunduğu durumdan memnun olmamaları dile getirilmiş, girişimciliğin özendirilmesi çalışmaları örnek olay üzerinden anlatılırken, kadınların kurtuluş yolunun girişimcilikten geçmediği üzerinde durulmuş, ekonomik krizden en çok etkilenenin ev kadınları olduğu belirtilmiş, çağrı merkezlerinde çalışan kadın çalışanların sorunlarına değinilmiş ve esnek çalışma modelinin kadınlar açısından yarattığı sorunlar dile getirilip, bu çalışma modelinin üzerinde iyileştirmeler yapıldığı takdirde kabul edilebilir olduğundan bahsedilmiştir.

Bültenin Mayıs 2010'da yayınlanan üçüncü sayısında; esnek çalışma modelinde ucuz işgücü olarak tercih edilen kadın çalışanların haklarının gözardı edildiği üzerinde durulup fazla mesaiye kalan 5 kadın işçinin ölümü ile sonuçlanan iş kazası örnek olarak verilmiş, kadın istihdamının sürekli düşüşte olduğu sayısal veriler yoluyla ortaya koyularak kadınların istihdamdaki yerlerinin iyileştirilmesi için talepler sıralanmış, kadınların en fazla istihdam edildiği alanın tarım alanı olmasına rağmen bu alana ait istatistiksel verilerde kadınların yok sayıldığı belirtilmiş, "Ev Okulum" isimli okul öncesi eğitim programında kurumlar ya da uzmanlar yoluyla değil de annelerin

eğitilerek uzmanlaştırılmaya çalışılmasından bahsedilmiş ve tekstil işçisi kadınların kötü iş koşullarında çalışmaları, emeklerinin sömürülmesi konusu ele alınmıştır.

Bültenin Haziran 2010'da yayınlanan dördüncü sayısında; Türkiye'de kadın istihdamının durumu ele alınmış, "Erkeklerden Alacaklıyız" isimli mini broşürde kadınların ev işi ve diğer konulardaki isteklerine yer verilmiş, Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi yasa taslağı kadınlar açısından değerlendirilmiş, çocuk sayısının artırılması şeklindeki söylemlere karşı kadınların tutumlarından bahsedilmiş, maden işçileri ve aileleri açısından yaşanan zorluklar dile getirilmiş ve çalışan kadın sayısının az olduğu, kadınların iş araması dahilinde işsizliğin artacağına açıklandığı gazete haberinde kadının ev içi emeğinin görmezden gelindiği belirtilip, kadınlardan bazılarında çalışmayı tercih etmeme nedenleri açıklanmıştır.

Bültenin Temmuz 2010'da yayınlanan beşinci sayısında; kadın istihdamının düşük seviyelerde olduğu, kadınların iş hayatına katılabilmeleri için meslek kurslarının yanında kreşlerinde açılması gerektiği ve bu sayede kadınların iş alanında daha kolay yer alabilecekleri üzerinde durulmuş, kadınların yüzyıllardır değişmeyen isteklerinin çocuklarını bırakabilecekleri kreşlerin açılması olduğu belirtilmiş, kadınları tüketici konumuna getiren nedenlerin neler olduğu açıklanarak bunun patriyarkal kapitalist sistem tarafından belirlendiğinden bahsedilmiş ve Başbakanlık Genelgesi'nin, kadın istihdamı açısından yeterli düzeyde olup olmadığı değerlendirilmiştir.

Bültenin Ağustos 2010'da yayınlanan altıncı sayısında; kadınların eskiden beridir kamusal alanda erkeklerle beraber eşit şekilde yer almak istedikleri dile getirilmiş, uyumlulaştırma politikalarının yönetici ve işçi pozisyonundaki kadınlar üzerindeki etkileri ele alınmış, doğum borçlanması hakkının kadınlarda nasıl bir etki yarattığı incelenmiş ve geçici mevsimlik kadın işçilerin yaşadığı zorluklardan bahsedilmiştir.

Bültenin Eylül 2010'da yayınlanan yedinci sayısında; kadın işsizliğinin giderek arttığından ve bu artışın nedenlerinden bahsedilmiş, güvenceli esneklik modeli kadınlar açısından değerlendirilmiş, bir ev kadını ile yapılan söyleşi üzerinden ev kadınlığının görünmeyen emeği üzerinde durulmuş ve son olarak fırsat eşitliği genelgesi kadın istihdamı açısından ele alınmıştır.

Bültenin Ekim 2010'da yayınlanan sekizinci sayısında; eski zamanlardan günümüze değin kadınların erkeklerle kanun önünde eşitlik talep ettiği dile getirilmiş, ekonomik büyümenin kadınlar üzerindeki etkileri ortaya koyulmuş, yarışma üzerinden örneklendirilerek açıklanan konuda kadınların hem ev hem de iş ortamını beraber getirmelerinin mümkün olduğu söyleminin kadınların bilinç altına yerleştirildiğinden bahsedilmiş ve bakıma muhtaç özürlüler ile ilgili yapılan yasa ve yönetmeliklerde haklarının genişletilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Bültenin Kasım 2010'da yayınlanan dokuzuncu sayısında; kadınların erkeklerle eşit konumda olması gerektiğinden bahsedilmiş, hem ev hem de işte çalışan kadınların kendilerine vakit ayıracak zamanlarının kalmadığı dile getirilip, her iki alanında düzenlenmesi gerektiği belirtilmiş, farklı kesimlerin (sermaye kesimi, hükümetler, yerel yönetimler, feministler vs.) kadın istihdamını artırmak isteme nedenleri üzerinde durulmuş ve Türkiye'de kadın istihdamının artırılması adına gündeme getirilen "güvenceli esneklik" kavramı Hollanda örneği üzerinden açıklanmıştır.

Bültenin Aralık 2010'da yayınlanan onuncu sayısında; geçmişte kadınların istatistiklerde ve araştırmalarda yer almadığı, günümüzde ise yer almaya başladığından bahsedilip, kadının ev içi emeğinin hala istatistiklere dahil edilmediği ve ev kadını denilen grubun içinde yer alan kadınların sayılarına ulaşmanın mümkün olmadığı üzerinde durulmuş, sendikalarda yaşanan cinsiyetçi tavır ele alınarak kadınların bunun önüne geçebilmesi için sendikal örgütlenme yöntemleri üzerine yeni çözümler üretmesi gerektiği belirtilmiş ve 657 sayılı DMK'da yapılacak değişiklik için önerilen 23 maddelik yasa tasarısı kadın kamu çalışanlar açısından incelenmiştir.

Bültenin Ocak 2010'da yayınlanan on birinci sayısında; işsizlik dolayısıyla kadınların daha önceden çalışmadığı alanlarda çalışmaya başladıkları ve bu sayede sosyal hayata katılmaya başladıklarından bahsedilip, konu pompacıda çalışan bir kadın üzerinden örneklendirilmiş, iş arayan kadınların işsizliğin yarattığı rekabet ortamında daha kolay iş bulabilmeleri ve çalışan kadınlarında işlerinde yükselebilmeleri için estetik yaptırdıklarından bahsedilmiş, kadınların eşlerine çeşitli işlerde yardımcı oldukları, aile bütçesine destek oldukları dile getirilip örnek olarak Karadeniz kadınının halk eğitim kurslarına gidip ağ örmeyi öğrendiği bu sebeple ağa para vermediklerini hatta ördükleri ağı sattıklarından bahsedilmiş, kooperatifler kadın

emeği açısından değerlendirilmiş ve işyerindeki tacizlere son verilmesi için çaba harcandığı örnek bir olay üzerinden açıklanmıştır.

Bültenin şubat 2011’de yayınlanan on ikinci sayısında; Torba Yasa Tasarısı’nın kadınlar açısından değerlendirmesi yapılmış, esnek çalışma biçimlerine yenilerini ekleyen Torba Yasa Tasarısı’nın kadın istihdamı adına getirdiği değişimler ele alınmış ve Torba Yasa Tasarısının sunduğu değişikliklere karşılık kadınların isteklerine yer verilmiştir.

Bültenin Mart-Nisan 2011’de yayınlanan on üçüncü sayısında; erkeklerle aynı ortamda çalışan eş ya da sevgili konumunda bulunan kadınların, iş hayatında yaşadıkları zorluklar dile getirilmiş ve ayrıca bu durumun evdeki yaşamlarını da etkilediği belirtilmiş, Aile Sigortası Programı kadınlar açısından değerlendirilmiş, sendikal dünyada kadının yeri tartişılmış ve 8 Mart “Dünya Kadınlar Günü”nn tarihçesi ele alınarak Türkiye’de bu tarihin hangi kadınları kapsadığı tartişması yapılmıştır.

Bültenin Mayıs 2011’de yayınlanan on dördüncü sayısında; 5-7 Mayıs tarihleri arasında İstanbul’da yapılacak olan 21. Küresel Kadın Zirvesi’nin, Türkiye’deki kadınlar açısından değerlendirilmesi yapılmış, İngiltere’de ekonomik kriz gerekçesi ile kamuda kesintiye gidileceği ve bu kesintinin kadınlardan karşılanacağı haberi üzerine örgütlenen kadın topluluklarından biri olan “*Lancaster, Bütçe Kesintilerine Karşı Kadınlar grubu*” üyelerinden birkaçı ile söyleşi yapılmış ve feministler, 1 Mayıs’ı kadın işçiler açısından ele alarak hem kapitalizme hem de patriarkaya karşı mücadele olarak yorumlamışlardır.

Bültenin Haziran 2011’de yayınlanan on beşinci sayısında; çalışma hayatında yer alan kadın-erkek sayıları ve kadınların çalışmamasına neden olan etmenler sayısal veriler yoluyla incelenmiş, seçimlerden önce iktidar ve ana muhalefet partilerinin kadınlar açısından getirdiği öneriler ele alınmış, kadın-erkek iş bölümünün belirgin olduğu alanlardan biri olan eğitim alanında çocukların sorumluluklarını daha çok alanların, onların sorunlarıyla ilgilenenlerin kadınlar olduğu örnek olay üzerinden aktarılmış, 5 Mayıs Dünya Ebeler Günü’nde çeşitli illerden gelen ebelerin çalışma koşullarının iyileştirilmesi, yasal haklara sahip olmak istemeleri gibi taleplerle yürüyüş

yapmaları ve “Sağlıkta Dönüşüm” programı kapsamında ebelik mesleğinin durumu ele alınmıştır.

Bültenin Temmuz 2011’de yayınlanan on altıncı sayısında; mutfak ve servis çalışanlarında iş gerilimi ve sebeplerini inceleyen bir araştırma üzerinden konu ele alınmış ve iş yerindeki bu gerilimin evde kadının görünmeyen emeği üzerinde devam ettiği dile getirilmiş, cinsiyetçi iş bölümü mutfakta yemeğin erkek tarafından pişirilmesi sonucu gelişen olay örgüsü üzerinden anlatılmış ve ev işçilerinin özel istihdam büroları ile ilişkisi ele alınmıştır.

Bültenin Ağustos 2011’de yayınlanan on yedinci sayısında; Sağlıkta Dönüşüm Programıyla gelen değişiklikler ele alınmış ve sağlık çalışanlarının sıkıntıları örnek verilerek dile getirilmiş, hem okuyan hem de çalışan kadınların ne gibi zorluklarla karşılaştığı röportaj yoluyla aktarılmış, kadının çalışma hayatında, sosyal alanda ve siyaset alanında yer alması gerektiği ve bu alanlara erkekler tarafından sınırlar koyulduğu vurgulanmış ve kadınların evde yaptığı işlerin sıradanlaştırılıp erkeklerin bazılarının ev işlerinde yardımcı olmasının fedakarlık olarak yorumlandığı ve bu algının orta sınıf kadına ait olduğu ile geleneksel ataerkil yapılarda daha farklı bir anlayışın yer alıp bu pozisyonda yer alan kadınlarında ev işlerini kendilerine mâl ettiklerinden bahsedilmiştir.

Bültenin Aralık 2012’de yayınlanan yirmi üçüncü sayısında; çalışan bir kadının ev işlerini yapmayı bırakması ile ortaya çıkan durum örnek bir olay üzerinden anlatılmış, hem nikahsız yaşayan kadınların hem de nikahlı kadınların açtıkları davalarda ev içi emeğini yok sayan kararların alındığı örnekler yoluyla açıklanmış, dünyanın pek çok yerinde örgütlenen ev işçilerinin yüksek binaların camlarının silinmemesi veya çamaşır asılmaması şeklindeki maddenin iş anlaşmasına eklenmesi için mücadele verdikleri ancak feministlerin bunun ücretsiz ev işi yapan kadınlar adına da istediklerinden bahsedilerek cam silerken ölen bir ev işçisi kadının davası üzerinden konu örneklendirilmiş, Yeni sendikalar yasası kadınlar açısından ele alınmış ve reklam sektöründe yaşanan cinsiyetçilik örnek birkaç reklam üzerinden anlatılmıştır.

Bültenin Mart 2013’de yayınlanan yirmi dördüncü sayısında; çocukların küçük yaşlarda başlayan eğitimlerinde yaşanan cinsiyetçi işbölümünden bahsedilmiş, kadınların hem çocuk sahibi olması hem de iş hayatına katılmasını sağlamak için kreş

fikri ortaya atılmış, Türkiye’de bulunan kreşlerin yetersizliği ile kreşlerin nasıl olması gerektiği ele alınmış ve hükümetin kadın istihdamını artırmak adına hazırladığı yasa tasarısı değerlendirilmiştir.

Bültenin Ocak 2014’te yayınlanan yirmi beşinci sayısında; sağlık alanında yapılan bir araştırma üzerinden kadınların sektörde yaşadıkları sıkıntılar ele alınmış, Sağlıkta Dönüşüm yasası kadın emeği açısından değerlendirilmiş, kadınların kısmi zamanlı çalışmasının bir zorunluluk mu yoksa tercih meselesi mi olduğu üzerinde durulup örnek birkaç ülke üzerinden kısmi zamanlı çalışan kadınların durumları ele alınmış ve “Anne Üniversiteleri”nin açılmasının kadınları nasıl etkileyeceği belirtilmiştir.

Bültenin Haziran 2014’te yayınlanan yirmi altıncı sayısında; kadınların çalışma hayatında yaşadıkları zorluklardan bahsedilmiş, kadınların çoğunun ücretli bir işte çalışmayıp erkeklere bağımlı yaşadığından ve ücretli çalışan kadınların da erkekler karşısındaki bağımsızlığı sağlayabilecek çalışma koşullarından yoksun olduğu dile getirilmiş ve sanat alanında çalışan bir grup kadın tarafından bu alanda kadın emeği üzerine değerlendirmeler yapılmıştır.

Mor Nokta; Sosyalist Feminist Kolektif tarafından 2012-2013 yılları arasında toplam 6 sayıdan oluşan “Erkek Şiddetine Karşı Mor Nokta” isminde elektronik bülten hazırlanmıştır. Bu başlık altında tüm sayıları incelenmiştir.

Bültenin Ocak-Şubat 2012 yılında yayınlanan ilk sayısında; Sakine Günel, Kadın Cinayetlerine Karşı İsyandayız Kampanyasını değerlendirmiş ve kadın şiddetini engellemek amacıyla yapılması gerekenleri dile getirmiştir. Meriç Eyüboğlu, 4320 sayılı “Ailenin Korunmasına Dair Kanun”un değiştirilmesi amacıyla yapılan tartışmalar neticesinde yaklaşık 7 tane yasa tasarısının hazırlandığını, bu tasarılar da gittikçe kadınların öneri ve taleplerinden uzaklaşıldığını söylemiş ve 236 kadın grubunun 4320 sayılı kanuna alternatif olarak hazırladığı tasarının yasalaşması gerektiğini dile getirmiştir. Pınar Önen, erkek şiddetinin ruhsal bir hastalık olarak gösterilmesini eleştirmiş, şiddetin bu şekilde sunulması yalnızca patriyarkal şiddeti gizlemeye yarayan bir kılıf halini aldığından bahsetmiştir. Dilek Şentürk, örnek bir hikaye kurgusundan yola çıkarak ele aldığı konuda kadın şiddetine karşı duyarlı olan ve kadınları savunan bir kişinin, söz konusu şiddeti kendi erkek akrabası veya tanıdığı

yapınca aynı tutarlılığı göstermediğini anlatmıştır. Candan Dumrul, kadın örgütlerinin kadın cinayeti davalarına neden müdahil olması gerektiği üzerinde durmuş, karşılarında oluşan örgütlü bir yapıya ancak kadınlarında örgütlenerek cevap verebileceklerini ve bu sayede kadınların haklarını savunabileceklerini söylemiştir. Cemre Baytok yazısında; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın İzmir'deki bir kadın cinayeti davasına neden müdahil olmak istediğini konu almıştır. Hasbiye Günaçtı, tecavüz davalarında kadının beyanının esas alınması gerektiğini ifade etmiştir. Yine bülten içerisinde; takip edilen davaların listesi de bulunmaktadır.

Bültenin Mart-Nisan 2012 yılında yayınlanan ikinci sayısında; Gülsen Ülker, Türkiye'nin şiddetle mücadelede yeni yasası olan Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanunu'nu ele almış ve eski kanun olan 4320 sayılı kanunla karşılaştırmasını yapmıştır. Ebru Sorgun, yazısında şiddet gören kişilerin asıl mağdur kişiler olması gerekirken suçun sebebini kendilerinde aramalarını ve ataerkillik tarafından utanç duyurulmaya çalışılmalarını konu almıştır. Başak Günsever, Diyarbakır Büyükşehir Belediyespor'un genç kadın futbol takımının uğradıkları şiddetten yola çıkarak verdiği örnekte sporda hem kadın hem de "kürt" olmanın zorluğundan bahsetmiş ve kadına şiddet konusuna değinmiştir. Meriç Eyüboğlu, Ayşe Yılbaş davasında haksız tahrik indirimi uygulanmaması gerektiğini ve davaya çok sayıda feminist avukat ve aktivistlerin müdahil olmaya çalışmalarını anlatmış ve bu dava vesilesi ile ortaya konulan "*kadın cinayetleri politiktir*" kampanyasının diğer davalara örnek teşkil ettiğinden bahsetmiştir. Cemre Topal örnek dava üzerinden ele aldığı yazısında; sanığa asıl hak ettiği cezanın verilmediğini belirtmiş ve bu olayda sanığa yardım eden kişinin hiç bir ceza almamasını da eleştirmiştir. Gül Demir, kaçırılıp öldürülen küçük yaştaki Öznur'un hikayesine yer vermiş ve kadınların davanın her duruşmasını takip edip seslerini daha gür çıkarmayı amaçladığından bahsetmiştir.

Bültenin Mayıs-Haziran 2012 yılında yayınlanan üçüncü sayısında; Deniz Bayram, sanığa tanınan savunma hakkını ele almış ve Fethiye davası üzerinden örnekle açıklamıştır. Candan Dumrul yazısında; kadına yönelik şiddet suçlarıyla ilgili davalara kadın gruplarının müdahil olmak istemelerine karşın, 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanunla bu hakkın yalnızca Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na tanınmış olduğundan bahsetmiştir. Fatoş

Hacıvelioğlu, Adana Karataş Kadın Kapalı Cezaevi’nde gerçekleşen taciz olayını ele almıştır. Fatma Mefkure, kadınlara yardım kuruluşları olarak değil de dayanışma merkezleri oluşturarak ulaşılması gerektiğini dile getirmiştir. Filiz Karakuş, tecavüz sebebi olarak gösterilen gerekçelerin kadınlarda aranması ve kadınlara nasıl davranmaları gerektiğinin dikta edilmesi yerine erkeklerin uyarılması, örneğin; tecavüz etmemeleri gerektiğinin öğretilmesi üzerinde durmuştur.

Bültenin Temmuz-Ağustos 2012 yılında yayınlanan dördüncü sayısında; Yıldız Koca yazısında; kadına yönelik şiddette sorunun beden üstünlüğünden değil, belli grupların (örneğin; kadınlar) hep ezilen statüsünde gözükmemesinden kaynaklandığını ele almış, kadınların şiddete karşı dayanışması ve etrafındaki herkese karşı sınırlarını koyması gerektiğini dile getirmiştir. Pınar Önen, kadınların erkek şiddeti karşısında kendilerini çaresiz hissettiklerini ancak çareyi etrafındaki kadın topluluklarıyla bir araya gelerek aramalarını söylemiştir. Candan Dumrul, kadın katillerine uygulanan haksız tahrikin feminist hareketin çabaları sonucunda öncekine oranla artık her cezada uygulanmamaya başladığından ancak yerine iyi hal indiriminin geldiğinden bahsetmiş ve iyi hal indirimi alan bir kadın cinayeti zanlısı üzerinden konuyu açıklamaya çalışmıştır. Hasbiye Günaçtı, gazete haberinden yola çıkarak örneklendirdiği konuda; kocalarını öldüren şiddet görmüş üç kadının medyada farklı yansıtılmasını ele almış ve bu durumun kadın şiddeti değil meşru müdafaa olarak görülmesi gerektiğini belirtmiştir. Demet Bolat, kadın cinayetlerinde gösterilen yeni sebebin “kürtaj” olduğunu verdiği örnek dava üzerinden anlatmıştır. Hasbiye Günaçtı, annesi terk ettikten sonra cezaevinden çıkan babasına bırakılan Zekiye’nin öldürülmesi ile sonuçlanan hikayesini konu almış ve gazete haberinde şiddet gören kişilerin yerine şiddeti uygulayan kişilerin fotoğrafına yer verilmesi gerektiğini öne sürmüştür.

Bültenin Eylül-Ekim-Kasım 2012 yılında yayınlanan beşinci sayısında; Dilek Şentürk, kadına yönelik şiddette “aile” kavramı üzerinden kadınların erkekler karşısında savunmasız hale getirildiğini belirtmiş ve Fethiye’de yaşanmış bir hikayeden yola çıkarak aile kurumu yoluyla yaşanan şiddeti ortaya koymuştur. Candan Dumrul, ataerkil sistemde erkek şiddeti karşısında seslerini çıkaramayan kadınların yer aldığını ancak örnek verdiği olayda, yaşanan tecavüz ve sonrası katil olma sürecinin “özel olan poliktir” söylemiyle hareket eden kadın kurtuluş mücadelesi adına önem taşıdığını ve kadınların bu olay sonrası bilinçlenerek patriyarkaya başkaldırması

ihtimalinden korkulduğunu dile getirmiştir. Banu Parker, eşi tarafından şiddete uğrayan bir kadının hikayesinden yola çıkarak ele aldığı yazıda; kadının ağır şiddete maruz bırakıldığı, hastanede tedavi gördüğü sırada İstanbul Feminist Kolektif tarafından ziyaret edilerek duruşmalarında destek verildiği ve bu sayede on bir yaşındaki oğlunun velayeti alınıp, kocasının da hak ettiği cezaya çarptırılmasının sağlandığı anlatılmıştır. Cemre Baytok ise, tecavüze uğrayan bir kadının cinayetle sonuçlanan davasına yer vermiş ve davada verilen beraat kararını değerlendirmiştir.

Bültenin Ocak 2013 yılında yayınlanan altıncı sayısında; Merih Topal, bir yılbaşı gecesi tacize uğrayan kadınlardan bazılarının şikayetçi olmamalarını, bazılarının da şikayet etmelerine rağmen tacizcilerin özür dileyerek serbest bırakılmalarını konu almıştır. Kadınların tacizcileri şikayet etmekle uğraşmak istemediklerini ve tacizcilerin şikayet edilmese bile yine de cezalandırılması gerektiğini ifade etmiştir. Candan Dumrul örnek dava üzerinden ele aldığı yazısında; cinayet sanığının, davaya katılan feminist avukatlardan duyduğu rahatsızlığı dile getirmesini feminist mücadelenin başarısı olarak yorumlamış ve ilerleme kaydettiklerini belirtmiştir. Songül Yıldız, kadın cinayetlerinde katillere verilen haksız tahrik ve iyi hal indirimi gibi uygulamaları eleştirmiş ve katillerin hak ettikleri şekilde yargılanmaları gerektiği üzerinde durmuştur. Dilek Şentürk, erkek egemen bir toplumda feminizmi yok saymak için karalamalar yapıldığını ve bütün yükün kadınların omuzlarına bırakıldığını öne sürmüştür. Demet Bolat, “psikolojik sorunlar” gerekçesi ile açıklanan kadın intiharlarının aslında kadın cinayetleri olduğunu öne sürmüştür.

Kadın Emeği Konferans Kitabı; Sosyalist Feminist Kolektif tarafından 12-13 Kasım 2011 tarihlerinde Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi’nde yapılan “*Ücretli-Ücretsiz Emek Kıskaçında Kadın*” isimli konferansta sunulan tartışmalardan ve bildirilerden oluşmuştur. Konferansta, ABD’den Heidi Hartmann “*Kapitalizm ve Patriyarka*” konusunda, İngiltere’den Jean Gardiner “*Bakım Emeği*” konusunda ve Fransa’dan Helena Hirata “*Esneklik ve Ücretli Kadın Emeği*” konusundaki bildirileri sunmuşlardır. Gülnur Acar Savran ise son oturumda yer alan “*Günümüzde Feminist Politika*” konulu panelde konuşmuştur.

Düşmanı Sevmek; Sosyalist Feminist Kolektif tarafından 2015 yılında çıkarılan bir çeviri metnidir. Çevirisi Melis Dedeoğlu’na, çizim ve karikatürleri Özlem

Çelik'e ait olan metni yayına hazırlayanlar; Berrin Hatacıköğlu, Ece Kocacıbağ ve Yasemin Özgün'dür. Bu kitapçık Berrin Hatacıköğlu, Berrin Yaşot, Ece Kocacıbağ, Filiz Karakuş, Selin Çağatay, Şebnem Oğuz ve Tuğba Baki Özyay'ın destekleri ile yayınlanmıştır.

Kitapçığın yayınlanma nedeni; feminist kadınlar arasındaki politik lezbiyenlik tartışmalarının önemli olmasıdır. İçerisinde; Leeds Devrimci Feministleri isimli bir grup tarafından yayınlanan "*Politik Lezbiyenlik: Heteroseksüelliğe Açılan Dava*" isimli bildiri ve bu bildiriye yöneltilen eleştiriler yer almıştır. Bildiri, heteroseksüellik ile erkek egemenliği arasındaki ilişkiyi ifade etmektedir. 1979 yılında düzenlenen bir konferansta verilen bu bildiride; bütün feministlerin politik lezbiyen olmaları gerektiği belirtilip, politik lezbiyenlik tanımı yapılmıştır. Kendi tanımlamalarına göre politik lezbiyen; kendini kadın olarak tarif eden ve erkeklerle cinsel birliktelik yaşamayan kadındır. Yani desteklerini ve enerjilerini erkeklerden geri çekerek önceliği kadınlara veren kadın olarak tanımlamışlardır. Ancak kadınlar arasında herhangi bir birliktelik olmadan da politik nedenlerle erkeklerle birlikte olunmayada son verilebildiği söylenmiştir.

3.3. Sosyalist Feminist Kolektifin Diğer Kadın Örgütlerinden Farkı

Dünya'da ve Türkiye'de kadınlar hak arama mücadelelerinin başladığı ilk günden bu yana örgütlenmişler ve bu yolla mücadelelerinde daha görünür olup pek çok hak elde etmişlerdir. Bu başlık altında Türkiye'de kadın örgütlerinden bazıları açıklanıp Sosyalist Feminist Kolektif ile aralarındaki farklar üzerinde durulmuştur.

Ülkemizde kadın örgütleri sayısı oldukça fazladır. Bunlardan birkaçı şöyledir: (www.keig.org/).

- Ankara Feminist Kolektif,
- İstanbul Feminist Kolektif,
- KAMER,
- KADER,
- Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı,
- Uçan Süpürge,
- Kadın Dayanışma Vakfı – Danışma Merkezi,
- Kadın Emekini Değerlendirme Vakfı,

- Türk Kadınlar Birliği,
- Cinsel Şiddetle Mücadele Derneği vb.'dir.

KA-MER; Bir grup kadının (kurucusu olan 12 kadın) Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yaşamış kadınların sorunlarına çözüm aramak için bir araya gelmesi ile kurulmuştur. Kuruluş itibari ile bir dernek ya da vakıf değil bir şirket olarak açılmıştır. Yani Ka-Mer, organizasyon, el sanatları ve danışmanlık üzerinde kurulu bir şirkettir. Yönetiminde hiyerarşi reddedilmiş, eşit söz hakkı ve eşit emek politikası benimsenmiş ve oy birliği ile kararlar alınmıştır. Bunun yanında bilinç yükseltme grupları oluşturulmuş ve bu gruplarda paylaşılan bilgi ve deneyimleri daha çok kadına ulaştırmak adına el kitabı hazırlanmasına karar verilmiştir. 1 Aralık 1997'de aile içi şiddete maruz kalan kadınlar için haftanın üç günü hukuki, psikolojik ve iş danışmanlığı desteği vermek adına Acil Yardım Hattı kurulmuştur (Akkoç, 2016, s. 206-212).

Kadın Dayanışma Vakfı – Danışma Merkezi; 1993 yılında kurulan vakıf, kadınlara yönelik şiddetin her türlüşü ile mücadele etmek ve şiddete uğrayan kadınlar arasında dayanışma kurmak için kurulmuştur. Kadın Dayanışma Vakfı'nın kökeni 1987'de Ankara'da bir grup eylemci kadının bir araya gelerek oluşturduğu “*Kadın Tartışma Grubu*”na dayanmaktadır. Bu grup üyeleri bilinç yükseltme toplantılarında düzenli olarak bir araya gelmiş ve kadınlar arasında şiddet konusunda farkındalığın yaratılması amaçlanmıştır. Buradaki toplantılar sonucunda kadınların ücretsiz ulaşabilmeleri için “*Kadın Danışma Merkezi*” açılması kararlaştırılmıştır. İlk olarak 1991 senesinde Ankara'da belediye ile işbirliği oluşturularak Kadın Danışma Merkezi açılmıştır. Bu şekilde ilk defa bir kadın örgütü ile yerel yönetim arasında iş birliği yapılmıştır. Vakıf, dışarıdan sağlanan bağışlar ve üyeleri yoluyla maddi kaynak yaratmış ve kadına yönelik şiddet konusunda kamuoyunu bilgilendirici çalışmalar yürütmüştür (www.kadindayanismavakfi.org.tr/).

KA-DER; 1997 yılında kurulan bir kadın örgütüdür. Amacı; siyaset alanında kadın ve erkek eşitliğinin sağlanması ve bu şekilde özelde kadınların genelde de ülkenin kaderinin değişmesi olarak tanımlanmıştır. Ka-der, meslek sahibi 19 kadının (öğretim üyesi, gazeteci, halkla ilişkiler ve yönetim danışmanları, dramaturg gibi mesleklere sahip kadının) bir araya gelerek kurduğu bir dernektir. Dernek, çok sayıda kadının siyasete girmesini amaçlamış ve desteklenecek kadınlarda aranan nitelikleride

tüzük maddesi şeklinde sıralamıştır. Ka-Der'i ilk destekleyenler arasında basın yerini almış ve zamanla 14 ilde şubesi olan 2500 üyeli bir kadın örgütüne dönüşmüştür (Bora, 2016, s. 114-121).

Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı; 1986 yılında kurulan vakıf, eşitsizliğin ve yoksulluğun olmadığı, çok daha güçlü bir toplum meydana getirmek adına kadınların hayatlarını iyileştirmelerine yardımcı olmayı ve yerel kalkınmada rollerini güçlü bir duruma getirmeyi amaçlamıştır. Bir STK olan vakıf, yoksullukla mücadele eden kadınlarla ortak bir düşünceyle çalışmış, kadınlardan aldığı güç ile projeleri geliştirmiş ve yerel yönetimler başta olmak üzere toplumda yer alan diğer kuruluşlarla da işbirliği yapmıştır. Toplamda 61 ilde faaliyetlerini yürütmüş ve yıl içerisinde yaklaşık 20.000 kadına ulaşmışlardır (www.kedv.org.tr/).

Yukarıdaki birbirinden farklı kadın örgütlerinin kuruluş şekillerine bakacak olursak; hepsi de kadınların toplumdaki çaresizliklerine, ihtiyaçlarına hizmet etmek, onlara yardım eli uzatmak amacıyla kurulmuştur. Ancak hepsinin kadın mücadelesinde belli bir alan üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Örneğin; Ka-Mer Doğu ve Güneydoğu'da yaşayan kadınların sorunlarını ele almış, Ka-Der kadınların siyasete katılmaları adına mücadele vermiş ve yine kadın danışma merkezleri kadına yönelik şiddeti ele almıştır. Bu örgütlerden farklı olarak Sosyalist Feminist Kolektif, faaliyette bulunduğu süre zarfı içerisinde gündemde olan hemen her konuyla ilgilenmiş ve kadınlar adına mücadelelerini sürdürmüştür. Topluluk; aile içi şiddet, Kadın Kurultayları, yerel seçimlerde feminist adayların desteklenmesi, kentsel dönüşümde mağdur olan kadınlar, cinsellik, sağlıkta yaşanan taciz ve şiddet olayları, Anne Üniversiteleri, yasaların kadınlar adına getirileri, kadınların ev içi emeği, ev kadınlarına emeklilik hakkı, LGBT, çalışan kadınlara önerilen yeni çalışma modelleri, kreş, politik lezbiyenlik, göçmen kadınlar, trans bireyler, imam nikahı kararları, çok eşlilik, erkek mesleği olarak görülen işlerde kadınların yer alması, kürtaj, iyi hal indirimi, haksız tahrik, grevler ve direnişler, militarizm, savaşlarda kadınlar, başörtü meselesi, kadın cinayetleri, annelik, kürt kadın örgütlenmesi vb. gibi daha pek çok konuyu incelemiştir. Bunun yanında gerek kanun tartışmalarında bulunmuşlar gerek protestolar düzenlemişler gerekse de pek çok kadın davasına müdahil olarak kadınların yanında yer almışlardır. Bu sayede feminist mücadele daha etkili olmuş ve pek çok kadın davasında önceki kararlara nazaran kadınlar lehine iyileşmeler görülmüştür.

Ancak zaman içerisinde bu çeşitlilik bazı konularda aralarında anlaşamamalarına yol açmış, feminist dostlarından çok içe kapalı bir yapı oldukları söylenerek eleştirilmiş, siyaset yapma alışkanlıkları, biçimleri yer yer gerilimlere neden olmuş ve son olarak kendilerine yönelik yaptıkları eleştiriler neticesinde topluluğun kapatılmasına giden süreçler başlamıştır. Bu eleştiriler; özel hayatlarını sorgulamayışları, ilişkilerini uzun zamandır feminist olarak kuramadıkları, Türkiye’deki politik gündemin Sosyalist Feminist Kolektif’e yön vermesi dolayısıyla politika yapmak isteyenlerin topluluk içerisinde daha görünür olduğu, bazı konular üzerinde (örneğin; ekoloji meselesi, heteroseksizm) durmadıkları, politikayı emek, sermaye ve el koyma üzerinden ele alıp queer, başörtüsü gibi konularda çok fazla politik tartışma yapmadıkları, feminizmin temas ettiği her alanda söz söylemeye çalıştıkları ancak bazı alanların (kürt meselesinin heteroseksizme ve beden politikasına kıyasla öncelenmesi gibi) öne çıkarıldığı’dır.

SONUÇ

Feminizm; kadınların toplumda ikincil konumda bulunduğu, ezildiği ve sömürüldüğünden hareketle ortaya çıkan bir eşitlik ve özgürlük hareketidir. Feminizmin temel unsurları olarak kadınları ilgilendiren tüm konular sayılabilmektedir. İlk olarak 18. yüzyılda İngiltere’de ortaya çıkan ve zamanla tüm Avrupa’ya yayılan feminist hareket, içinde bulunduğu toplumsal şartlar nedeniyle çeşitli dönemlere ayrılmıştır. Birinci dalga feminizm, ikinci dalga feminizm ve üçüncü dalga feminizm olarak adlandırılan bu dönemlerin kadınlar üzerindeki etkileri oldukça farklıysa da her dönem, dönemin şartlarına uygun talepler dile getirilmiş ve bu doğrultuda mücadelelere girilmiştir.

18. yüzyıl sonları ve 19. yüzyıl başlarını kapsayan döneme birinci dalga feminizm denilmiştir. Bu dalga da oy hakkının elde edilmesi, eğitim hakkı, sivil ve yasal haklar ön plana çıkarılmıştır. Bu dönemde ABD ve Avrupa’daki kadınlar oy hakları mücadelesine başlamışlardır. Feminist hareket, oy haklarının kazanılmasıyla başka mücadele alanlarına kaymıştır. 1960’larla beraber ikinci dalga feminizm ortaya çıkmış ve bu dönemde kadınlar eşitliğin yanında özgürlük mücadelesi de vermiştir. İkinci dalga feminizmde, birinci dalga feminizmin düzenlemediği alanlar olan kadınların özel alanı, üreme özgürlüğü, iş hayatı ve cinsellik gibi alanlar düzenlenmiştir. Bu dönemi anlatan en iyi sloganlardan biri “*Kişisel olan politiktir*”dir. Bu mottounun özelliği aslında kadınların benzer yaşamışlıklara sahip oldukları ve birbirinden habersiz sadece kendi sorunlarıymış gibi görmelerinin önündeki perdeyi kaldırması olmuştur. 1990’lara gelindiğinde ise üçüncü dalga feminizm ortaya çıkmış ve ilk iki dalgaya göre çok daha kapsamlı bir hareket başlatmıştır. Bu dalgada farklı dinden, etnik kökenden, ırktan kadınların hakları savunulmuş ve bu açıdan tüm kadınları kapsayıcı bir nitelik kazanmıştır.

Avrupa’da bu gelişmeler yaşanırken feminizmin yansımaları elbetteki Türkiye üzerinde de kendini göstermiştir. Ancak Avrupa’dan farklı şekilde gelişen kadın hareketi toplumsal ihtiyaçlara göre şekillenmiştir. Türkiye’deki feminist hareketin tarihsel sürecine bakıldığında; ilk olarak Osmanlı’da başlayan ve Cumhuriyet’e intikal

eden bir süreç olduğu görülmektedir. Batı'da görülen Birinci dalga feminizmden zaman içerisinde Osmanlı'da etkilenmiş ve bu doğrultuda kadınlar arasında örgütlenmeler hız kazanmıştır. Osmanlı'da Tanzimat dönemi ile başlayan kadın hareketleri sınırlı da olsa kendini göstermeye başlamış, eğitim alanında ilerlemeler kaydedilmiş, kadınlar basın yoluyla kendilerini ifade edebilmeye başlamış, çok sayıda dergi ve gazete çıkarmış, dernekler kurmuş, tiyatro ve romanlarda kadın konuları işlenmiştir. Ancak Tanzimat döneminde bu devrimler erkek eliyle yapılmış ve sadece üst sınıfa mensup kadınlar yararlanabilmiştir. Kadın hareketi açısından asıl devrim İkinci Meşrutiyet dönemi ile başlamış ve kadınlar örgütlenerek seslerini duyurmaya çalışmıştır. Batıdakine benzer bir feminist hareket başlatılmış, gazete ve dergi sayısında artışlar yaşanmış, eğitim alanında ilk kez kadınlara üniversite yolu gözükmüş, kurulan dernek sayıları çoğaltılmış, kadınlar ilk kez tiyatro sahnesine çıkmaya başlamış, bu dönemde kadınları etkileyen fikir akımları ortaya çıkmış ve Hukuk-u Aile Kararnamesi ile kadının aile içindeki hakları düzenlenmiştir.

Birinci Dünya Savaşı ile erkeklerden boşalan çalışma alanlarını kadınlar doldurmaya başlamıştır. Savaşın bitimiyle beraber kadınlar işlerini bırakmaya başlamış (ya kendi istekleri ile ya da zorla bırakılmış) ancak basın yoluyla oluşturulan baskı ile az da olsa kadın işlerinde kalmaya devam etmiştir. Kurtuluş Savaşı'nda, I. Dünya Savaşı gibi hatta ondan çok daha fazla bir boyutta kadınları etkilemiştir. Zaten savaşların tahribatı toplumlarda yıkıcı etkiler yaratıyorken, bir de bu durumdan en fazla etkilenen kadınlar olmuştur. Eşleri savaşa giden kadınlar, normal hayatlarında her sorumluluğu (yaşlı, çocuk bakımı gibi) tek başlarına almış, ev geçindirebilmek için çoğu eşlerinin işlerinde çalışmaya başlamış aynı zamanda kadınlar hem cephede hem cephe gerisinde erkeklere yardım etmiş, cemiyetler, dernekler kurmuş ve yazılar yazarak Milli Mücadeleye destek olmuştur. Kadınlar adına Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde atılan adımlar Cumhuriyet döneminde daha belirgin hale gelmiştir.

Cumhuriyet'in ilanı ile beraber her alanda olduğu gibi kadınları ilgilendiren pek çok alanda da düzenlemeler yapılmıştır. Atatürk, Türk kadınının Milli Mücadele'deki yardımlarını unutmamış ve duyduğu minnettarlık duygusu ile kadınlara erkeklerle eşit haklar tanınmasını sağlamıştır. Atatürk'ün önderliğinde kadınlar birçok Avrupalı kadından daha önce haklarına kavuşmuştur. İlk değişim eğitim alanında Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile sağlanmış, daha sonra Medeni Kanun ile sosyal haklar, seçme-

seçilme yoluyla siyasal haklar elde edilmiştir. Yine bu dönemde kadınların çalışma hayatlarını düzenleyen kanunlar çıkarılmıştır. Yapılan bu düzenlemeler ile beraber kadınlar, pek çok alandaki meslek gruplarında ilk kadın çalışan ünvanlarını da almaya başlamıştır. Cumhuriyet döneminde kadınlara siyasal haklar verilmesinde önemli bir görev üstlenen “Türk Kadınlar Birliği”nin 1935 yılında kendi kendini fesh etmesi ile başlayan duraklama dönemi 1980 yılına kadar sürmüştür. Bu ara dönemde Demokrat Parti iktidara gelmiş, kadınlar adına kaydedilen ilerlemeler tam tersi bir görüntüye bürünmüş ve kadınların meclisteki temsil oranları gitgide azalmıştır.

1980’li yıllara gelindiğinde; 1970’lerde ortaya çıkan ve tüm dünyada etkisini gösteren sosyalist feminizm Türkiye’de de görülmeye başlamıştır. Sosyalist feministler, kadınlar adına oldukça önemli çalışmalar yapmıştır. Bunlar; Kadın Sorunları Sempozyumu düzenlenmiş, Kadın Çevresi kurulmuş, Feminist ve Sosyalist Feminist Kaktüs dergileri çıkarılmış, Dayağa Karşı Dayanışma Kampanyası düzenlenmiş, 1. Haftasonu Toplantısı vb. gibi bir çok faaliyet gerçekleştirilmiştir. Ancak toplumda etkileri uzun süreli olmamış ve 90’larla beraber hem farklı feminist akımlar ortaya çıkmış hem de kurumsallaşma süreci başlamıştır. Kadın şiddetinin önüne geçebilmek için Mor Çatı Vakfı, Ka-der ve Ka-mer gibi kuruluşlar oluşturulmuştur. 2000’li yıllarda da feminist örgütlenme ve yayıncılık adına birçok adım atılmıştır.

2008 yılında Türkiye’de sosyalist feministlerin kendilerini ifade edebilecekleri Sosyalist Feminist Kolektif adında bir topluluk kurulmuştur. Kolektif, kadınların yaşadıkları ve güncel olan pek çok konuyu ele almış ve kadın mücadelesinde düşüncelerini çeşitli yayınlar yoluyla (Feminist Politika Dergisi, Mutfak Cadıları ve Mor Nokta bültenleri, Kadın Emegi Konferansı Kitabı ve Düşmanı Sevmek isimli çeviri metni) dile getirmiştir. Ancak zamanla kendi aralarında yaptıkları tartışmalar, topluluğun devam edip etmeyeceğini belirlemiş ve en son toplandıkları kamp sonunda Sosyalist Feminist Kolektif’in kapatılmasına karar verilmiştir.

Sosyalist Feminist Kolektif’in feminizmin adına katkılarına bakacak olursak; kadın işçilerin haklarını aramak adına gösterilere katılmışlar, grev ve direnişlerde yer almışlar, kampanyalar düzenlemişler (Erkeklerden Alacaklıyız kampanyası, Aile Dışında Hayat Var kampanyası vs. gibi) kanun tasarılarını ve var olan kanunları kadınlar açısından incelemişler, çok sayıda eylem ve etkinlikler (Benim olan senin

olsun!, Adana’da “Boşanıyoruz, mutluyuz!” eylemi vs. gibi) düzenlemişler cinayet ve tecavüz davalarına katılıp sanığın hak ettiği şekilde cezalandırılmasını sağlamışlar, çoğulcu bir anlayış benimsemişler bu nedenle etrafındaki pek çok topluluk ile yakın ilişki kurmaya çalışmışlardır. Bunda da başarılı olmuşlar ve feminist mücadelede etkili bir topluluk olarak yerlerini almışlardır. Ancak eleştirilebilecek yanları da mevcuttur. Kendi içlerinde de tartışma konusu yaptıkları hemen her konuyu ele almaları ve aldıkları konuların bazılarının üzerinde fazla bazılarının üzerinde ise yeterli düzeyde durmamaları eleştirilebilir bir yöndür.

Günümüzde ise feminizm kavramı hala pek çok insan tarafından bilinmemekte veya kötü anlama gelecek şekilde yorumlanmaktadır. Oysaki Türkiye’de kadınların bu zamana gelene kadar yaptığı mücadeleler bilhassa Atatürk’ün önderliğinde tanınan haklar düşünüldüğünde kadınların bugünlere gelebilmesi feminizm adına yapılan mücadeleler sayesinde gerçekleşmiştir. Ancak günümüzde kadınların haklarını ne derece kullandıkları ayrı bir tartışma konusudur. Kadınların bu haklarını kullanamamasının çeşitleri sebepleri (gelenek ve görenek, eğitimsizlik vs.) elbetteki vardır ancak bütün bu sebeplere inat haklar konusunda bilinçlenmeleri ve mücadelelerini sürdürmeleri gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, Ü. (2019). Meşrutiyet Dönemi Düşünce Akımları ve Günümüze Yansımaları. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 23(2), 413-424.
- Akdaş, H., & Kahraman, A. (2015). Tanzimattan, II. Meşrutiyet'e Taaddüd-i Zevcatı Savunanlar, Reddedenler ve Gerekçeleri. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(2), 33-42.
- Akkoç, N. (2016). Diyarbakır Ka-Mer'in Kuruluş Hikayesi ve Yürüttüğü Çalışmalar. A. Bora & A. Günal (Der.), 90'larda Türkiye'de Feminizm (s. 205-216). İstanbul: İletişim.
- Aksu, A., & Yılmaz, Vefikuluçay, D. (2019). Feminist Teorilerde Kadın Kimliği. *The Journal of Social Sciences*, 37(37), 406-412. <http://dx.doi.org/10.16990/SOBIDER.5020>
- Alptekin, D. (2006). *Üçüncü Dünya Ülkelerinde Kadın Hakları Bağlamında Feminizm*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Altınbaş, D. (2006). Feminist Tartışmalarda Liberal Feminizm. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, (9), 21-52.
- Altun, H. (2008). *Feminist Kuram Doğrultusunda Bir Okuma/Sahneleme ve Bir Örnek Çalışma: Denizden Gelen Kadın*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.
- Aslan, Y. (2016). *Türkiye'de Feminizm Düşüncesinin İmkânı*. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale.
- Ataman, M. (2009). Feminizm: Geleneksel Uluslararası İlişkiler Teorilerine Alternatif Yaklaşımlar Demeti. *Alternatif Politika*, 1(1), 1-41.
- Atan, M. (2015). Radikal Feminizm: "Kişisel Olan Politikadır" Söyleminde Aile. *The Journal Of Europe-Middle East Social Science Studies*, 1(2), 1-21.

- Ateş, Yurdsever, N. (2009). *Yeni Harflerle Kadın Yolu, Türk Kadın Yolu: 1925-1927*. İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı.
- Avcı, C. (2003). Cumhuriyetin Ülkemize ve Bireylere Özellikle Türk Kadınına Kazandırdıkları. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XIX(57).
- Avcı, M. (2016). Osmanlı Devleti'nde Kadın Hakları ve Kadın Haklarının Gelişimi İçin Mücadele Eden Öncü Kadınlar. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 0(55), 0-0.
- Aydın, H. (2015). Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türkiye'de Kadın. *Current Research in Social Sciences*, 1(3), 84-96.
- Aydın, A., & Yıldız, M. (2017). 1950-1960 Döneminde Türkiye'de Kadın Hareketlerinin Niteliği Üzerine Bir Değerlendirme. *Yasama Dergisi*, 33.
- Bakacak, A. G. (2009). Cumhuriyet Dönemi Kadın İmgesi Üzerine Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 11(44), 627-638. https://doi.org/10.1501/Tite_0000000306
- Balcı, M., & Tuzak, M. (2017). Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Nezihe Muhiddin Özelinde Türk Kadınlarının Siyasi Hakları İçin Mücadelesi. *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 43-51. <https://doi.org/10.26695/mukatcad.2017.4>
- Baygın, C. (2016). Tanzimattan Günümüze Aile Hukukunun Gelişim Sürecine Kısa Bir Bakış. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 22(3), 453-462.
- Berber, N. (2017). 2000'li Yıllar: Değişen Yasalar, Yazılan Projeler ve Yeni Adımlar. <https://tr.boell.org/tr/2017/09/18/2000li-yillar-degisen-yasalar-yazilan-projeler-ve-yeni-adimlar>, Erişim Tarihi: 26.01.2020.
- Biz Kimiz?. <http://www.kadindayanismavakfi.org.tr/pages/1>, Erişim Tarihi: 08.06.2020.
- Bora, A. (2016). Bir Yapabilirlik Olarak Ka-Der. A. Bora & A. Günal (Der.), 90'larda Türkiye'de Feminizm (s. 109-124). İstanbul: İletişim.

- Bozdemir, S. (1998). Atatürk ve Eğitim, Cumhuriyet Döneminde Eğitimdeki Gelişmeler. *Erdem*, 11(32), 439-458.
- Bozkır, G. (2000). Türk Kadın Birliği (1924-1935). *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 3(10), 0-0.
- Budak, C. (2018). The Past and The Present of Feminist Movement in Turkey. *Dijital Çağda İşletmecilik Dergisi*, 1(1), 38-49.
- Bulut, S. (2013). Türkçülerin Penceresinden Osmanlı'da Kadın Meselesi ve Orta Asya Referansı. *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (10), 313-336.
- Buz, S. (2009). Feminist Sosyal Hizmet Uygulaması. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 20(1) , 53-66.
- Caporal, B. (1982). *Kemalizmde ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını (1919- 1970)* (1. Baskı). Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Çakır, S. (2011). *Osmanlı Kadın Hareketi* (3. Baskı). İstanbul: Metis Yayınları.
- Çakır, S. (2016). Feminizm: Ataerkil İktidarın Eleştirisi. B. Örs (Der.), *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler* (s. 413-465). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çapcıoğlu, İ. (2016). Tanzimat'tan Günümüze Muhafazakâr Kadın Algısındaki Değişimler. *Dini Araştırmalar*, 19(49), 271-291. <https://doi.org/10.15745/da.267284>
- Çardak, M. (2012). *Toplumsal Bir Hareket ve Aydınlanmanın Ürünü Olarak Liberal Feminizm*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Çavuşoğlu, G. Y. (2015). *Türkiye'de Kadın Hareketinin Oluşumu ve Kadının Sosyal Yaşamdaki Yeri*. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Karaman.

- Çiçek, A. C., Aydın, S., & Yağci, B. (2015). Modernleşme Sürecinde Kadın: Osmanlı Dönemi Üzerine Bir İnceleme. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(9), 269-284.
- Daver, B. (1968). Kadınların Siyasal Hakları. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 23(04),. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000001039
- Demir, Özcan, N . (1999). II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Feminizmi. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 16(2), 0-0.
- Dikici, E. (2016). Feminizmin Üç Ana Akımı: Liberal, Marxist ve Radikal Feminizm Teorileri. *The Journal of Academic Social*, 2(43), 523-532. <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS3100>
- Doğan, F., & Özlük, D. (2016). Feminist Uluslararası İlişkiler ve Uluslararası İlişkiler Eleştirisi: Cinsiyet, Devlet ve Güvenlik. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, (32), 43-60.
- Doğramacı, E. (1985). Cumhuriyet Döneminde Türk Kadını. *Erdem*, 1(1), 111-124.
- Durakbaşı, A. (2002). *Halide Edip Türk Modernleşmesi ve Feminizm* (2. Baskı). İstanbul: İletişim.
- Durmuş, E., & Yargı, M. (2019). 1917 Tarihli Osmanlı Hukûk-ı Âile Kararnâmesi'ne Yöneltilen Eleştiriler. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (15), 312-363. <https://doi.org/10.32950/rteuifd.558920>
- Erbay, H. (2019). Tarihsel Süreçte Dünyada ve Türk Toplumunda Kadın Algısı ve Haklarının Gelişimi Üzerine Bir Değerlendirme. *Ege Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 1-25.
- Erdem, A. R. (2015). Atatürk'ün Kadına ve Kadın Eğitime Verdiği Önem. *Belgi Dergisi*, (9), 1266-1277.
- Gaag, N. V. (2018). *Feminizm* (1. Baskı). (Çev. Beyza Sumer Aydaş). İstanbul: Sel Yayıncılık.

- Geçer, E. Kıymaz, E. (2019). Kadın Hakları ve Algısının İdeolojik Örüntüsü: KADEM Örneği. *İnsan ve İnsan*, 6(20), 185-204.
<https://doi.org/10.29224/insanveinsan.458413>
- Gökçimen, S. (2008). Ülkemizde Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadelesi. *Yasama Dergisi*, 10, 5-59.
- Gül, Sallan, S., Alican, A., & Gümüşoğlu, F. (2014). Cumhuriyetin Aydınlanma Sembolleri: Kadınlar ve Köy Enstitüleri. *MSGSÜ Sosyal Bilimler*, (10), 89-114.
- Güneş, F. (2017). Feminist Kuramda Ataerki Tartışmaları Üzerine Eleştirel Bir İnceleme. *Firat University Journal of Social Sciences/Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(2).
- Güneş, G. (2010). Türk Kadınının Muhtarlık ve Köy İhtiyar Heyetlerine Seçme Seçilme Hakkını Kazanması ve Türkiye'nin İlk Kadın Muhtarı Gül Esin (Hanım). *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 9(20), 171-190.
- Güven, İ. (2001). Tanzimattan Cumhuriyete Kadın Eğitimi Düşüncesinin Gelişimi (Osmanlı Düşünürlerinin Kadın Eğitimine Bakışları). *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 34(1), 61-70.
https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000049
- Güven, İ., & Akagündüz, Ü. (2009). Osmanlı Devleti'nde Kadınlara Yönelik Tarih Öğretimi Çabaları ve Ali Seydi Bey" in Kızlara Mahsûs Târîh-i Osmânî Adlı Eseri. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 26, 141-164.
- Hamzaoglu, M. (2018). Tanzimat'tan Erken Cumhuriyet Dönemine Türk Sosyopolitik Yaşamında Öne Çıkan Kadınlar. *Lectio Socialis*, 2(1), 74-92.
- Heywood, A. (2016). *Siyasî İdeolojiler* (Çev. Levent Köker). Ankara: BB101 Yayınları.
- Hiç, S. (1999). Atatürk, Cumhuriyet ve Kadın Hakları. *Erdem*, 11(33), 759-763.

- Hooks, B. (2016). *Feminizm Herkes İçindir: Tutkulu Politika* (4. Baskı). (Çev. E. Aydın, B. Kurt, Ş. Özgün ve A. Yıldırım). İstanbul: Boğaziçi Gösteri Sanatları Topluluğu.
- Işık, S. N. (2016). 1990’larda Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Hareketi İçinde Oluşmuş Bazı Gözlem ve Düşünceler. A. Bora & A. Günal (Der.), *90’larda Türkiye’de Feminizm* (s. 41-72). İstanbul: İletişim.
- İlkhan, S. (2018). II. Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını. *Bayterek Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 56-76.
- İmançer, D. (2002). Feminizm ve Yeni Yönelimler. *Doğu Batı*, 5(19), 151-169.
- İşler, R., & Şentürk, C. (2016). The role of woman in Turkish economy with feminist economics perspective. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 2(2), 613-624. <https://doi.org/10.24289/ijsser.279071>
- Kadın Örgütleri. <http://www.keig.org/kadin-orgutleri/>, Erişim Tarihi: 07.06.2020.
- Kaktüs, S. F. (2015). Biz Sosyalist Feministiz. H. Osmanağaoğlu (Haz.), *Feminizm Kitabı Osmanlı’dan 21. Yüzyıla Seçme Metinler* (s. 248-262). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Kardam, F., & Ecevit, Y. (2016). 1990’ların Sonunda Bir Kadın İletişim Kuruluşu: Uçan Süpürge. A. Bora & A. Günal (Der.), *90’larda Türkiye’de Feminizm* (s. 87-108). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kartal, C. B. (2005). *Türkiye’de Kadınların Siyasal Haklarını Kazanma Süreci ve 1930 Belediye Seçimleri*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- KEDV Hakkında. <https://www.kedv.org.tr/kedv-hakkinda>, Erişim Tarihi:13.06.2020.
- Kırkpınar, L. (1998). Cumhuriyet ve Kadın. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 3(8), 0-0.
- Koçak, D. (2019). 17 Şubat 1926’da Kabul Edilen Türk Medeni Kanunu’na Göre Türk Kadınının Hak ve Özgürlükleri. *Atatürk Dergisi*, 8(1), 79-98.

- Koçak, M. (2007). 80'li Yıllar Kadın Hareketi. <http://www.art-izan.org/artizan-arsivi/80li-yillar-kadin-hareketi/>, Erişim Tarihi: 15.01.2020.
- Kodaman, B. (2014). Tanzimat'tan Sonra Türk Kadını. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1), 135-182.
- Konan, B. (2011). Türk Kadınının Siyasi Hakları Kazanma Süreci. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 60(1), 157-174. https://doi.org/10.1501/Hukfak_0000001622
- Kurnaz, Ş. (1991). *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839-1923)* (2. Baskı). Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Kurnaz, Ş. (2013). *Osmanlı Kadınının Yükselişi (1908-1918)* (1. Baskı). Ankara: Ötüken Neşriyat.
- Kurnaz, Ş. (2015). *Yenileşme Sürecinde Türk Kadını 1839-1923* (2. Baskı). Ankara: Ötüken Neşriyat.
- Kurnaz, Ş. (1996). Milli Mücadele'de Türk Kadını. Atatürk Kültür Merkezi'nin Düzenlediği İlk Türk Kadın Mitinginin 76. ve Türk Kadınlarının Seçme ve Seçilme Haklarını Elde Edişlerinin 61. Yıldönümleri Sempozyumu'na sunulan bildiri: *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XII(34), 257-268.
- Kuyaksil, A. (2009). Türk Anayasalarında Kadın Hakları ve Gelişimi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(11), 328-351.
- Küçükçitir, A. (2014). Osmanlı Devletinde Tanzimat Sonrası Aile Hukuku Alanındaki Gelişmeler ve Hukuk-ı Aile Kararnamesi. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13(26), 177-201. <https://doi.org/10.14395/jdiv158>
- Moralioğlu, A. (2012). 80'li Yıllarda Kadın Hareketi ve Kampanyalar. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 99, 292-296.
- Osmanağaoğlu, H. (2009). Türkiye'de Sosyalist Feminizme Kaktüs'ten Bakmak. *Praksis*, 17-43.
- Osmanağaoğlu, H. (2015). *Feminizm Kitabı Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Seçme Metinler* (1. Baskı). Ankara: Dipnot Yayınları.

- Özçelik, N. (2003). *Türkiye’de Yayın Politikaları ve “Feminizm”-Feminist Bir Uygulama Olarak Çeviri*. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Özdemir, H., & Aydemir, D. (2019). Dördüncü Dalga Feminizm Üzerine. *International Social Sciences Studies Journal*, 5(32), 1706-1711.
- Özdemir, Ö. (2017). İki Sistemli Kuram Olarak Sosyalist Feminizm. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 395-414.
- Özer, S. (2013). Kadınlara Seçme ve Seçilme Hakkı Verilmesinin Türk Kamuoyundaki Yankıları. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 29(85), 131-168.
- Özger, Y. (2012). Osmanlı’da Kadınların Memuriyette İstihdamı Meselesi ve Sicill-i Ahvâlde Kayıtlı Memurelerin Resmî Hâl Tercümeleri. *History*, 4(1).
- Özkiraz, A., & Arslanel, N. M. (2011). İkinci Meşrutiyet Döneminde Kadın Olmak. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 3(1), 1-10.
- Sağ, V. (2001). Tarihsel Süreç İçerisinde Türk Kadını ve Atatürk. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(1), 9-23.
- Sarıçoban, G. (2017). Milli Mücadele’de Anadolu Kadını. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(4), 1331-1346.
- Saygın, I. (1998). Atatürk, Cumhuriyet ve Kadın Hakları. *Erdem*, 11(32), 545-558.
- Sezgin, S. (2014). *Türkiye’de Feminist Söylem ve İslami Feminizm*. Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek lisans Tezi, Trabzon.
- Schroeder, Kırca, S. (2007). *Popüler Feminizm Türkiye ve Britanya’da Kadın Dergileri*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Suğur, S. (2006). Toplumsal Cinsiyet. Gürsel Yaktıl Oğuz (Ed.), *Toplumsal Yaşamda Kadın*. Açıköğretim Fakültesi Yayını, (884). Erişim adresi: <http://books.google.com/books>.

- Sümer, Zafer, S. (2009). *Tarih İçinde Görünürlükten Kadınların Tarihine: Amerikan Kadın Romanında Feminist Bir Bilinç ve Politika*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya.
- Şahin, C., & Şahin, M. (2013). Osmanlı Son Dönemi İle Milli Mücadele Yıllarında Türk Kadınının Sosyal, Siyasi ve Askeri Faaliyetleri. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 2(2), 53-72.
- Şayak, M. A. (2011). *Popüler Feminizm İçinde Duygu Asena'nın Yeri*. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek lisans Tezi, Muğla.
- Şengül, M. B. (2015). *Türk Romanında Feminizm (Kadın Romancılar, 1960-80)*. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Van.
- Şıvgın, H. (1998). Atatürk ve Türk Kadın Hakları. *Erdem*, 11(31), 245-258.
- Taş, G. (2016). Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri. *Akademik Hassasiyetler*, 3(5).
- Tekeli, Ş. (2017). *Feminizmi Düşünmek* (1. Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Tekin, E. (2007). *1980 Sonrası Türkiye'de Feminizmin Görünümü*. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar.
- Tekin, S. (2010). Osmanlı'da Kadın ve Kadın Hapishaneleri. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 29(47), 83-102.
- Toprak, Z. (1994). Türkiye'de Siyaset ve Kadın: Kadınlar Halk Fırkası'ndan 'Arşıulusal Kadınlar Birliği Kongresi'ne (1923-1935). *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 0 (2).
- Tunalı, Can, A. (1996). *Türkiye'de Feminizm Hareketi*. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Antalya.
- Türkiye'de Kadınların İlerlemesini Destekleyen Kurumsal Mekanizmalar. <http://www.kadinhareketidernegi.org/icerik.php?sayfa=25>, Erişim Tarihi: 04.02.2020.

- Türkoğlu, E. (2015). *Uluslararası İlişkiler Kuramında Feminizm*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Uyaniker, F. (2007). *Milli Mücadele’de Türk Kadını*. Marmara Üniversitesi. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Uzel, E. (2006). *Feminizm ve Doğa Ekseninde Ekofeminizm*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Ündücü, Arıkoğlu, C., & Türk, F. (2012). Kamu Hayatında Türk Kadını. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (31), 31-53.
- Yavuz, Ö. (2015). *Kadınların Toplumsal Hayata Katılımında Yerel Yönetimlerin Rolü*. İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Yellice, G. (2018). Erken Cumhuriyet Döneminde Türk Kadını Modernleştirme Girişimleri, Türk ve Dünya Basını (1926-1934). *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, 16(24), 321-368.
<https://doi.org/10.17518/canakkalearastirmalari.419275>
- Yıldıran, G. (2012). Cumhuriyet Döneminde Eğitim ve Eğitim Kurumları. *Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 29(2).
- Yılmaz, A. (2010). Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Kadın Kimliğinin Biçimlendirilmesi. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 9(20), 191-212.
- Yörük, A. (2009). Feminizm/ler. *Sosyoloji Notları*, 7, 63-85.
- Yurtseven, Y. (2003). 1917 Tarihli Hukuk-ı Aile Kararnamesi ve Osmanlı Aile Hukukuna Getirdiği Yenilikler. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11(1-2 (SÜ HUKUK FAKÜLTESİ 20. YIL ARMAĞANI)), 199-250.
- Yürüt, B. (2017). Tanzimat Sonrası Osmanlı Kadın Hareketi ve Hukuki Talepleri. *TBB Dergisi* 2017 (Özel Sayı), 365-396.
- Zafer, Bilge, A. (2013). Cumhuriyet İle Birlikte Değişen Türk Aile Yapısı ve Kadının Durumu. *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(24), 121-134.

Zihnioğlu, Y. (2003). *Kadınsız İnkılap Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği* (1. Baskı). İstanbul: Metis.

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1. TBMM 5. Dönem Kadın Milletvekilleri (1935-1939)..... 49

Tablo 2. Kadın Milletvekillerinin Sayısı ve Yüzdesi..... 53

ÖZGEÇMİŞ

Elif AKGÜN, 1994 yılında Karabük'te doğdu. İlk ve orta öğrenimini Karabük'te tamamladı. 2012 yılında başladığı Karabük Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümünden 2017 yılında ikincilikle mezun olarak lisans eğitimini tamamladı. Aynı yıl Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans eğitimine başladı.

